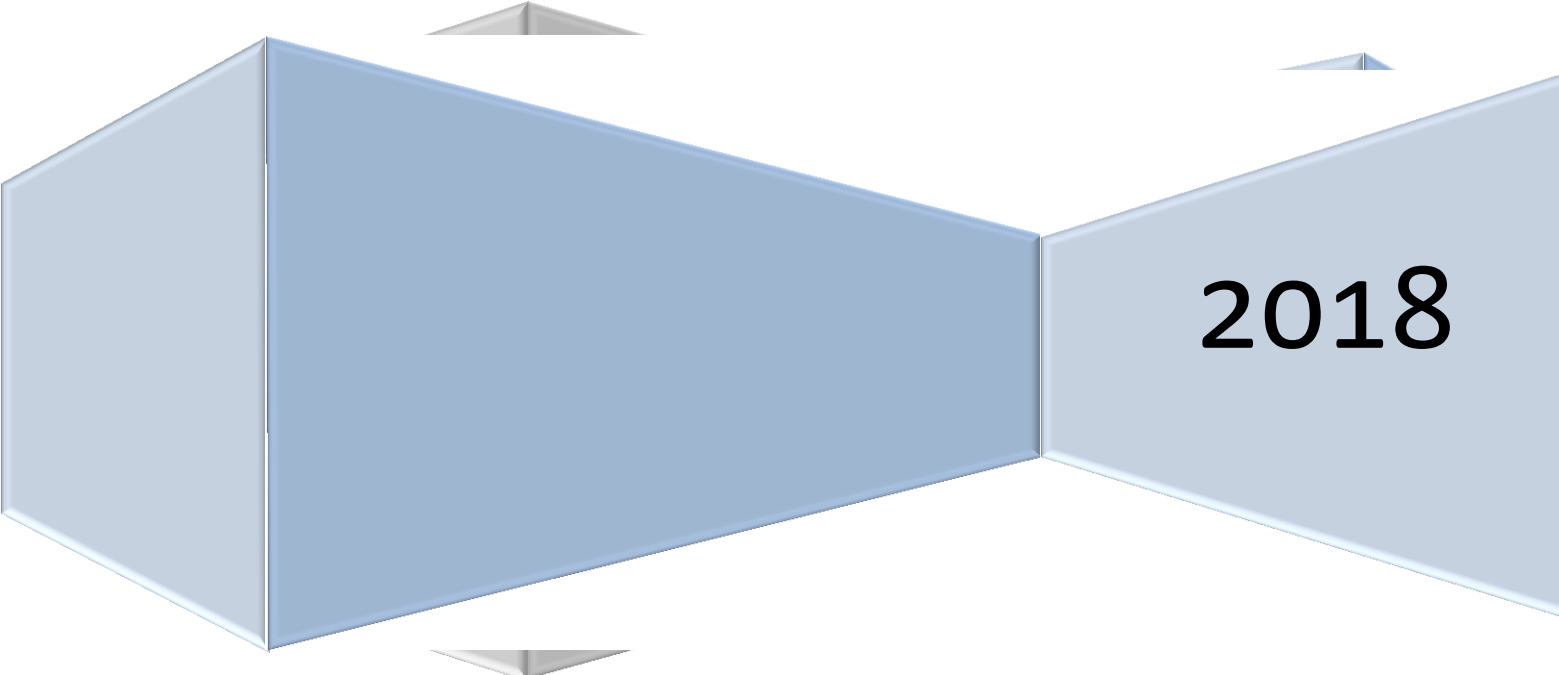

Министарство просвете, науке и технолошког развоја,
Република Србија

**ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ
АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА
СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА
ОБРАЗОВАЊА ДО 2020. ГОДИНЕ**

2018

ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА
СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА
ОБРАЗОВАЊА ДО 2020. ГОДИНЕ

Садржај

Резиме	3
Концептуалне и методолошке напомене	12
Извештај о напретку у остваривању четири циља стратегије развоја образовања	14
Повећање квалитета образовања	14
Преглед стања	14
Остварени напредак у извештајном периоду	23
Повећање обухвата образовањем	39
Преглед стања	39
Остварени напредак у извештајном периоду	44
Повећање релевантности	50
Преглед стања	50
Остварени напредак у извештајном периоду	55
Повећање ефикасности	64
Преглед стања	64
Остварени напредак у извештајном периоду	68
Приоритети у 2018. години	73
Извештаји о напретку према нивоима образовања	78
Предшколско васпитање и образовање	79
Основно образовање и васпитање	89
Опште средње и уметничко образовање и васпитање	106
Средње стручно образовање и васпитање	116
Високо образовање	128
Образовање одраслих	153
Образовање припадника националних мањина	157
Промене у друштвеном и образовном контексту од периода доношења стратегије	173

Резиме

Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020. године усвојена је на седници Владе Републике Србије 25. октобра 2012. године, а објављена у "Службеном гласнику РС", бр. 107/2012 од 9.11.2012. године. Стратегија као главне циљеве развоја образовања поставља:

- 1) повећање квалитета** процеса и исхода образовања до максимално достижног нивоа - оног који проистиче из научних сазнања о образовању и угледне образовне праксе;
- 2) повећање обухвата** становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења;
- 3) достизање и одржавање релевантности образовања**, посебно оног које се потпуно или делимично финансира из јавних извора, тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, социјалног, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система;
- 4) повећање ефикасности** употребе свих ресурса образовања, односно завршавање образовања у предвиђеном року, са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања.

Поред ових главних циљева, за сваки део система образовања утврђени су додатни, специфични циљеви њиховог развоја. За достизање утврђених циљева развоја образовања утврђене су конкретне стратешке политике, акције и мере за сваки део система.

Влада Републике Србије је на предлог Министарства просвете, науке и технолошког развоја (МПТНР) 31. јануара 2015. године донела Акциони план за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године. Закључак о доношењу Акционог плана (заједно са текстом Акционог плана) објављен је у "Службеном гласнику РС", број 16 од 9. фебруара 2015.

Акционим планом конкретизоване су појединачне активности (акције) дефинисане циљевима и приоритетима Стратегије, разрађени начини спровођења, рокови, кључни носиоци и извршиоци, инструменти за праћене и показатељи (индикатори) напретка.

Овај документ представља извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије у периоду 2015-2018. У њему се, у првом делу, извештава према четири постављена стратешка циља, а у другом делу извештаја нагласак је на прегледу реализације Акционог плана према нивоима образовања.

Повећање квалитета образовања

Иако је у протеклих десетак година пуно учињено на успостављању система вредновања квалитета на свим нивоима образовања у Србији, овај систем још увек не пружа довољно информација на основу којих би могли да се донесу поуздани закључци о квалитету исхода образовања. У том контексту ефекти различитих мера које се предузимају на плану унапређивања квалитета образовања, не могу се приказати у виду неких мерљивих показатеља напретка (изузев у неким аспектима релевантности образовања, као сегмента квалитета образовања).

На нивоу предшколског васпитања и образовања у периоду 2015-2018 кроз пилот пројекат је провераван и унапређиван нацрт нових Основа програма и концепције њихове имплементације. На тај начин показана је одговорност система приликом мењања значајног стуба читавог предшколског васпитања и образовања. С друге стране, када је реч о већој програмској диверсификацији, као једном од приоритета СРОС-а, нису учињени значајни кораци, изузев имплементације иновативних пројеката (нпр. IMPRES, Вртићи без граница) који утиру пут ка већим променама у овом пољу у оквиру програма „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“. Реч је о највећем пројекту на овом нивоу образовања који ће се финансирати из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Није погрешно рећи да су многе активности на пољу предшколског васпитања и образовања протеклих година имале припремни карактер у односу на овај велики аранжман од којег се очекује да значајно измени слику предшколског васпитања и образовања и у погледу квалитета и у погледу обухвата.

Кључна промена на плану унапређивања квалитета образовања у извештајном периоду (2015-2018) огледа се у започињању мењања парадигме наставе и учења у школама у Србији. Нова парадигма подразумева већу оријентацију наставе и учења ка постизању очекиваних исхода учења и развијању компетенција (кључних и међупредметних). За почетак, ова оријентација је јасно истакнута у новом Закону о основама система образовања и васпитања (2017), а детаљно разрађена у Оквиру националног образовања (2017). У складу са овом општом оријентацијом донети су нови планови и програми за први и пети разред основне школе и први разред гимназије, са планом да се у наредне четири године заокружи курикуларна реформа у свих 12 година општег образовања. У области средњег стручног образовања овакав тренд је присутан више година кроз креирање планова и програма у складу са стандардима квалификација, кроз модернизоване огледне профиле.

У развоју студијских програма високошколске установе имају аутономију. Системска мера за подстицање квалитета студијских програма огледа се у процесу националне акредитације програма. Нови стандарди за акредитацију студијских програма су усвојени крајем 2017. године и у њима се, између осталог, истиче стицање општих и предметно-специфичних компетенција, као и важност квалитета, савремености и међународне усаглашености студијских програма. Високошколске установе из Србије су биле веома активне у ЕУ програмима (ТЕМПУС и ЕРАЗМУС+) у оквиру којих су са европским и регионалним партнерима радили на развијању и иновирању својих студијских програма.

Од непроцењиве важности за подизање квалитета исхода образовања јесу квалитетни наставници. На квалитет наставног особља утиче се пре свега развијеним системом њиховог професионалног развоја. У извештајном периоду није било значајнијих помака у погледу унапређења иницијалног образовања наставника. Проналажење формуле којом би се системски обезбедило развијање модерних наставничких компетенција, без нарушавања аутономије универзитета остаје и после дужег низа година још увек без адекватног одговора. Главни пут иновирања образовања наставника остају индивидуалне иницијативе (установа, департмана, универзитетских наставника) и укључивање у међународне развојне пројекте. Систем стручног усавршавања наставника од 2015. године није битније мењан, изузев новине која се односи на регулисање одржавања онлајн обука. Од тада онлајн обуке постају све присутнији облик стручног усавршавања, често и у организацији државних органа. Протеклих година велики број наставника је похађао стручно усавршавање кроз неколико националних иницијатива. Највећа таква иницијатива започела је током 2018. године и односи се на Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења. До половина маја 2018. године реализовано је 215 обука у којима је обучено 6389 полазника. До краја 2018. планирано је да обуку похађа око 20.000 наставника, стручних сарадника и директора.

Као део напора да се боље уреди и унапреди стање у области уџбеника, у периоду 2015-2018 два пута су доношени нови закони о уџбеницима и донесени су Стандарди квалитета уџбеника (2016. године). Закон из 2015. године увео је новине у циљу веће транспарентности поступка одобравања и избора уџбеника и смањење ризика од корупције у поступку избора уџбеника, обезбеђивања доступности недостајућих уџбеника за све категорије ученика и заштиту породичног буџета. Током његове примене, међутим, уочено је да су процедуре неефикасне и да се стога не постижу циљеви због којих је донет. Стога је у априлу 2018. године усвојен нови Закон о уџбеницима. Међу битнијим новинама налази се и могућност прављења и издавања дигиталних уџбеника. Предстоји праћење ефективности новог закона.

На плану вредновања квалитета у извештајном периоду учињено је неколико значајних корака. При крају се налази ревизија оквира квалитета васпитно-образовних установа за све нивое доуниверзитетског образовања. У први план је стављено поједностављивање и осавремењивање стандарда и процедура спољашњег вредновања. Као вид подршке установама након спољашњег вредновања (посебно у случају неповољних процена) од 2016. године се изграђују мреже практичара за све нивое доуниверзитетског образовања и васпитања које имају за циљ пружање подршке колегама и установама у унапређењу свог рада. Мреже практичара, односно саветника - спољних сарадника сада већ броје неколико стотина просветних радника и континуирано се ради на подизању њихових компетенција како би у пуној мери одговорила на очекивања. Такође, у систему су пилотирани и модели умрежавања образовних установа, односно модели тзв. хоризонталног учења.

После дужег низа година поново је почела реализација националних тестирања - у мају 2018. године она су спроведена на репрезентативним узорцима ученика седмог разреда основне школе и трећег разреда средње школе – резултати ових тестирања ће убрзо пружити обухватну слику квалитета образовних исхода у Србији. После пропуштања учешћа у истраживању ПИСА 2015, Србија је поново узела учешће у том истраживању у

2018. години. Засигурно ће учествовати и у истраживању ТИМСС 2019, а сасвим вероватно и у још пар угледних међународних истраживања. Континуитет у добијању међународно упоредивих података о исходима образовања је веома важан стуб система вредновања квалитета образовања у Србији. Веома важну новину чини и усвајање Програма опште и уметничке матуре (2017) и Програма стручне матуре и завршног испита (2018) чиме су коначно операционализоване законске мере донете још 2009. године. Завршни испит ће се по први пут полагати 2020. године, а матуре 2021. године. Још један сегмент вредновања система, уређен је новим законом, Законом о просветној инспекцији усвојеном 2018. године. Овај закон има за циљ да обједини све одредбе које се односе на инспекцијски надзор, по нивоима образовања, из посебних закона у области образовања и васпитања и прецизира послове, овлашћења и поверавање послова просветног инспектора.

На нивоу високог образовања главне промене у систему осигурања квалитета учињене су током 2017. године. Нови Закон о високом образовању предвидео је формирање Националног акредитационог тела ради обављања послова акредитације, провере квалитета високошколских установа и јединица у њиховом саставу, вредновања студијских програма и обезбеђивања квалитета у високом образовању. Стручни орган чини Комисија за акредитацију која има функције ранијег Комисије за акредитацију и проверу квалитета. Друга важнија измена у систему осигурања квалитета у извештајном периоду је сет нових правилника о стандардима акредитације високошколских установа и студијских програма, самовредновања и оцењивања, и спољашње провере квалитета високошколских установа.

Повећање обухвата образовања

На нивоу предшколског васпитања и образовања последњих година је приметно континуирано повећање обухвата деце, укључујући и извештајни период. СРОС као циљ до 2020. године поставља обухват деце узраста од шест месеци до 3 године на 30%. Овај циљ је близу реализације, с обзиром на то да је обухват 2016. године износио 27,6% и да је укупан број деце овог узраста у јаслицама у 2017. години био још већи. Обухват деце овог узраста је у значајном порасту од доношења СРОС-а – 2012. године он је износио 15,8%. Обухват деце узраста од три до 5,5 година износио је 59% у 2016. години, што је пораст од 3.5 процентна поена у односу на 2015. годину. Очекује се, такође, да подаци покажу да је стопа обухвата у 2017. години била још већа, с обзиром на повећање броја деце у установама.

Обухват припремним предшколским програмом је у Србији скоро универзалан – подаци из 2017. године показују да је обухват 98,2%, што је за 3 процентна поена више него у 2015. години (95,1%) и 5.5 процентна поена више него 2012. године (92,6%). Европска унија као један од кључних показатеља развоја образовања до 2020. године узима обухват деце од навршене 4 године до поласка у обавезно образовање. Просечан обухват у ЕУ је у 2016. години био 95,5% (постављени циљ је 95%). На основу доступних података долази се до закључка да у Србији овај постотак износи око 74%. Ови подаци јасно указују на то да је Србија у погледу стопе обухвата деце 4+ и даље у значајном заостатку за земљама ЕУ. Ранија истраживања (МИКС 2014) показују да је стопа похађања предшколског васпитања

и образовања значајно мања за децу из осетљивих група којима је највише и потребно да учествују у ПВО.

Повећање капацитета државних предшколских установа и још и више повећање броја приватних установа утицало је на повећање броја деце која су укључена у процес предшколског васпитања и образовања. Повећање уписа у приватне предшколске установе може се објаснити подстицајном мером на плану јавно-приватног партнерства - укључивања приватних вртића у систем субвенција у одређеним градовима (ефекат ове мере је најочљивији у Београду). На постепено и конзистентно повећање обухвата утичу и мере инклузивне образовне политике која је на снази од 2009. године.

Разлози за још увек недовољно велики обухват предшколским васпитањем и образовањем могу се тражити у томе да мрежу предшколских установа карактеришу недовољни просторни капацитети за очекивану стопу обухвата и неједнака географска распоређеност, као и одређени ставови родитеља. Значајан напредак се очекује наредних година кроз реализацију пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ - планирано је између осталог, да се кроз пројекат обезбеди око 17.000 нових места за децу узраста од 3 до 5,5 година у новим, реновираним или пренамењеним објектима у минимум 30 градова и општина у Републици Србији.

Стопа обухвата основним образовањем у Србији је веома висока (98%), мада је основана претпоставка да је реална стопа нешто нижа због различитих пракси у школама приликом пријављивања података о броју ученика. То се посебно односи на стопе напуштања образовања за које различите стручне анализе утврђују да су више од званичних података. Поузданије праћење осипања из система је приоритет који ће се решавати кроз постизање пуне функционалности јединственог информационог система у просвети и увођења јединственог образовног броја. Законска регулатива од 2013. године, закључно са новим Законом о основама система образовања и васпитања посебну пажњу посвећује мерама које се односе на превенцију осипања (у односу, на пример, на израду школског развојног плана и индивидуалних образовних планова). Пројектно се, такође, развијају и пилотирају школски и локални међусекторски приступи за превенцију осипања.

Стопа обухвата средњим образовањем у школској 2016/2017. години износила је 89,8%, што је за 2,5 процентна поена више него у школској 2011/2012. години. Ранија истраживања показују да је стопа обухвата значајно мања за осетљиве групе, посебно за ромске ученике. Афирмативне мере за упис ученика ромске националности у средњу школу су уређене кроз адекватни правни оквир и показују добре резултате - у школској 2017/18. години применом Програма афирмативне мере уписано је 1969 ученика ромске националности у средње школе. Реч је о скоро пет пута већем броју него што је то био случај школске 2015/2016. године - 422 ученика. Стопе осипања у средњем образовању су посебно велике у трогодишњем стручном образовању које чешће и похађају ученици из осетљивих група. Специфичне школске/локалне мере за превенцију осипања, систем кредитирања и стипендирања ученика који би био више окренут ка подршци осетљивим групама, као и модернизација средњошколског образовања (између осталог кроз повећање његове релевантности) представљају правце даљег развоја у овој области. Штавише, у

складу са препорукама СРОС-а тренутно се реализује анализа изводљивост увођења обавезног статуса средњег образовања.

СРОС као циљ поставља повећање уписа у гимназије и сразмерно смањење уписа у средње стручне школе. Подаци показују да у извештајном периоду није било промена у овом погледу. Средње стручне школе у школској 2016/2017. години похађало је скоро 65% ученика датог узраста, а гимназије и уметничке школе 25% ученика (рачунато у односу на обухват од 90%). СРОС предвиђа 49% ученика у стручном образовању и 39% у гимназијама.

Стопа обухвата високом образовањем је већ низ година у порасту и веома је висока. У школској 2016/2017. години стопа обухвата популације између 19 и 24 године износила је 54,2% и у поређењу са 2012. годином када је усвојен СРОС је већа за преко 10 процентних поена. Доступност високог образовања осетљивим групама је и најмања од свих нивоа образовања. Од афирмативних мера попут укидања квота за упис студената ромске националности који положи пријемни испит и законских новина у облику увођења студирања уз рад и студирања кроз кратке циклусе очекује се да унапреде праведност високог образовања у Србији.

Стратешко опредељење Србије је да до 2020. године минимум 7% грађана учествује у неком облику целоживотног учења, док је циљ Европске уније да до 2020. године 15% становништва од 25 до 64 године партиципира у целоживотном учењу и образовању одраслих. Подаци говоре да је ЕУ просек у учешћу у образовању одраслих 10,9% за 2017, док за Србију то износи 4,4% у 2017. години, према подацима Републичког завода за статистику, прикупљених у оквиру Анкете о радној снази. У Србији је у оквиру образовања одраслих још увек доминантно основно које наглашава компензациону и функцију смањења сиромаштва, а бројеви везани за планирану и остварену партиципацију указују на то да постојећи системски капацитети нису довољно искоришћени.

Повећање релевантности образовања

Један од четири циља дугорочног развоја који СРОС поставља јесте достизање и одржавање релевантности образовања тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система.

Иако је код младих у току 2017. године забележен благи раст запослености, положај младих на тржишту рада је, међутим, и даље неповољан, са три пута мањом стопом запослености у поређењу са становништвом старости од 25 до 64 године. Стопа незапослености младих у Србији од 31,9% у 2017. години је међу највећим у Европи.

Једна од најважнијих мера за повећање релевантности образовања у Србији је усвајање Закона о националном оквиру квалификација почетком априла 2018. Циљеви Националног оквира квалификација у Србији између осталих су развој стандарда квалификација заснованих на потребама тржишта рада и друштва у целини и обезбеђивање оријентисаности целокупног образовања на исходе учења.

Други важан корак за повећање релевантности образовања је започети процес иновирања планова и програма наставе и учења у основном и општем средњем образовању у складу са оријентацијом на исходе и развој компетенција (кључних и међупредметних). Подстицање предузетничког духа, информационих технологија и оснаживање пројектне наставе такође су важни предузети реформски кораци.

У Србији се већ дужи низ година у систем средњег стручног образовања уводе тзв. модернизовани огледни профили који се, у зависности од резултата огледа, накнадно уводе у редован систем. Реформисани образовни профили су конципирани у сарадњи са релевантним актерима и у блиској сарадњи са представницима привреде, а у оквиру ових профила однос часова практичне и теоријске наставе је промењен у корист практичне наставе која се спроводи у школским кабинетима и радионицама, али и код послодаваца. Планови и програми, и у новим и у неизмењеним профилима развијају на основу стандарда квалификација и до сада је од 2010. године усвојен 71 план и програм рађен према овој методологији. То чини око једне четвртине свих образовних профила, које је у школској 2016/2017. години похађало 43% ученика у средњем стручном образовању. У периоду од 2015. године донето је 37 планова и програма наставе и учења заснованих на стандардима квалификација.

Крајем 2017. године усвојен је Закон о дуалном образовању као израз једног од приоритетних циљева образовне политике у Србији. Основна идеја дуалног образовања огледа се у повећању обима и квалитета практичне наставе, као и у учешћу привреде у изради и имплементацији курикулума, што за крајњи циљ има већу запошљивост младих. Пуна примена ЗДО је предвиђена за школску 2019/2020. годину. У школској 2017/2018. години укупан број уписаних ученика у 19 образовних профила по дуалном моделу био је 1482 и још 3077 ученика који су уписали неки од 43 образовна профила са елементима дуалног модела у укупно 128 средњих стручних школа и 205 компанија. У школској 2018/2019. биће расположиво 3500 места за ученике у 33 образовна профила по дуалном моделу у 84 школе (20% од свих стручних школа) уз преко 800 компанија које ће бити укључене у дуално образовање.

Још један важан сегмент повећања релевантности образовања тиче се уписне политике, која се из више разлога још увек може сматрати проблематичном. Током школске 2017/2018. године, планом уписа је уведено смањење укупног броја места у средњим стручним школама за 2,3%, како би понуђени број места био усклађен са потражњом за одређеним бројем стручних образовних профила. Ове измене су укључивале смањење квоте понуде профила у четворогодишњем трајању у подручју економије, права и администрације, а повећање квота занатских/трогодишњих образовних профила у већем броју подручја рада (грађевинарство 15%, шумарство и обрада дрвета 33%, текстилство и кожарство 47%, трговина угоститељство и туризам 3%).

Влада Републике Србије препознала је сектор информационих технологија као приоритетну развојну област и у складу са тим развијени су или ревидирани програма на 15 факултета. Квота за студенте је тиме повећана за 700 места у овој области. Међутим уписна политика у високом образовању и даље не решава питање програма који имају проблем да попуне квоту или где постоји засићење тржишта кадровима.

Повећање ефикасности система

Иако поређење резултата образовног система Србије у међународном контексту даје генерално неповољну слику, они су у односу на уложена средства или снагу економије на очекиваном нивоу или и изнад тога. На пример, постигнуће ученика из Србије на ПИСА 2012 из математике је у складу са очекивањима уколико су у обзир узме потрошња по ученику. На ранг листи система високог образовања (Университас 21) прилагођеној за БДП, Србија се у 2018. години налази на трећем месту (иза Финске и Велике Британије), док је у 2017. години заузимала прво место. То упућује на закључак да у образовном систему Србије постоје значајни капацитети који су способни да генеришу квалитет у образовању и да су потребни напори да се ове снаге препознају и додатне подрже.

Србија годишње улаже у образовање 5,2% бруто домаћег производа (БДП), према прорачунима Светске банке из 2015. године. Постотак је скоро идентичан просеку улагања у образовање у ОЕЦД земљама (5,3%) и већи је него у земљама у окружењу. У апсолутним износима ниво финансирања у Србији је, ипак, далеко нижи него у Европској унији. Улагање у Србији по ученику износи око једне трећине износа који се одваја у Европској унији.

Услед демографског пада, укупна јавна издвајања по ученику су последњих година порасла на свим нивоима образовања. Међутим, ефикасност употребе ових ресурса није адекватна јер пад популације ученика није пратило смањење броја запослених и прилагођавање мреже установа.

У периоду од доношења СРОС и Акционог плана за његову реализацију нису учињени значајнији кораци у правцу измене система финансирања доуниверзитетског образовања. Услед фискалне консолидације који је подразумевао смањење личних примања запослених у јавном сектору, фокус активности је померен на измену система плата у јавном сектору, укључујући и образовање.

У протеклом периоду није било промена ни у систему финансирања високог образовања, иако је уређивање система било планирано до краја 2016. године. Почетком 2018. године формирана је Радна група за израду платформе за Нацрт закона о финансирању високог образовања.

Почетком 2018. године је донета Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа, чиме је замењена одговарајућа уредба из 2010. године. Нови ЗОСОВ је прописао и да у случају да локалне самоуправе не донесу акте у предвиђеном року или они не буду у складу са прописаним критеријумима у крајњој инстанци може да их донесе МПТНР. Усвојена је и Уредба о критеријумима за доношење Акта о мрежи јавних средњих школа РС, која се примењује од 27.03.2018. године. Такође, реализована је и теренска анализа мреже средњих школа и у току је израда Акта о мрежи јавних средњих школа у Републици Србији и Одлуке о укидању и оснивању нових средњих школа.

Протеклих година предузето је више мера како би се боље пратио поступак ангажовања запослених у установама образовања и тиме овај сегмент учинио транспарентнијим и

ефикаснијим. Ангажовање нових наставника у школи које се доминантно одвија путем преузимања радника са листа вишкова, довело је до значајног повећања удела наставника који раде са пуном нормом (у фебруару 2017 – око 80%).

На плану управљања у систему, нови правни оквир из 2017. године ојачао је надлежности МПТНР као одговор на уочену неефикасност функционисања у различитим сегментима система. Одређене надлежности Националног просветног савета и Савета за стручно образовање и образовање одраслих прешле су у домен одговорности МПТНР (доношење планова и програма наставе и учења, доношење стандарда), чиме су савети задржали само саветодавну улогу. На локалном нивоу, нови ЗОСОВ утврдио је и нови поступак за избор директора образовних установа. Уместо органа управљања (школског одбора) који је до сада био надлежан за избор директора, новим решењима је ово постала надлежност министра.

У протеклом периоду развијан је информациони система просвете и науке "Доситеј", ради унапређивања процеса доношења одлука у образовању и васпитању. Успостављање модерног и ефикасног јединственог информационог система у просвети започињано је у више наврата и траје дуги низ година. У новом информационом систему успостављен је регистар установа и регистар запослених, док се ради на успостављању регистра деце, ученика и одраслих. Пред новим информационим системом стоје значајни изазови, између осталог и осигурање квалитета прикупљених података тако да се обезбеди благовремени и тачни унос и одржавање базе података установе. Највећа новина у информационом систему просвете је увођење јединственог образовног броја (ЈОБ). То је број који прати његовог носиоца кроз све нивое формалног образовања и васпитања и представља кључ за повезивање свих података о детету, ученику и одраслом у информационом систему. Увођење ЈОБ-а ће омогућити развијање напредне методологије прикупљања и обраде података у просвети, који су до сада често били недовољно валидни, поуздани и међусобно усклађени.

Концептуалне и методолошке напомене

- Припрема извештаја о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања за период 2015-2018 има две основне сврхе. Прва сврха се огледа у одговорности државних органа и других тела укључених у спровођење СРОС-а, пре свега МПТНР-а, према грађанима Републике Србије за остваривање постављених циљева. Друга сврха извештавања се огледа у утврђивању поузданих информација, налаза и закључака који ће служити за даље унапређивање реализације Стратегије и осталих развојних активности у образовању. Додатно, извештај ће пружити обухватан приказ стања у сектору образовања што ће помоћи свим странама заинтересованим да финансијски и технички подрже развој образовања да своју подршку адекватно планирају и реализују.
- С обзиром на то да је већина акција, као и сама Стратегија развоја образовања орочена до краја 2020. године, овај извештај треба посматрати као извештај о напретку у реализацији Акционог плана Стратегије развоја образовања. У њему се не налазе завршни евалуативни искази и судови.
- Извештај не садржи препоруке, већ своју (ин)формативну функцију остварује пружањем обухватне слике о тренутном стању у систему образовања и оствареном напретку по циљевима и нивоима образовања. У наредном периоду планиране су нове стратешке активности МПТНР-а и тада ће бити отворен форум за разматрања потенцијално нових приоритета и праваца образовне политике у Србији.
- Када се у извештају указивало на то шта је од акција реализовано, то је покушано да се и доведе у везу са неким мерљивим индикаторима, тамо где их је било. У малом броју случајева, међутим, може да се утврди узрочно-последична веза између акција и неких мерљивих промена. Такво стање је уобичајено у образовању, а томе се мора додати и то да скоро све дубље промене у образовању захтевају пуно времена и да се ретко могу видети за мање од четири или чак осам година. Поврх тога, треба рећи да је СРОС веома амбициозан документ, и да ни Акциони план није сасвим успео да успостави хијерархију приоритета.
- Статистика у образовању још увек не производи довољно поуздане податке о бројним аспектима образовања, почевши од основних података о обухвату образовањем до података о квалитету постигнућа. То је представљало посебан изазов у писању овог извештаја.
- Додатни изазов за припрему овог извештаја чинило је то што текст Акционог плана СРОС-а често није био довољно прецизан у погледу показатеља, прецизније није у много случајева не даје нумеричке вредности показатеља спрема чега би могло јасније да се суди и степену напретка. Напротив, индикатори у АП су често

имали функцију само да дефинишу оно путем чега би одређена акција требало да се мери.

- Овај извештај поред АП СРОС, покрива и напредак који је остварен у друга два акциона плана, у сегментима образовања: Акциони план за остваривање права националних мањина и Акциони план за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији.
- Поред реализације акција из АП СРОС, овај извештај је покрио и резултате које су у извештајном периоду добијени, а који не проистичу директно из Стратегије, односно Акционог плана. Очекивано је и легитимно да нове просветне власти, поред придржавања основних стратешких циљева и приоритета, поставе и додатне приоритете ако одговор на друштвено-економске промене и захтеве који су се јавили у периоду од доношења Стратегије, односно Акционог плана. У том смислу, извештај ће садржати и информације које су од значаја за разумевање ових додатних активности и њихових резултата.
- Извештај покрива период од почетка 2015. године до средине 2018. године.

Извештај о напретку у остваривању четири циља стратегије развоја образовања

Повећање квалитета образовања

Преглед стања

Квалитет образовно-васпитних исхода

- Систем вредновања квалитета образовања и васпитања у Србији у овом тренутку пружа податке који омогућавају само ограничено доношење закључака о квалитету образовно-васпитних исхода. Актуелно унапређивање овог система ће у блиској будућности као резултат имати да просветне власти и све остале заинтересоване стране на располагању имају већи број података и анализа које су на њима засноване.
- На нивоу предшколског васпитања и образовања није уобичајено да постоји спољашње вредновање резултата васпитања и образовања. О квалитету се суди на основу стручних процена васпитно-образовног процеса који се одвија у предшколским установама (или другим местима где се реализују одговарајући програми), о чему ће бити речи касније.
- На нивоу основног образовања тренутно постоји један национални испит - завршни испит на крају основног образовања. Реч је о испиту који полажи сви ученици на крају осмог разреда основне школе и који је конципиран тако да има три функције сертификациону, селекциону и евалуациону функцију. Подаци са завршног испита се, међутим, не могу без већих ограда користити као мера квалитета постигнућа на националном нивоу¹.
- Резултати завршног испита су информативнији када је реч о праведности у погледу квалитета образовних исхода. Поређење резултата се у оквиру извештаја које на годишњем нивоу објављује Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања може вршити на основу података који се дају за ниво управних округа и општина, за дечаке и девојчице и за националне мањине.
- Резултати годишњих извештаја ЗВКОВ-а² о завршним испитима показују да се у трећини управних округа константно добијају исподпросечна постигнућа. Поред нижих постигнућа ученика из пет округа са територије Косова и Метохије за које треба уважити вишегодишње неповољне услове живота и образовни контекст, међу најмање успешним се налазе ученици из Борског, Зајечарског,

¹ Да би могла да се донесе поуздана оцена о знању ученика у Србији из, на пример, области Алгебра и функције потребно је више задатака него што их у завршном испиту има (5). Проблем је још израженији у комбинованом тесту где 4 до 5 задатака покрива исходе читавог наставног предмета.

² На пример: Извештај о резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2016/2017. години

Средњобанатског и Браничевског округа. С друге стране, када је реч о најбољим резултатима на завршном испиту, они се морају узети са знатном резервом. Ученици из неколико управних округа континуирано постижу најбоље резултате иако се тако нешто не би могло очекивати сходно чињеници да је највећи број општина из ових округа сврстан у категорију неразвијених или девастираних подручја. На основу овога, као и извештаја о реализацији завршног испита, Министарство просвете, науке и технолошког развоја континуирано ради на унапређивању испитне процедуре како би се спречиле ситуације које доводе у питање регуларност испита и његових резултата.

- **Не постоје велика варирања постигнућа ученика унутар округа на завршном испиту на крају основног образовања, односно, она се крећу у границама очекиваног.** У прилог томе говоре и налази да, иако би се очекивало да ученици из развијених општина остварују боља постигнућа, резултати ученика из општина различитог степена развијености су прилично уједначени, изузев када се ради о најразвијенијим општинама. У целини гледано, добијена је слаба повезаност између постигнућа ученика и економских параметара развијености општина из којих ученици долазе. Међутим, изузетно висока постигнућа ученика у појединим недовољно развијеним општинама упућују на опрез када је реч о овим закључцима и захтевају додатна истраживања и анализе.

- **Резултати завршног испита континуирано показују да су девојчице успешније од дечака, при чему су разлике веће на тесту из српског језика него на тесту из математике и комбинованом тесту.** Добијене разлике у корист девојчица су евидентирание како на републичком, тако и на окружном нивоу, али и у већини општина.

- **У складу са прописима којима се регулишу права ученика на образовање, ученици имају могућност да изаберу језик на ком ће полагати завршни испит.** По правилу, ученици се опредељују за испит на матерњем језику, односно за језик на коме су похађали наставу. То значи да ученици решавају тест из одговарајућег матерњег језика, а на истом језику решавају тест из математике и комбиновани тест.

- **Поређењем постигнућа по годинама, уочава се да су код ученика одређених националних мањина постигнућа стабилна, док код неких других осцилирају у већој или мањој мери.** Добра постигнућа на сва три теста континуирано постижу ученици који завршни испит полажу на хрватском језику и ученици који полажу на албанском језику³³, док ученици који полажу завршни испит на русинском језику постижу континуирано слабије резултате.

- **Први пут након 2004. године у Србији је спроведено национално тестирање ученика и то ученика седмог разреда основне школе.** Тестирање је спроведено у мају 2018. године на репрезентативном узорку ученика (око 3000 ученика из 148 основних школа) из три предмета: Математика, Физика и Историја. Када буду били доступни,

³³ Школске 2016/2017. године по први пут се полагао завршни испит и на босанском језику - ученици су постигли добре резултате.

резултати овог тестирања пружиће корисне податке о нивоу знања ученика из Србије из ова три предмета, али и податке о томе колико и на који начин се учи у школи и који фактори утичу на образовна постигнућа ученика (на основу анонимних упитника за ученике, наставнике и директоре школа).

- **Србија је од 2003. године редован учесник два највећа и најутицајнија међународна истраживања ученичких постигнућа - ТИМСС (Trends in International Mathematics and Science Study) и ПИСА (Programme for International Student Assessment).** ТИМСС испитује постигнућа ученика из математике и природних наука у четвртог и осмом разреду, а ПИСА читалачку, математичку и научну писменост петнаестогодишњака⁴. У последња три **ТИМСС** циклуса (2011, 2015 и актуелни 2019) у Србији се спроводи истраживање у четвртог разреда основне школе⁵.

- **Према последњим доступним подацима ТИМСС истраживања спроведеног 2015. године, ученици из Србије се са остварених 518 бодова из математике налазе изнад просека скале од 500 бодова.** Постигнуће ученика из Србије једнако је оном које остварују ученици из Чешке, Бугарске, Словеније, Шведске, Кипра и Немачке и значајно је више од постигнућа ученика из неких земаља чији је бруто домаћи производ значајно већи, на пример Италије, Шпаније, Хрватске, Словачке. Може се закључити да је остварено постигнуће задовољавајуће, мада треба имати у виду да Србију од најуспешнијих земаља дели чак 100 бодова.

- **Према последње доступним подацима ТИМСС истраживања спроведеног 2015. године, ученици из Србије су из природних наука остварили 525 бодова, по чему се такође налазе изнад просека скале од 500 бодова.** По постигнућу из природних наука, ученици из Србије једнаки су ученицима из Италије, Холандије, Шпаније, Северне Ирске, Аустралије, Данске, Немачке и Канаде, а боље резултате имају од ученика из Белгије, Португалије, Новог Зеланда, Француске, Кипра и Турске. Разлика до најуспешнијих земаља је мања него код математике.

- **Анализе ТИМСС резултата у Србији показују да се 85% разлика у ученичким постигнућима може приписати ученичким индивидуалним карактеристикама, а само 15% разлика у постигнућима потиче од разлика између школа које ученици похађају.** Резултати показују да боља постигнућа постижу ученици из породица бољег социо-економског статуса, ученици који су дуже похађали предшколско васпитање и образовање и ученици који су стекли боље језичке и нумеричке компетенције пре уписа у први разред основне школе.

⁴ Велика већина ученика који учествују у тестирању похађају први разред средње школе. Ипак, с обзиром на природу PISA тестирања (компетенције) може се сматрати да оно углавном мери укупно развијене компетенције ученика током дотадашњег школовања, што је осам година основног образовања и непуне година средњошколског образовања.

⁵ У ТИМСС истраживању у Србији учествују само ученици који наставу похађају на српском језику.

- Током 2018. године, у Србији је реализован нови циклус ПИСА истраживања, након што је пропуштена прилика да се учествује у циклусу ПИСА 2015. То значи да последњи резултати потичу из 2012. године када су ученици из Србије остварили резултате који су значајно испод ОЕЦД просека. У односу на ОЕЦД земље математичка компетенција ученика из Србије је нижа за око 45 поена што одговара ефекту једне године школовања у земљама ОЕЦД-а; читалачка писменост ученика из Србије је нижа за око 50 поена што је једнако ефекту од нешто више од једне године школовања у земљама ОЕЦД-а; научна компетенција ученика из Србије је нижа за око 60 поена што одговара ефекту од 1,5 године школовања у земљама ОЕЦД-а.

- Резултати ПИСА студије из 2012. године показују да у Србији социоекономски статус ученика објашњава око 12% разлика у степену развијености математичке компетенције што је слично ситуацији која постоји у ОЕЦД земљама. У поређењу са другим земљама из региона ситуација у Србији је слична оној која постоји у Хрватској и Црној Гори, али је нешто повољнија него у Румунији, Бугарској и Словенији. Разлика у просечном постигнућу ученика по јединици скале социоекономског статуса у Србији 2012. године је износила 34 поена што је нешто ниже него што је то случај у ОЕЦД земљама где је та разлика око 40 поена.

- Иако би школско оцењивање требало да буде добра мера квалитета образовних постигнућа, анализе завршног испита које спроводи ЗВКОВ указују на то да су праксе вредновања и оцењивања знања ученика у основним школама упитног квалитета, због чега се и не узимају као поуздан извор података о квалитету образовних исхода на нивоу система или његових различитих сегмената. Извештаји ЗВКОВ-а о резултатима завршног испита у којима се анализирају и школске оцене говоре да одличан успех на крају осмог разреда остварује скоро половина ученика, док сваки пети ученик има све петице. Постоји очекивани смер повезаности између оцене и постигнућа на тесту, али та повезаност није довољно висока што указује на то да постоје размимолажења у захтевима које различите школе постављају пред ученике за добијање исте оцене. Илустративан је налаз да, иако је просечно постигнуће носилаца дипломе „Вук Караџић“⁶ ("вуковаца") више у односу на републички просек, у неким окрузима поједини вуковци не досежу ни републички просек.

- На нивоу средњег образовања и васпитања тренутно се не спроводи ниједно национално испитивање (завршни, односно матурски испити), али је оно предвиђено законским прописима. Током 2017. године донет је Програм опште и уметничке матуре, а 2018. године и Програм стручне матуре и завршног испита. Завршни испит ће се по први пут полагати у школској 2019/2020. години, а матура у школској 2020/2021. години.

- По први пут је на нивоу средњег образовања у мају 2018. године спроведено национално тестирање на репрезентативном узорку ученика (око 6000 ученика)

⁶ Школске 2016/2017. године сваки седми ученик је био носилац дипломе „Вук Караџић“ - диплома која се додељује уколико ученик има одличне оцене из свих предмета од петог до осмог разреда.

трећег разреда у 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. Анализа података ће у наредном периоду пружити информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу.

- На нивоу високог образовања, свака високошколска установа кроз наставу прати у којој мери студенти постижу компетенције и академске вештине. Не постоје показатељи, нити се мери квалитет образовних исхода високог образовања на националном нивоу (о другим показатељима квалитета биће речи касније).

Квалитет образовног процеса

- За ниво доуниверзитетског образовања у Србији, главни облик вредновања и обезбеђивања информација о квалитету образовног процес пружа систем спољашњег вредновања квалитета рада установа. Ово вредновање обезбеђује информације о квалитету кључног сегмента тог процеса - процеса наставе и учења, али и бројних и међусобно повезаних елемената од којих се састоји функционисање образовних установа. Поред спољашњег вредновања установа, важну улогу у обезбеђивању информација о квалитету образовног процеса имају и различита педагошка истраживања које се спроводе у земљи.

Предшколско васпитање и образовање

- Сумарни резултати за 99 предшколских установа које су вредноване током последње три школске године⁷ показује да се велика већина сврстава у категорију установа у којима се добро ради (оцене 3 или 4⁸) – постотак ових установа за три школске године се креће од 85% до 93%. У школској 2016/2017. години близу половине вреднованих предшколских установа је оцењено највишом оценом. С друге стране, ниједна предшколска установа није оцењена оценом 1.

- У годишњим извештајима са спољашњег вредновања које припрема ЗВКОВ, на основу нивоа остварености одговарајућих стандарда из кључне области квалитета Васпитно-образовни рад закључује се да васпитачи имају одговарајућа стручна знања и вештине за васпитно-образовни рад, а да су главни простори за напредак програмирање рада који ће омогућити оптимално напредовање у учењу и развоју деце (стандард 2.4) и прилагођавање активности тако да више одговарају потребама и интересовањима деце (стандард 2.3). У предшколским установама које су вредноване током 2016/2017. године дошло се до податка да су ова два стандарда у потпуности остварена тек у 10% установа (док се стандард 2.3. не остварује у трећини вреднованих вртића). С друге стране, важан податак је и да преко 90% предшколских установа остварује остале стандарде квалитета васпитно-образовног рада.

⁷ Вредновање предшколских установа започело је током школске 2013/2014. године и до сада је вредновано 110 предшколских установа.

⁸ Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена (стандард остварен у највећој мери).

- Према другим стручним проценама, међутим, квалитет васпитно-образовног у предшколским установама није сасвим задовољавајућа. Оцењује се да је пракса предшколског васпитања и образовања "неуједначеног квалитета, недовољно диверсификована и не одговара на потребе деце и родитеља"⁹. У студији Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке (2016)¹⁰ истиче се већи број области у којима је неопходан напредак како би квалитет ПВО био унапређен – овде је издвојено само неколико: доношење нових Основа програма; де-школаризација припремног предшколског програма и прелазак на програме засноване на игри и квалитету односа; реформисање иницијалног образовања васпитача; отварање вртића према локалној заједници и боља комуникација са породицом; поштовање норматива о величини васпитних група у јаслама и вртићима.

- Испитивање ставова грађана показује да преко 80% грађана сматра да предшколске установе пружају квалитетне васпитно образовне услуге¹¹. Грађани као највеће проблеме у функционисању предшколских установа виде недостатак простора, односно превелике групе (58%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (31%), потом лош материјални положај запослених (21%) и спутавање креативности код деце (19%).

Основно образовање и васпитање

- Процена општег квалитета рада основних школа кроз процес спољашњег вредновања у последње три школске године указује на то да је просечна оцена износила 2.8, односно 3. Подаци говоре да 2014/15. и 2015/16. школске године око једне трећине вреднованих основних школа није испунило очекиване стандарде квалитета, док је у школској 2016/2017. години то случај код сваке пете основне школе. У просеку за школе вредноване у ове три школске године око 17% школа је оцењено највишом оценом.

- Ниво остваривања стандарда квалитета у области Настава и учење је релативно уједначен између школа које су биле вредноване у последње три школске године. Трендови у нивоима остварености стандарда показују стабилан образац. Основне школе су најуспешније у остваривању два стандарда: Наставник примењује одговарајућа дидактичко-методичка решења на часу и Наставник ствара подстицајну атмосферу за рад на часу - скоро све школе (преко 95%) остварује ове стандарде квалитета на вишим нивоима. По успешности остваривања следе стандарди: Ученици стичу знања на часу и Наставник ефикасно управља процесом учења на часу са, такође, веома високим постацима школа које успешно остварују ове стандарде. Више од

⁹ Павловић Бренеселовић, Д. и Крњаја Ж. (2017). Калеидоскоп. Основе диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања (из Предговора УНИЦЕФ-а у Србији).

¹⁰ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке

¹¹ Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања (2017). USAID, Европски покрет, Центар за европске политике.

две трећине школа показује добре резултате и у стандарду Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.

- **Стандарди квалитета наставе и учења у којима школе показују најмање успеха су стандарди Наставник прилагођава рад на часу образовно-васпитним потребама ученика и Наставник користи поступке вредновања који су у функцији даљег учења.** Више од половине основних школа у Србији нема задовољавајући квалитет наставе у погледу прилагођавања рада на часу потребама ученика (не остварује овај стандард квалитета). Када је реч о квалитету вредновања у настави, ситуација је на изврстан начин још проблематичнија. Наиме, то је стандард за који је свака десета основна школа вреднована у последње три године добила оцену 1.

- **Када је реч о настави математике резултати истраживања ТИМСС 2015¹² указују на то да још увек преовлађују традиционални, фронтални облици рада, али да су организовани на начин да су довољно активирајући и подстицајући за ученике.** Резултати показују да "учитељи кроз фронтални начин рада објашњавају ученицима градиво, начин решавања задатака, а задатак ученика је да правила и поступке упамте". О томе како изгледа настава математике мишљење су давали и ученици и резултати говоре "да се већина ученика слаже да су њихови учитељи веома ангажовани и подстицајући у настави математике". Претпоставка је "да су начини рада које често означавамо као традиционалне (фронталне, предавачке) и трансмисивне ипак организовани тако да их ученици доживљавају као подстицајуће (да разумеју очекивања учитеља, да учитељи дају повратне информације, да активно укључују ученике на часу, дају инструкције и занимљиве задатке и слично)".

- **У односу на наставу природних наука на основу података из истраживања ТИМСС 2015 може се закључити да "такође доминирају традиционални облици рада – учитељ фронтално објашњава нове садржаје, ученици читају лекције из уџбеника и памте чињенице и принципе"¹³.** Подаци показују да је релативно "ретка пракса представљања експеримената од стране наставника, док је у пракси још ређе да ученици планирају и реализују експерименте и истраживања, као и да раде на терену и ван учионице. Слично као у настави математике, релативно је ретка пракса и рад ученика на тестовима и квизовима и рад ученика у групама."

- **Када је реч о квалитету наставе у вишим разредима основне школе, резултати истраживања у оквиру међународног пројекта "Унапређивање образовне ефективности основних школа" указују на то да се у настави математике и биологије не посвећује довољна пажња стицању функционалних и примењивих знања, да се у настави недовољно ангажују виши мисаони процеси код ученика и да су савремени приступи вредновању учења такође ретки¹⁴.** Истраживање је

¹² Марушић Јаблановић, М., Гутвајн, Н. и Јакшић, И. (уреднице) (2017). ТИМСС 2015 у Србији. Београд: Институт за педагошка истраживања.

¹³ ИБНД.

¹⁴ Policy brief: Improving educational effectiveness of primary schools (2017)

показало да су релативно ретке појаве у учионицама: за време часа наставник охрабрује и хвали рад ученика; наставник повезује градиво са градивом других предмета; наставник тражи да ученици наведу како и где могу да примене оно што уче на часовима; наставник говори ученицима које су добре, а које слабе стране њиховог рада; када ученик не разуме питање, наставник га постави на други начин, тако да оно постане јасније и разумљивије, итд.

- **Испитивање ставова грађана показује да је скоро 80% грађана задовољно квалитетом васпитно-образовних услуга које пружају основне школе¹⁵.** У поређењу са осталим деловима Србије, највеће задовољство услугама основних школа приметно је у Београду. Као највеће проблеме у раду основних школа грађани препознају преопширне наставне програме (44%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (29%), као и застарелост наставних програма (29%) и лош систем оцењивања (27%).

Средње образовање и васпитање

- **Процена општег квалитета рада средњих школа кроз процес спољашњег вредновања у последње три школске године показала је да 70 до 75% средњих школа добро раде (добијене оцене 3 или 4).** Истовремено, то значи да 25 до 30% средњих школа у недовољној мери задовољава стандарде квалитета. Доследно мало већи постотак стручних школа добија оцену 4 у односу на гимназије, али су оне и процентуално нешто заступљеније у оценама 1 и 2.

- **Када је реч о квалитету наставе и учења резултати спољашњег вредновања из последње три школске године показују да је, у складу са општим оценама квалитета, већина стандарда квалитета оцењено као остварено (оцена 3 или 4).** Стандарди Адекватност дидактичко-методичких решења и Стварање подстицајне атмосфере на часу су у готово свим школама остварени.

- **Спољашње вредновање показује да је међу највећим проблемима у настави у средњим школама праћење напредовања у функцији даљег учења које је, на пример, у школској 2016/2017. години оцењено као недовољно и неадекватно у две трећине школа.** Поред овога, као већи проблеми се издвајају недостатак индивидуализоване наставе и наставе у којој се ангажују различите технике учења.

- **Анализе спољашњег вредновања рада средњих школа показују да је на овом нивоу образовања настава веома неуједначена.** У оквиру једне школске управе, а и између школских управа, постоје видљиве разлике у квалитету наставе.

- **Испитивање ставова грађана показује да 59% грађана сматра да је средње образовање у Србији добро¹⁶.** Порастом образовног нивоа испитаника став је

¹⁵ Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања (2017). USAID, Европски покрет, Центар за европске политике.

¹⁶ ИПСОС, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва (2015). Образовање у Србији. Ставови грађана о образовању у Србији.

неповољнији, тако да 50% испитаника са високим образовањем средње образовање оцењује као добро. Преко половине испитаника се не слаже да ученици у школи (основној и средњој) стичу практична и употребљива знања и вештине (57%) или "меке вештине" (53%): вештине комуникације, вештине решавања проблема, доношења одлука.

Високо образовање

- **На нивоу високог образовања, објављују се појединачни извештаји о спољашњој провери квалитета високошколских установа које је до недавно спроводила Комисија за акредитацију и проверу квалитета.** Спољашња провера квалитета обавља се у областима: настава, наставно особље, истраживање, оцењивање студената, уџбеници и литература, библиотека и информациони ресурси, простор и опрема, ненаставно особље, процес управљања и јавност рада. **Не спровode се, међутим, сумарне анализе извештаја о спољашњој провери квалитета чији би налази могли да укажу на стање у погледу квалитета високог образовања на националном нивоу.**

- **Положај система високог образовања и универзитета на међународним ранг листама све је утицајнији показатељ квалитета, иако нема универзалног нити једног најбољег система рангирања. Универзитети из Србије су на овим листама све присутнији.** Када је реч о систему високог образовања на ранг листи 50 националних система високог образовања коју води мрежа универзитета Universitas 21, на основу 24 евалуирана обележја Србија се 2108. године нашао на 42. месту (на 39. месту 2017. године). Међутим када се положај прилагоди локалним економским приликама, односно нивоу бруто домаћег производа, Србија се налази на трећем месту иза Финске и Велике Британије (2017. године заузимала је прво место).

- **На утицајној Шангајској листи Универзитет у Београду се налази између 201. и 300. места што је највиши домет до сада.** Он се први пут на листи нашао 2012. године, када је сврстан у групу универзитета који заузимају између 401. и 500. места. Од 2013. године поправио је ранг и нашао се у групи универзитета који заузимају позиције између 301. и 400. места, све до 2017. године када се нашао Универзитети у Нишу, Крагујевцу и Новом Саду први пут се 2017 године појављују на Шангајској ранг листи светских универзитета и то међу 500 најбољих универзитета из области математике, рангирани између 301. и 400 места (Ниш), односно 401. и 500. места (Крагујевац и Нови Сад).

- **Универзитет у Београду рангиран је међу најбољим светским универзитетима у 8 од 46 научних области и у два научна поља у оквиру QS World University Rankings by Subjects за 2017. годину.** У пољу природно-математичких наука, Универзитет у Београду је, међу светским универзитетима, рангиран на 347. месту, док је у пољу хуманистичких наука рангиран између 401. и 450. места. С друге стране, ранг листа Times Higher Education World University Rankings даје листу од 980 најбољих светских универзитета где се за 2017. годину Универзитет у Београду налази изнад 800. места (у 2016. години се налазио између 601. и 800. места).

- **Задовољство студирањем пружа важну перспективу о квалитету студија из студентског угла. Према последњим подацима прикупљеним током 2017. године у оквиру европског истраживачког пројекта ЕУРОСТУДЕНТ, више од половине студената задовољно је квалитетом наставе, док је сваки шести студент незадовољан у овом погледу. Нешто мање задовољство је исказано у односу на организацију студија - 43% студената је задовољно или веома задовољно. Три од пет студената би препоручило свој студијски програм другима, док то не би учинио сваки пети студент. Најнеповољнији резултати се добијају када студенти процењују заинтересованост наставника за њихов напредак - тек сваки четврти студент сматра да наставници јесу у том смислу заинтересовани.**

Остварени напредак у извештајном периоду

Унапређење програма и стандарда

- Међу најважнијим питањима повећања квалитета образовања и васпитања налази се и оно које се тиче процеса иновирања и унапређења планова и програма наставе и учења и очекиваних исхода образовања. Протеклих година је у овом сегментима било значајних развојних активности на нивоима доуниверзитетског образовања. Неке од главних регулативних мера прописане су у новом Закону о основама система образовања и васпитања донет је 29. септембра 2017. године.
- **Нови ЗОСОВ као елемент квалитета образовања и васпитања у Републици Србији први пут на законском нивоу утврђује кључне компетенције за целоживотно учење, као и опште међупредметне компетенције.** Реч је осам кључних компетенција које се дуже од једне деценије промовишу на нивоу Европске Уније и 11 општих међупредметних компетенција.
- **Нови ЗОСОВ је у области програма¹⁷ увео новине услед којих ће нови програми бити оријентисани на исходе и компетенције, а мање на садржаје као што је то традиционално било до сада.** Прописани су, наиме, нови елементи које програми наставе и учења треба да садрже. Поред циљева по нивоима образовања и циљева учења предмета (односно изборних програма и активности) по разредима, прописано је да програми треба да садрже и опште предметне компетенције, специфичне предметне компетенције, исходе учења и образовне стандарде (стандарде квалификација за ССО). Уместо досадашњих обавезних и препоручених садржаја, нови програми треба да укључе кључне појмове садржаја предмета. Програми треба да садрже и упутство за дидактичко-методичко остваривање програма, упутство за формативно и сумативно оцењивање ученика и начин прилагођавања за ученике са сметњама у развоју, ученика са изузетним способностима, за образовање и васпитање на језику националне мањине и образовање одраслих. Овим законским решењима створен је правни основ за доношење нових планова

¹⁷ Између осталог термин наставни програм је измењен у термин програм наставе и учења.

и програма наставе и учења на свеобухватан и целовит начин, пре свега у складу са педагошким концептом програма оријентисаних на исходе, како је планирано Стратегијом развоја образовања и Акционим планом.

- **Како је нови ЗОСОВ предвидео, Национални оквир образовања и васпитања донет је 3. новембра 2017. године у форми правилника.** Национални оквир образовања и васпитања је утемељен на универзалним вредностима, савременим педагошким принципима и приоритетима националне стратегије развоја образовања. То је нормативни и развојни документ којим се обезбеђује јединствена основа и приступ детету, ученику и одраслом, учењу и подучавању, као и разумевање заједничких кључних елемената предшколског, основног и средњег нивоа образовања и васпитања. Његова сврха је да обезбеди кохерентност и функционалност образовног система. Он треба да допринесе разумевању повезаности циљева, образовних стандарда, компетенција ученика и исхода учења са процесима планирања, праћења, вредновања и другим кључним елементима образовања у Републици Србији, као што су вредности и принципи на којима оно почива.

- **Курикуларни приступ који је утврђен новим правним оквиром у образовању у значајној мери је развијан у периоду 2012-2015 у оквиру ИПА 2011 пројекта - Подршка развоју људског капитала и истраживању - опште образовање и развој људског капитала - Развионица.** У оквиру пројекта чији је носилац био МПТНР поред иновирања општих основа учења и наставе за основне школе, гимназије и опште предмете у стручним школама, значајни резултати су постигнути и на пољу професионалног развоја наставника (са посебним фокусом на развој трансверзалних компетенција), успостављању, опремању и подизању капацитета школа-вежбаоница (41 школа широм Србије), и изградњи сарадње између истраживача, практичара и просветних власти.

Предшколско васпитање и образовање

- **Ускоро предстоји усвајање нових Основа програма предшколског васпитања и образовања.** Нацрт Основа програма развила је радна група ЗУОВ-а и представила јавности крајем 2015. године. Нацрт је пилотиран током 2016/2017. године кроз пројекат *Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз пилотирање нацрта, даљи развој и финализацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања* као заједничке иницијативе Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Института за педагогију и андрагогију и УНИЦЕФ-а.

- **Предлог Основа програма предшколског васпитања и образовања представља јединствено концепцијско полазиште за развијање програма васпитно-образовног рада са децом, од јасленог узраста до поласка у школу.** Нове Основе програма базирају се на холистичком приступу усмереном на односе; засноване су на вредностима, које усмеравају правац развоја програма и делатности. Циљ је подршка добробити детета, а оно што покреће, подупиरे и кроз шта се гради добробит и делање

детета јесу односи. Наглашава се место и улога игре као основе развијања и испољавања свих димензија добробити детета. Учење се разуме као трансформативан процес кроз који дете мења себе, своје разумевање света, своје односе, а тиме и заједницу у којој дела и живи.

• **Нова концепција предшколског васпитања и образовања представља искорак у односу на важећу због тога што се заснива на:**

- савременим теоријским поставкама социокултурне теорије учења и развоја и социологије детињства;
- Конвенцији о правима детета и Општем коментару 7 Комитета УН за права детета о остваривању права детета у раном детињству;
- актуелним документима образовне политике у Србији – Стратегији развоја предшколског васпитања и друштвене бриге у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020, Закону о предшколском васпитању и образовању;
- међународним документима образовне политике и примерима успешних иностраних пракси конципирања програма предшколског васпитања, а уважавајући пре свега специфичан контекст предшколског васпитања и образовања у Србији.

• **Изазов за просветне власти, истраживаче и практичаре представља развијање јасне стратегије имплементирања Основа програма предшколског васпитања и образовања. Главне активности подршке имплементацији нових Основа програма планирају се у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ који ће се финансирати из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Зајам је потписан у мају 2017. године и ратификован у Народној скупштини у новембру 2017. године. Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. У оквиру друге компоненте пројекта Инклузивно предшколско васпитање и образовање, планиране су активности подршке имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања кроз развијање програма обуке и свих пратећих материјала за васпитаче и стручне сараднике за њихову примену, укључујући и обуку за директоре предшколских установа.**

• **Комплементарна подршка имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања биће пружена и кроз пројекат ИПА 2014 - Towards Lifelong Learning. Један од три планирана резултата овог пројекта је да пружи подршку реформи предшколског васпитања и образовања као почетној основи целоживотног учења.**

• **Иако је СРОС ставио значајан нагласак на диверсификацију програма предшколског васпитања и образовања и што Закон о предшколском васпитању и образовању то омогућава, у пракси не постоји суштинска примена диверсификације, што се односи како на организациони тако и на програмски**

аспект. На плану нових законских измена из 2017. године (ЗОСОВ и ЗПВО) дотадашњи називи "посебни и специјализовани програми" замењени су педагошки примеренијим изразима "различити облици и програми". На овај начин се експлицитније указује да предшколска установа, осим остваривања програма васпитно-образовног рада у целодневном трајању, развија и друге облике и програме. Такође, интенција је да се мотивише оснивач предшколске установе да различите програме и облике третира као подједнако важне у остваривању прописаних циљева и принципа предшколског васпитања и образовања и да подржи њихово остваривање. Закон је такође утврдио и норму непосредног васпитно-образовног рада са децом на остваривању различитих програма и облика васпитања и образовања (20 сати).

- **Вредан допринос развијању диверзификованих програма у извештајном периоду¹⁸ дали су пројекти Вртићи без граница 2 и Календоскоп¹⁹ (2014-2016) у оквиру којих је развијано и кроз низ нових програма тестирано теоријско утемељење за интегрисан развој предшколског васпитања и образовања у погледу квалитета, праведности, програмске и организационе диверсификације.** Пракса у новоформираним групама унапређена је имплементацијом иновативног пројектног приступа учењу. Ова пракса је пре свега развијана у програмима који су реализовани 5 дана у недељи по 4 сата. У осталим програмима који су у сарадњи са локалним партнерским институцијама развијани у областима науке, уметности и здравих стилова живота, примењивани су елементи овог приступа.

Основно образовање и васпитање

- **Крајем 2017. године донет је нов Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, који ће бити у примени почев од школске 2018/2019. године.** Програм акценат ставља на методе и начин рада наставника. Кроз упутства и објашњења у самом програму и упутства за реализацију наставе појединих предмета дата су појашњења шта су програми оријентисани на исходе и како их постићи. То подразумева да се у редовној настави чешће користе активне методе наставе и међупредметно повезивање, као и пројектна настава. Пројектна настава је дефинисана као облик образовно васпитног рада обавезан за све ученике. Планирана је у укупном фонду од 36 часова - једном недељно по један час или сваке друге недеље по два часа, учитељи би требало да са својим ученицима тематски повезују садржаје различитих предмета, уз обавезну употребу информационо-комуникационих технологија.

¹⁸ Значајне активности у претходном периоду (2011-2014) реализоване су и у оквиру Пројекта Унапређивање предшколског васпитања и образовања у Србији (IMPRES) - заједничког пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Европске уније за чију је реализацију ЕУ издвојила 3,75 милиона евра из Преприступних фондова (ИПА) намењених Србији.

¹⁹ Пројекат Вртићи без граница 2 – квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање реализован је у сарадњи Министарства просвете, науке и технолошког развоја, УНИЦЕФа, ЦИП-Центра за интерактивну педагогију, 10 предшколских установа и локалних самоуправа. Као комплементаран овом пројекту, реализован је научно-истраживачки пројекат Календоскоп - диверсификација облика и програма предшколског васпитања и образовања, којим је руководио Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

- На нивоу основног образовања, почев од школске 2017/2018. године, за ученике петог разреда основног образовања и васпитања примењује се измењени и допуњени план и програм наставе и учења. Измене плана и програма односе се на увођење три наставна предмета у статусу обавезних наставних предмета и то Информатика и рачунарство, Техника и технологија и Физичко и здравствено васпитање. Као подршка примени реформисаних планова и програма наставе и учења, у организацији ЗУОВ-а обучено је 2618 наставника за примену програмских садржаја новог наставног предмета Физичко и здравствено васпитање за 5. разред основне школе. Такође, обучено је 1670 наставника за примену програмских садржаја новог наставног предмета Техника и технологија за 5. разред основне школе. У међувремену, донети су и одговарајући нови програми за остале наставне предмете петог разреда.

- У наредним школским годинама, вршиће се измена плана и програма наставе и учења за све остале разреде, сукцесивно, како налажу потребе њихове примене, а пратећи напредовање кроз разреде ученика који похађају први, односно пети разред. Реформа плана и програма наставе и учења основног образовања и васпитања наставиће се, дакле, у наредне четири школске године, када ће по новим плановима и програмима наставе и учења, у целости, основно образовање и васпитање стицати ученици свих разреда основне школе.

- Подршка примени реформисаних планова и програма наставе и учења обезбеђена је и кроз стручно усавршавање наставника, стручних сарадника и директора, посебно у области реализације наставе оријентисане ка исходима учења. У том контексту од априла 2018. године реализује се *Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења*. Реч је о тродневном програму (један дан се реализује као "онлајн" обука) који има за циљ развијање компетенција за планирање и остваривање наставе и учења оријентисаних на исходе и укључује: упознавање са новом концепцијом програма наставе и учења; глобално, оперативно планирање и припремање за час; методе, технике и активности усмерене на учење и исходе; пројектна настава; предузетништво; праћење и вредновање учења. До средине маја 2018. године је реализовано 215 обука у којима је обучено 6389 полазника. План је да се до краја 2018. године обучи око 20.000 наставника, стручних сарадника и директора.

- Најновије активности на плану стандарда постигнућа јесу усвајање Правилника о општим стандардима постигнућа за крај обавезног образовања за босански језик 2016. године²⁰, Правилника о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик 2017. године²¹ и Правилника о општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног

²⁰ Правилник о општим стандардима постигнућа за крај обавезног образовања за босански језик, "Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 13/2016

²¹ Правилник о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик, "Службени гласник РС", број 78 од 18. августа 2017.

образовања одраслих, такође 2017. године²². Као подршка у примени креирани су приручници за наставнике за коришћење стандарда за страни језик²³ и стандарда за Српски као нематерњи језик²⁴. Већина стандарда постигнућа ученика за крај обавезног образовања (за 10 предмета) усвојена је 2010. године, као и стандарди за крај обавезног образовања за матерње језике националних мањина (албански језик, бугарски језик, мађарски језик, румунски језик, русински језик, словачки језик и хрватски језик). Национални просветни савет усвојио је 2011. године образовне стандарде за крај првог циклуса основног образовања. Стандарди постигнућа за основно образовање одраслих усвојени су 2013. године.

Средње образовање и васпитање

- **На нивоу гимназијског образовања у току је реформа планова и програма наставе и учења – припремљен је План и програм наставе и учења за опште средње образовање.** Реч је о првим већим променама у последњих 20 година. Главни реформски принципи су: **изборност** (већа понуда изборних програма у циљу боље припреме ученика за наставак школовања, избор занимања, али и већег задовољства ученика образовањем); **интердисциплинарност** (превазилажење предметних граница путем увезивања различитих дисциплина у смислене целине а ради развијања функционалних знања и компетенција ученика); **поступност** у увођењу новина (односно поступна припрема школа, наставника и ученика за реализацију нових наставних програма). Иновирање програма одвија су у правцу тако да настава постане оријентисана на исходе и развој компетенција.

- **Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма:** Савремене технологије и предузетништво; Примењене науке; образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Основи геополитике; Економија и бизнис; Методологија научног истраживања; Језик, медији и култура; Религије и цивилизације; Појединац, група и друштво; Уметност и дизајн. Изборни програми бираће се у првом и трећем разреду и изучавати две или четири године. Они ће се програмирати у односу на ресурсе школе и биће усмерени на остваривање исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, израде истраживачких радова и слично. По новим програмима ученици ће имати 33 часова недељно (до сада је то био 31 час).

- **У гимназијама се и у традиционалним предметима уводи настава оријентисана на исходе, односно настава усмерена на развој ученичких**

²² Правилник о општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих објављен је у “Службеном гласнику РС”, бр. 55/2017 од 2.6.2017. године

²³ Завод за вредновање образовања и васпитања (2017). Општи стандарди постигнућа за крај основног образовања за страни језик.

²⁴ Крајишник, В. и Звекић-Душановић, Д. (2017). Општи стандарди постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих. Приручник за наставнике. Мисија ОЕБС-а у Србији.

компетенција. Томе треба да допринесе већи број лабораторијских вежби и часова пројектне наставе (што је решење из новог плана наставе и учења).

- **Као и у случају реформи планова и програма у основном образовању и у реформи на гимназијском нивоу планира се екстензивна обука наставника.** Реч је о обуци за реализацију наставе усмерене на исходе учења и развијање компетенција; примену интегрисаног, тематског и интердисциплинарног приступа настави и учењу; вредновање и оцењивање.

- **Додатно осавремењивање општег средњег образовања представља и увођење посебних одељења у гимназијама у којима ученици са посебним способностима за рачунарство и информатику стичу средње опште образовање и васпитање по посебно наставном плану и програму** - Правилник о наставном плану и програму за гимназију за ученике са посебним способностима за рачунарство и информатику²⁵.

- **У школској 2017/2018. години у три државне гимназије уведен је програм интернационалне матуре.** Правилник о програму интернационалне матуре је у фази израде.

- **Реформа средњег стручног образовања у Србији од 2003. године се на иницијативу Министарства просвете реализује уз финансијску и техничку подршку Европске Уније током које је модернизован велики број образовних профила, односно планова и програма.**

- **Од 2015. године донето је 37 планова и програма наставе и учења заснованих на стандардима квалификација, а укупно 71 од 2010. године (33 профила се реализује по дуалном моделу).** ЗУОВ је, такође, припремио 66 програма за општеобразовне предмете за образовне профиле у средњим стручним школама.

Високо образовање

- **На нивоу високог образовања аутономија универзитета и других високошколских установа подразумева, између осталог, право на утврђивање студијских програма.** Осигурање квалитета програма спроводи се и на националном нивоу, првенствено кроз процес акредитације студијских програма. Комисија за акредитацију и проверу квалитета је у другом кругу акредитације од 2012. до 2016. године акредитовала укупно 2054 програма за упис 111801 студената.

- **Министарство просвете, науке и технолошког развоја је у августу 2017. године објавило конкурс „Развој високог образовања“ за суфинансирање пројеката за подршку високошколским установама у развоју нових и иновирању постојећих предмета у оквиру студијских програма.** Износ суфинансирања од

²⁵ Службени гласник РС – Просветни гласник број 5/17

стране Министарства износи 85% директних трошкова реализације пројекта, а високошколске установе као реализатори пројекта обезбеђују суфинансирање 15% директних трошкова реализације пројекта. Одлуком Министра просвете, науке и технолошког развоја додељена су средства 67 високошколских установа.

- **Највећи финансијски инструмент помоћи модернизацији високог образовања у Србији од 2001. године је учешће високошколских установа у оквиру ТЕМПУС програма Европске Уније.** Високошколске установе из Србије повукле су више средстава од свих других држава из региона кроз пројекте. Пројекти реформи студијских програма били су најбројнија група - скоро две трећине финансираних пројеката. Тренутно се реализује 26 пројеката за подизање капацитета у високом образовању за које је аплицирано од 2015 до 2017. године.

Унапређење професионалног развоја наставника

- **Стратегија развоја образовања велики значај даје образовању наставника, односно, шире посматрано, њиховом професионалном развоју.** Према СРОС-у квалитет наставника је "несумњиво кључни фактор квалитета образовања" и стога је дефинисана посебна стратегија образовања наставника, затим развој наставничке каријере - од увођења у посао наставника, преко добијања, обнављања и губљења лиценце, система оцењивања, праћења, усавршавања, све до награђивања, професионализације и осигурања угледа наставничке професије.

- **Од доношења СРОС-а, међутим, није било значајнијих системских активности у погледу унапређења иницијалног образовања наставника, без обзира на ниво образовања на којем касније раде као наставници.** Повећање квалитета иницијалног образовања углавном је предмет индивидуалног ангажмана од нивоа факултета до нивоа појединачног наставника високошколске установе. Изузетак чине пројекти подржани од стране Европске Уније.

- **Предлог допуне стандарда за акредитацију студијских програма првог и другог нивоа високог образовања за поље Образовање наставника** припремила је током 2015-2016. године тематска радна група за образовање наставника формирана у оквиру учешћа Србије у Отвореном методу координације у образовању Европске Уније. Предлог допуне стандарда до сада није узет у разматрање.

- **Нови Стандарди за акредитацију студијских програма који су донесени 2017. године у оквиру стандарда који се односи на курикулум утврђена су и очекивања када је реч о трајању и реализацији педагошке праксе.** Високошколске установе које реализују педагошке студијске програме морају обезбедити педагошку праксу у II, III и IV години студија од минимум 90 сати годишње. На петој години студија педагошка пракса је 180 сати и 6 ЕСПБ бодова. Педагошке праксе се изводе у педагошким установама. За високошколске установе које у оквиру студијских програма немају педагошка образовања, а чији би свршени студенти требало да буду наставници стручних предмета у средњим

школама, морају, сходно Закону о основама система образовања и васпитања, имати образовање из психолошких, педагошких и методичких дисциплина стечено на високошколској установи у току студија или након дипломирања, од најмање 30 ЕСПБ бодова и 6 ЕСПБ бодова праксе у педагошким установама.

- У оквиру пројекта **Подршка развоју људског капитала и истраживању (Развионица)(2012-2015)** остварене су значајне активности на успостављању и/или подизању капацитета школа-вежбаоница, као наставних база за професионални развој наставника. У универзитетским центрима широм Србије 41 школа (основна и средња) је добила значајну наставну опрему, наставници ментори су похађали интензивне обуке, што је омогућило студентима, будућим наставницима, да остварују праксу у складу са савременим принципима извођења стручне праксе, у одлично опремљеним школама у којима им подршку дају наставници компетентни за менторски рад. **Наставници методике који су били укључени у пројекат имали су прилике да унапреде своје наставничке компетенције и организацију стручне праксе.**

- Посебно место у развоју студијских програма за иницијални развој наставника протеклих година имали су пројекти у оквиру **ТЕМПУС програма Европске уније** - једном од најстаријих и најуспешнијих програма сарадње које је покренула Европска унија. Њиме је пружена значајна подршка реформи високог образовања у земљама окружења Европске уније, понајвише земљама у процесу приступања Европској унији, што укључује и Србију.

- Четири високе школе за образовање васпитача (у Вршцу, Крушевцу, Новом Саду и Сремској Митровици) су кроз **ЕУ ТЕМПУС пројекат Усклађивање студијских програма за образовање васпитача у Србији /TEACH/ (2013-2016)** радиле на уједначавању курикулума за образовање васпитача у Србији и смањењу значајних разлика, нарочито у стеченим компетенцијама свршених студената. Тиме је омогућена хоризонтална и вертикална мобилност студената, модернизација курикулума и приближавање стандардима образовања васпитача у Европи.

- Факултети са четири државна универзитета на којима се образују учитељи реализовали су у **ЕУ ТЕМПУС пројекту Хармонизација и модернизација курикулума за образовање учитеља /НАМОС/ (2011-2015)**. У оквиру пројекта хармонизован је и модернизован део студијских програма за образовање учитеља на основном, мастер и докторском нивоу, уведени нови курсеви и модули, као и курсеви за доживотно образовање за учитеље.

- У оквиру **ЕУ ТЕМПУС пројекта Мастер програм за образовање предметних наставника /MASTS/ (2010-2014)** учествовало је пет државних универзитета у циљу развијања савремених, интердисциплинарних мастер студија (60 ЕСПБ) за образовање будућих предметних наставника у основним и средњим школама у складу са Законом о основама система образовања и васпитања Републике Србије и реорганизацијом образовања у оквиру Болоњског процеса. У складу са

постављеним пројектним циљевима на универзитетима у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и Новом Пазару креирани су програми за образовање наставника предметне наставе.

- Резултат **ЕУ ТЕМПУС пројекта Мастер програм Лидерство у образовању /EDLEAD/ (2013-2017)** су два акредитована мастер програма на Универзитету у Крагујевцу и Универзитету у Новом Саду (у сарадњи са Универзитетом у Београду и Универзитетом у Нишу) и низ програма стручног усавршавања за директоре образовних установа и све друге просветне раднике са лидерским аспирацијама. Сви програми су компатибилни са прописаним компетенцијама директора образовних установа у Србији, али и принципима и најбољим праксама сличних програма у Европи и свету.

- Сви **ТЕМПУС пројекти за подизање капацитета у високом образовању**, и они који су посвећени иновирању студијских програма садрже, елементе мобилности и стручног усавршавања укључених наставника из **ВШО**. По правилу су пројектни конзорцијум чиниле и реномиране европске ВШО па су домаћи наставници имали прилике да се професионално развијају кроз сарадњу са својим европским колегама и кроз непосредно упознавање са најновијим кретањима у датим наставним и истраживачким областима.

- У току је завршавање рада на **стандардима компетенција васпитача и њиховог професионалног развоја**. Предлог документа је иницијално припремљен у ЗУОВ-у, а његова финализација се спроводи кроз пројекат Пилотирање нацрта Основа програма предшколског васпитања и образовања (МПТНР, ЗУОВ и УНИЦЕФ). Стандарди компетенција наставника донети су 2011. године и од тада нису мењани. Стандарди компетенција директора установа образовања и васпитања донети су 2013. године.

- По први пут су од стране **НСВО 2015. године** прописани **обавезни минимални критеријуми за избор наставника на високошколским установама (са допунама 2016. и 2017. године)**. Њих су, почев од 1. октобра 2017. године, почели да спроводе сви универзитети, како државни, тако и приватни. Остаје, међутим, проблем формалног придржавања тих критеријума, без ослањања на стварни квалитет научног и педагошког рада.

- Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије објавило је 2017. године **Оквир дигиталних компетенција – Наставник за дигитално доба**. Оквир је креиран са циљем да подржи наставнике из система образовања у Србији у процесу интеграције дигиталних садржаја у свакодневну праксу. У документу су наведене и дефинисане вештине, циљеви и очекивани исходи који чине корпус дигиталних компетенција наставничке професије. Наставници документ могу користити за процену сопствених вештина и промишљање о сопственој пракси као и за идентификацију

наредних корака свог професионалног развоја. Креирао га је Стручни тим за подршку учешћу Републике Србије у оквиру Отвореног метода координације у области образовања

- **На плану увођења наставника приправника у посао, њиховог лиценцирања и напредовања у звању у извештајном периоду није било промена.** Систем менторства за наставнике приправнике је адекватно уређен, али подршка његовој ефективној имплементацији није била међу приоритетима образовне политике у извештајном периоду. То се може делом објаснити чињеницом да се наставници већ неколико година превасходно ангажују преузимањем из других школа. Напредовање наставника је, такође, уређено адекватним правним оквиром, али систем још увек није у правој мери заживео. У систему је тренутно 450 наставника са звањем педагошког саветника, 52 са звањем самосталних педагошких саветника и без наставника у једном од два највиша звања.

- **У систему континуираног стручног усавршавања наставника једна од важнијих новина је из 2016. године када је правилником препознато и регулисано одржавање онлајн обука.** Од тада онлајн обуке постају све присутнији облик стручног усавршавања, често и у организацији просветних власти. Друга значајна измена односи се на смањење броја бодова које наставници треба да прикупе кроз стручно усавршавање на обукама и стручним скуповима за пет година – са 120 бодова на 100 бодова. Анализе су показале да је 120 бодова за велики део просветних радника било превелико очекивање, посебно због проблема у финансирању стручног усавршавања са којим се суочавају многе школе и наставници.

- **Протеклих година велики број наставника је похађао стручно усавршавање кроз неколико националних иницијатива.** Највећа таква иницијатива започела је током 2018. године и односи се на Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења. До половине маја 2018. године реализовано је 215 обука у којима је обучено 6389 полазника. До краја 2018. планирано је да обуку похађа око 20.000 наставника, стручних сарадника и директора. Кроз пројекат Развионица (ИПА 2011) током 2014. и 2015. године 13000 наставника је похађало обуку за нови приступ настави и учењу. У организацији ЗУОВ-а преко 1500 наставника је похађало обуку за достизање основног нивоа дигиталних компетенција.

- **Као стручна подршка раду наставника и образовно-васпитних установа у извештајном периоду радило се на јачању хоризонталне подршке унутар образовног система.** То је реализовано путем ангажовања, обучавања и умрежавања практичара који имају улогу да пружају стручну подршку својим колегама, као и оснаживања изабраних образовних установа за дељење добре праксе и искустава из успешног развијања школе као организације.

- **На нивоу предшколског васпитања и образовања успостављена је Мрежа практичара за подршку предшколском васпитању и образовању, као резултат заједничке иницијативе МПТНР-а, ЗУОВ-а, ЗВКОВ-а, УНИЦЕФ-а и Института**

за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Мрежа практичара је успостављена са циљем: да допринесе унапређивању квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања; да пружи подршку установама да даље развијају различите сегменте квалитета и праведности у предшколском васпитању и образовању; да подржи развој квалитетних програма и политика; да подржи ширење добре иновативне праксе међу установама; да пружи подршку развоју инклузивне праксе у предшколским установама, васпитним групама, као и на локалном нивоу.

- **На нивоу основног и средњег образовања на основу конкурса из 2016. године МПТНР је изабрало 200 саветника - спољних сарадника који се ангажују на пружању стручне подршке просветним саветницима и својим колегама у вртићима и основним и средњим школама.** Томе треба придодати и 70 саветника ЗВКОВ-а који су изабрани у оквиру пројекта "Унапређивање квалитета образовног система Републике Србије кроз унапређивање ефективности система спољашњег вредновања рада школа и развој хоризонталног учења између школа" који су реализовали ЗВКОВ, Центар за образовне политике и УНИЦЕФ. Део ових саветника је већ ангажован на даљем умрежавању школа и помоћи школама које су показивале слабије резултате.

- **Као важан вид стручне подршке наставницима у њиховом професионалном развоју представља значајна продукција специјализованих приручника и материјала који се углавном припремају кроз бројне развојне пројекте.** Наведени су само неки скорашњи наслови: Приручник за програме подршке деци и ученицима са сметњама у развоју; Приручник за планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања ученика; Водич за одељењске старешине „Корак напред у сарадњи школе и родитеља“; Како до квалитетне допунске наставе; Препознај, промовиши и прошири - Приче о успешним школама; Приручник за укључивање ученика миграната у образовни систем.

Унапређење квалитета и доступности уџбеника

- **Као део напора да се боље уреди и унапреди стање у области уџбеника, у периоду 2015-2018 два пута су доношени нови закони о уџбеницима.** Најпре је донет Закон о уџбеницима 2015. године („Службени гласник РС”, број 68/15), а затим и две године касније нови закон под истим називом - Закон о уџбеницима („Службени гласник РС”, број 27/2018).

- **Закон о уџбеницима из 2015. године имао је три главна циља: већу транспарентност поступка одобравања и избора уџбеника и смањење ризика од корупције у поступку избора уџбеника, обезбеђивање доступности недостајућих уџбеника за све категорије ученика и заштиту породичног буџета.** Како би се поменути циљеви остварили, Закон је увео нова решења: нове уџбеничке категорије; прописивање правног основа за тзв. бесплатне уџбенике; укидање лиценце за издаваче и увођење нових категорија издавача; нови поступак избора уџбеника на четири године, укључујући Листу одобрених уџбеника; нов начин формирања Каталога одобрених уџбеника; увођење Листе оцењивача рукописа уџбеника; уређивање поступка утврђивања

сумње на сукоб интереса; санкционисање корупције приликом поступка избора уџбеника; прописивање максималне малопродајне цене са порезом на додатну вредност; увођење менице као средства обезбеђења које се користи за обезбеђивање доступности уџбеника.

- **У складу са Законом о уџбеницима из 2015. године, у априлу 2016. године донети су Стандарди квалитета уџбеника.** Стандарди се односе на садржај, педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и језичке захтеве, као и на ликовно-графичку и техничку опремљеност наставног средства. Уз сваки стандард дати су показатељи који их ближе одређују.

- **Законом из 2015. године промењен је концепт доделе бесплатних уџбеника, тако да се подршка усмерава оним групама којима је најпотребнија.** Прописана је могућност доношења одлуке о финансирању односно суфинансирању набавке и/или припреме, доделе и набавке уџбеника, приручника и наставних материјала за ученике и полазнике из социјално и материјално угрожених породица.

- **Новим пројектом Министарства просвете, науке и технолошког развоја, под називом „Набавка уџбеника и других наставних средстава за ученике основних школа” проширена је листа ученика којима се уџбеници набављају из републичког буџета.** На основу одлуке Владе осим социјално угрожених (примаоци новчане социјалне помоћи) обухваћени су и ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом, који основно образовање стичу према индивидуалном образовном плану, као и ученици који су у породици треће и свако наредно рођено дете уколико су остала деца у систему школовања. У школској 2017/2018. години око 86000 ученика основних школа је добило бесплатне уџбенике, што представља значајно повећање у односу на годину дана пре када је бесплатне уџбенике добило око 45000 ученика. Исте године новим уџбеницима су опремљене и школске библиотеке, које тако имају на располагању одређен број уџбеничких комплета које могу да уступе ученицима на коришћење.

- **Министарство просвете, науке и технолошког развоја је са циљем прибављања недостајућих уџбеника на језицима националних мањина који реализују целокупну наставу на свом матерњем језику 2016. године потписало Меморандуме о сарадњи у области штампања недостајућих уџбеника на језику и писму националне мањине са Заводом за уџбенике и 8 националних савета националних мањина (албанске, бошњачке, словачке, хрватске, бугарске, мађарске, румунске и русинске националне мањине).** Овим Меморандумима планирано је штампање 184 уџбеника. До краја 2017. године одштампан је 61 уџбеник, 26 уџбеника се налази у штампи, док се 31 рукопис се налази у процедури одобрења, 13 у припреми за одобрење, а за 72 уџбеника нису достављени рукописи од стране аутора. Уџбеници на језицима националних мањина су објављени у Каталогу уџбеника за основну школу одобрених за школску 2016/17, 2017/18, 2018/19 годину, доступан је укупно 1521 уџбеник на језицима националних мањина за предшколско, основношколско и средњешколско образовање.

- **Током школске 2017/2018 МПТНР је спровело јавну набавку за израду уџбеника прилагођених деци са сметњама у развоју која уче према прилагођеним или измењеним програмима.** Прилагођено је 6948 уџбеничких јединица које су бесплатно додељене ученицима. Издавачи уџбеника су радили у складу са **Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника који је донесен маја 2017. године.** Овим правилником су прописали услови за тзв. прилагођене уџбенике који могу бити: штампани Брајевим писмом, штампани увећано на одговарајућем папиру, прилагођени у електронском облику и прилагођени за коришћење асистивне технологије.

- **Министарство просвете, науке и технолошког развоја је 2017. године по први пут објавило Каталог асистивне технологије.** Каталог садржи преглед средстава и уређаја асистивне технологије, њихове основне карактеристике и сврху. Циљ публикације је да област асистивне технологије приближи заинтересованим појединцима и групама: родитељима, наставницима, особама са инвалидитетом, личним пратиоцима и педагошким асистентима, као и организацијама и институцијама које се баве децом са сметњама у развоју и особама са инвалидитетом

- **У априлу 2018. године усвојен је нови Закон о уџбеницима. Утврђена је потреба да се побољшају, прецизирају и поједноставе постојеће процедуре, чиме би се повећала ефикасност целокупног поступка одобравања уџбеника и осигурао већи квалитет уџбеника.** Нови закон донео је низ новина:

- Омогућава се прављење и издавање дигиталних уџбеника;
- Поједностављена су решења за подношење и одобравање уџбеника;
- Отворена је могућност набављања уџбеника преко школе, односно ђачке задруге (што ће смањити трошкове набавке уџбеника);
- Укинута је цензус у процентима који је уџбеник морао да пређе да би био коришћен у школи;
- Остаје обавеза коришћења одабраних уџбеника за циклус од четири године, али је у изузетним случајевима остављена могућност да дође до промене изабраних уџбеника (и приликом измена плана и програма наставе и учења);
- Предвиђа се формирање Центра за нискотиражне уџбенике - уџбенике на језицима националних мањина, уџбенике прилагођене деци са посебним потребама, нискотиражне уџбенике за средње стручне школе;
- Уведена је обавеза за издаваче уџбеника који не издају нискотиражне уџбенике да учествују у обезбеђивању средстава за издавање нискотиражних уџбеника у износу од 2% остварених нето прихода од продатих уџбеника у претходној календарској години;
- Укинуте су листе оцењивача уџбеника и прецизирано је ко може бити прегледач, да би се избегао сукоб интереса и процес био транспарентнији.

Унапређење у области вредновања квалитета

- **О 2014. године када је уведен трећи, комбиновани тест, није било значајнијих промена када је реч о завршном испиту на крају основног образовања.** Реч је о тесту у којем се налазе задаци из Биологије, Географије, Историје, Физике и Хемије. Друге измене тицале су се процедуралних аспеката у циљу повећања регуларности испита.

- **На нивоу средњег образовања, крајем 2017. године усвојен је Програм опште и уметничке матуре, а почетком 2018. године усвојен је Програм стручне матуре и завршног испита.** Оба програма утврђују циљ, садржај и структуру и друге важне елементе матуре, односно испита, и развијена су на основу концепције завршних испита у средњем образовању коју је марта 2017. године завршила и представила радна група коју је формирало МПТНР. У периоду од 2015. године ЗУОВ је припремио 31 програм завршног/матурског испита са одговарајућим приручником. Ученици који заврше четворогодишње опште средње образовање, уметничко образовање или средње стручно образовање и васпитање полагаће матуру почев од школске 2020/2021. године, а ученици који заврше трогодишње средње стручно образовање и васпитање полагаће завршни испит од школске 2019/2020. године. Процес организације и имплементације матурских испита ће се реализовати кроз пројекат који финансира ЕУ средствима из ИПА 2015 фондова.

- **Језик полагања опште, уметничке, стручне матуре и завршног испита је језик на коме је ученик стицао опште средње образовање и васпитање.** Ученик који је образовање и васпитање стицао на језику националне мањине може изабрати да матуру, односно завршни испит, у целини или у једном делу, полаже на српском језику.

- **Први пут након 2004. године, током 2018. године спроведена су национална тестирање ученика - ученика седмог разреда основне школе и ученика трећег разреда средњих школа.** Тестирање је спроведено на репрезентативном узорку ученика из 148 основних, односно 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. Анализа података ће у наредном периоду пружити веома вредне информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу.

- **У 2017. години спроведено је пилот тестирање четири међупредметне компетенције на узорку од 12 основних и 6 средњих школа и обухватило је ученике 7. разреда основне школе и 3. разреда средњих школа (око 1200 ученика).** У питању су следеће компетенције: Решавање проблема; Дигитална компетенција; Предузимљивост и предузетничка компетенција и Одговоран однос према околини.

- **Србија редовно учествује у најзначајнијим међународним истраживањима ученичких постигнућа - ТИМСС и ПИСА.** Србија је учествовала у последњем истраживачком циклусу ТИМСС 2015 и тренутно учествује у циклусу ТИМСС 2019 (током 2018. године Институт за педагошка истраживања је спровео пробно тестирање) - резултати истраживања се очекују крајем 2020. године. Током маја 2018. ПИСА истраживање у Србији је спровео Институт за психологију у преко 220 средњих школа.

По први пут је ово истраживање у целости спроведено на рачунарима, чиме се Србија сврстава у ред земаља које ово истраживање спроводе на најсавременији начин. Резултати истраживања ПИСА 2018 очекују се крајем 2019. године. Планирано је да Србија узме учешће и у другим значајним међународним истраживањима. У сарадњи са ПИСА Саветом, уз стручну и финансијску подршку ЗВКОВ-а, развијена су четири приручника за школе са примерима добре праксе за вредновање кључних компетенција за целоживотно учење. Приручници ће у 2018. години постати доступни школама у електронском облику.

- После 16 година, у септембру 2015. године донет је нови Правилник о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању којим се утврђују начин, поступак и критеријуми оцењивања успеха из појединачних предмета и владања и бројна друга питања од значаја за оцењивање ученика. Правилник о оцењивању ученика у основном образовању донет је две године раније.

- Током 2017. и 2018. године ЗВКОВ је водио активности на ревидирању стандарда квалитета рада образовно-васпитних установа. Реч је о планираном раду на унапређењу оквира квалитета на основу искуства након завршеног првог круга спољашњег вредновања свих установа образовања и васпитања. Иновирање у овој области резултат је анализа, ангажмана посебно формиране радне групе и вишегодишњег искуства просветних саветника и ЗВКОВ-а на спољашњем вредновању.

- На пољу осигурања квалитета у високом образовању новим Законом о високом образовању из 2017. године предвиђено је формирање Националног акредитационог тела ради обављања послова акредитације, провере квалитета високошколских установа и јединица у њиховом саставу, вредновања студијских програма и обезбеђивања квалитета у високом образовању. Стручни орган чини Комисија за акредитацију која има функције ранијег Комисије за акредитацију и проверу квалитета. Почетком маја 2018. године конституисан је Управни одбор Националног акредитационог тела.

- Национални савет за високо образовање је 2017. године на предлог Комисије за акредитацију и проверу квалитета усвојило сет нових правилника о стандардима акредитације високошколских установа и студијских програма, самовредновања и оцењивања, и спољашње провере квалитета високошколских установа. Вреди истаћи и да су током другог круга акредитације уведене процедуре накнадног праћења, објављено је неколико системских анализа и послодавци и студенти су укључени у систем осигурања квалитета.

- Један од актуелних ТЕМПУС пројеката „Развој и имплементација система за вредновање успешности ВШУ у Србији,, (PESHES) за циљ има стварање система који би пратио квалитет исхода ВШУ, а не само квалитет улазних карактеристика. Пројекат има за циљ и даље унапређивање стандарда за акредитацију, али и повезивање високог образовања са послодавцима како би се добила релевантна процена стечених компетенција и развоја система за рангирање програма и установа.

Унапређење инфраструктуре у образовању

- До краја 2017 године МПТНР је кроз више различитих пројеката и програма реализовало средства у износу од 38.958.000 еура ради побољшања инфраструктуре образовних установа у Републици Србији. Ова средства су реализована кроз „Пројекат модернизације школа“ – зајам Европске инвестиционе банке у износу од 26.289.000 еура (основне и средње школе), пројекат „Енергетска ефикасност у јавним објектима“ – кредит Немачке развојне банке у износу од 1.671.000 еура (основне и средње школе) и пројекат „Образовање за социјалну инклузију – кредит Централне европске банке у износу од 10.998.000 еура (студентски и ученички домови).

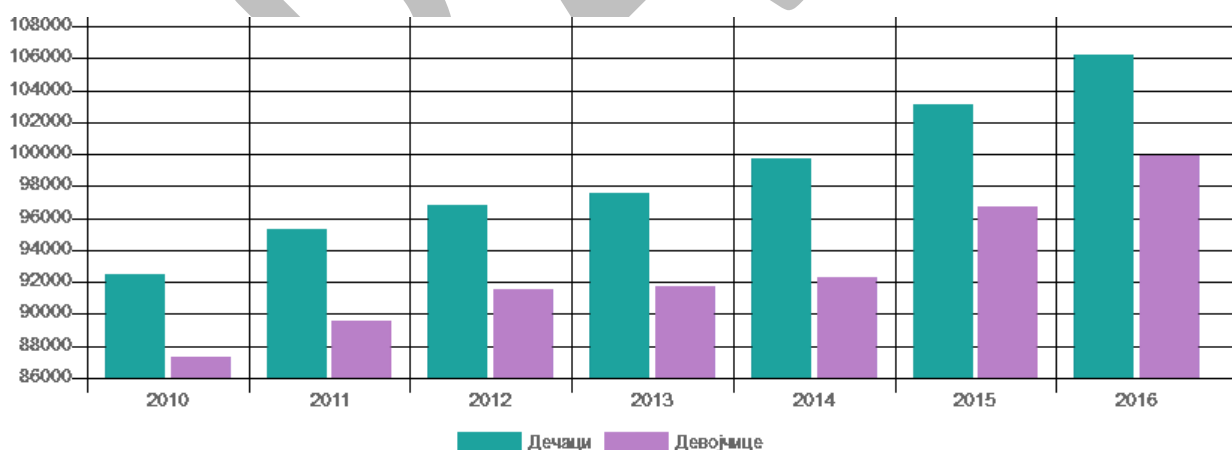
Повећање обухвата образовањем

Један од четири главна циља дугорочног развоја Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године је повећање обухвата становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења.

Преглед стања

Предшколско васпитање и образовање

- На нивоу обухвата предшколским васпитањем и образовањем постигнут је напредак од доношења СРОС-а, али актуелна стопа обухвата и даље није на задовољавајућем нивоу, изузев похађања обавезног припремног предшколског програма.

Графикон преузет са сајта РЗС.

- СРОС је поставио као циљ да се до 2020. године за децу узраста од шест месеци до три године повећа обухват на 30%. Најскорији податак Републичког завода за статистику (РЗС) из 2016. године говори да је циљ скоро остварен – 27,6% деце тог узраста похађа ПВО (45.234 деце). Обухват деце у 2012. години када је усвојен СРОС био је мањи за 8,6 процентних поена (31.450 деце). За 2017. годину обухват још увек није израчунат, али ће постотак бити још већи и веома се приближити циљаној вредности од 30%. Наиме, 2016. године 45.234 деце овог узраста је похађало ПВО, док је тај број у 2017. години 48.788.

- **Обухват деце узраста од три до пет и по година 2016. године је износио 59%.** То је пораст од 3.5 процентна поена у односу на 2015. годину. Обухват за 2017. годину још увек није израчунат, али ће бити вероватно већи с обзиром на то да је у ПВО укључено преко 4000 деце више него што је то био случај 2016. године (2017 - 101.628 деце; 2016 – 97262 деце). СРОС није утврдио специфичне циљане вредности за обухват деце овог узраста.

- **Обухват деце припремним предшколским програмом је скоро потпун, што је један од циљева постављених у СРОС.** У 2017. години обухват је 98,2%, што је за 5,6 процентних поена више него 2012. године, године када је усвојен СРОС. Најмањи обухват је у Београдском региону и он износи 95%, док у Војводини он износи скоро 100%.

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност (2012)	Циљна вредност 2020	Најскорија вредност
Обухват деце од шест месеци до 3 године (број деце)	19%	30%	27,6% (2016. г.)
Обухват деце од 3 до 5,5 година	55,5% (2015)	/	59% (2016. г.)
Обухват припремним предшколским програмом	92,6%	100%	98,2% (2017. г.)

- **Обухват деце предшколским васпитањем и образовањем узраста од 4 године до поласка у обавезно образовање у Србији износи око 74% (2016. година).** Овај индикатор је један од кључних индикатора које Европска унија користи за праћење достизања циљева постављених за 2020. годину у области образовања. Циљ је да до 2020. године 95% деце овог узраста похађа предшколско васпитање и образовање - у 2016. години обухват је износио 95.5%.

- **Постоје значајне разлике између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем и то у значајној мери одговара степену социо-економског развоја општина (богатије општине чешће имају већу стопу уписа од мање богатих општина)²⁶.** Подаци РЗС-а из 2016. године показују да је у 16 општина упис деце млађе од три године већи од 40%, а у 24 општине он износи испод 10%. Слични подаци се добијају и за стопе обухвата деце између 3 и 5,5 година. У 74 општина упис је већи од 60%, док у 16 општина он износи мање од 30%.

- **Деца из ромских насеља у Србији су у највећој мери искључена из ПВО.** Студија МИКС 2014²⁷ показује да међу децом старости 36–59 месеци из ромских насеља,

²⁶ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке (изнети подаци се односе на 2015. годину)

²⁷ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд, Србија: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

6% похађа организоване програме васпитања и образовања у раном детињству. Од деце одговарајућег узраста 63% похађа или је похађало припремни предшколски програм. Регионално истраживање о положају Рома на Западном Балкану показује да тек око 17% деце из ромских насеља узраста од 3 до 6 година похађа ПВО²⁸ (подаци се односе на 2017. годину).

- Подаци упућују на то да у извештајном периоду није дошло до повећања броја деце која нису обухваћена редовним програмима предшколске установе, а похађају посебне и/или специјализоване програме – у 2017. години тај број је само нешто преко 1500 деце. СРОС као један од циљева у повећању обухвата ПВО утврђује повећање приступа диверсификованим програмима и услугама.

- Обухват основним образовањем и васпитањем у Србији је скоро потпун према подацима РЗС-а²⁹. У школској 2016/2017. години 97,9% деце законом предвиђеног школског узраста похађало је основно образовање. Тиме је практично остварена минимална циљана вредност из СРОС-а – 98% (идеално, обухват би износио 100% с обзиром на то да је основно образовање обавезно). СРОС такође за циљ поставља да осипање из основног образовања и васпитања није веће од 5% од генерације. Пројекције на основу података које даје РЗС упућују на закључак да се осипање и креће у том распону. Методологија израчунавања броја одустанака, међутим, није оптимална (разлика у броју ученика на почетку и на крају школске године), нити су праксе пријављивања броја ученика од стране установа сасвим поуздане, тако да није расположив валидан податак о стопи осипања из система основног образовања и васпитања.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност 2011/2012	Циљна вредност СРОС 2020	Најскорија вредност (2016/2017)
Стопа обухвата основним образовањем	95,3%	минимално 98%	97,9%

- Резултати студије МИКС 2014 такође указују на скоро универзални обухват основним образовањем у општој популацији, међутим, истовремено показују да се 15% деце из ромских насеља одговарајуће старости налази ван система образовања. Регионално истраживање о положају Рома на Западном Балкану из 2017. године показује сличне податке - 84% деце из ромских насеља похађа основно образовање.

- Према подацима РЗС за почетак школске 2017/2018. године основне школе (или одељења) за ученике са сметњама у развоју похађа 0,9% од укупне ученичке популације основношколског узраста (укупно 4760 ученика). То Србију сврстава међу

²⁸ 2017 UNDP-WB-EC Regional Roma Survey

²⁹ Обухват образовањем представља однос броја ученика уписаних у одређени ниво образовања и одговарајуће старосне групе за тај ниво образовања.

земље са најмањим постотком ученика који основно образовање похађају ван типичних основних школа.

- **Стопа настављања школовања из основног у средње образовање према подацима РЗС у школској 2016/2017. години износи 99.3% и показује стабилан тренд током година.** Реч је о постотку који је већи него што СРОС предвиђа, а то је да минимално 95% оних који су завршили основну школу уписује неку од средњих школа. Према студији МИКС 2014 стопа преласка у средњу школу за ученике из ромских насеља износи 62,2%.

- **Обухват средњим образовањем и васпитањем у школској 2016/2017. години износио је скоро 90% према подацима РЗС.** СРОС као циљ поставља да барем 88% генерације уписује средње образовање³⁰. Према студији МИКС 2014 средњу школу похађа 22% деце узраста за средњу школу из ромских насеља.

- **СРОС као циљ поставља повећање уписа у гимназије и сразмерно смањење уписа у средње стручне школе.** Подаци показују да није било промена у овом погледу. Средње стручне школе у школској 2016/2017. години похађало је скоро 65% ученика датог узраста, а гимназије и уметничке школе 25% ученика (од обухвата од 90%). СРОС предвиђа 49% ученика у стручном образовању и 39% у гимназијама.

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност 2011/2012	Циљна вредност СРОС 2020	Најскорија вредност (2016/2017)
Стопа обухвата средњим образовањем	87,2%	88%	89,8%
Стопа обухвата средњим стручним образовањем - четворогодишњи профили	52,7%	39%	55,4%
Стопа обухвата средњим стручним образовањем - трогодишњи профили	11,9%	10%	9,5%
Стопа обухвата општим средњим и уметничким образовањем и васпитањем	22,7%	39%	24,9%

- **Стопа настављања школовања из средњег у високо образовање у школској 2016/2017. години износила је 64%³¹.** То је смањење стопе настављања школовања у односу на школску 2011/2012. годину и резултат је смањења ове стопе код ученика који су завршили стручно образовање.

³⁰ Реч је о различитим, али компарабилним индикаторима за потребе закључивања о стопама обухвата.

³¹ Индикатор је израчунат као број бруцоша који су завршили средњу школу исте године када су уписали високо образовање у односу на број средњошколаца који су завршили школу у истој години.

- Стопа настављања школовања у школској 2016/2017. години оних који су завршили гимназије износила је 91,8%, а оних који су завршили четворогодишње средње стручне школе износила је 55,3%. СРОС је као циљ поставио да до 2020. године код гимназијалаца ова стопа буде 95%, а код ученика који су завршили четворогодишње средње стручне школе између 40 и 50%, а све у склопу планиране прерасподеле обухвата између општег (гимназијског) и стручног средњег образовања.

- Стопа обухвата високом образовањем популације између 19 и 24 године у школској 2016/2017. години износила је 54,2% и у поређењу са 2012. годином када је усвојен СРОС је већа за преко 10 процентних поена. СРОС није прецизирао циљне вредности у овом сегменту.

- Подаци РЗС показују да је учешће високообразованих у популацији од 30 до 34 године 2017. године било 29,9% што је пораст од око 5 процентних поена у односу на 2011/2012. годину. СРОС је предвидео да Република Србија до 2020. године има најмање 38,5% високообразованих грађана старости од 30 до 34 године (а касније најмање 40%).

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност 2011/2012	Циљна вредност СРОС 2020	Најскорија вредност (2016/2017)
Стопа настављања школовања из средњег у високо образовање	70,5%	/ ³²	64%
Стопа настављања школовања у високо образовање оних који завршили четворогодишње средње стручне профиле	63,7%	40-50%	55,3%
Стопа уписа у високо образовање оних који завршили гимназије	86,9%	95%	91,8%
Стопа обухвата високим образовањем (популација 19-24 године)	43,6%	/	54,2%
Учешће високообразованих у популацији (30-34) ³³	24,7%	35-38,5%	29,9%

- Стопа наставка школовања на мастер академским студијама у школској 2016/2017. години износила је 27,3%³⁴, а стопа наставка школовања на докторским

³² Циљ који СРОС поставља је да установе високог образовања уписује најмање 50%, а највероватније 55% генерације. Оваква врста индикатора није расположива.

³³ Као важан индикатор СРОС утврђује стопу завршавања високог образовања, у року или с једном годином кашњења - такав индикатор се у званичној статистици не израчунава.

³⁴ Израчуната је као однос броја студената који су уписали први степен студија претходне године у односу на број студената који су уписали други степен у посматраној години

студијама 27,6%³⁵. У оба случаја стопа је повећана за 3, односно 7 процентних поена у односу на школску 2011/2012. годину³⁶.

- Број доктораната који завршава студије на милион становника је у школској 2016/2017. години 218, што је дупло више него 2011/2012. године. СРОС за 2020. годину предвиђа 200 нових доктора наука годишње (уз завршавање студија у предвиђеном року).

- У области образовања одраслих подаци из Анкете о радној снази из 2017. године говоре да је 4,4% лица старости од 25 до 64 године обухваћених неким од програма образовања одраслих и целоживотног учења четири недеље од анкетирања. СРОС као циљ поставља да је најмање 7% становника обухваћено неким од програма образовања одраслих и целоживотног учења.

- Из Анкете о образовању одраслих за 2016. годину добијају се подаци да је скоро 20% одраслих учествовало у неком облику образовања/обука током 12 месеци који су претходили анкетирању. У односу на 2011. године када је претходни пут рађена Анкета о образовању одраслих, то је повећање од 3,3 процентна поена.

ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ			
Индикатор	Почетна вредност 2011	Циљна вредност 2020	Најскорија вредност
Постотак становника обухваћених неким од програма образовања одраслих и целоживотног учења (4 недеље од анкетирања)	3,5%	7%	4,4% (2017)
Постотак становника обухваћених неким од програма образовања одраслих и целоживотног учења (12 месеци од анкетирања)	16,5%	/	19,8% (2016)

Остварени напредак у извештајном периоду

- Повећање капацитета државних предшколских установа и повећање броја приватних установа утицало је и на повећање броја деце која су укључена у процес предшколског васпитања и образовања. У односу на 2015. годину када је у систему ПВО 192.005 деце, у 2018. години је тај број за 10% већи и износи 212.719. Укупни раст се већим делом може приписати повећаном упису у приватне установе (више за скоро 14.000 него у 2015), него упису у државне установе (више за око 7000 деце него у 2015. години).

- Повећање уписа у приватне предшколске установе може се објаснити подстицајном мером на плану јавно-приватног партнерства - укључивања

³⁵ Израчуната је као однос броја студената који су уписали други степен студија претходне године у односу на број студената који су уписали трећи степен у посматраној години

³⁶ СРОС као квантитативне показатеље у овом погледу наводи другу врсту индикатора: Око 50% студената који заврше основне академске студије наставља школовање на мастер академским студијама док најмање 10% студента који заврше мастер академске студије наставља студирање на докторским студијама.

приватних вртића у систем субвенција у одређеним градовима. Највише је то био случај у Београду где је пораст броја деце у приватним установама за преко 10.000 у односу на 2015. годину. И поред тога, подаци за 2018. годину показују да је на нивоу целе земље уписано 11.067 деце преко норматива, а 7.887 деце није уписано због попуњености капацитета.

- **Нови Закон о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017) значајно је унапредио подршку укључивању деце из осетљивих друштвених група у систем ПВО кроз накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи.** Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у ПУ која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе. Такође, овим законом је регулисано регресирање трошкова боравка у ПУ деце из материјално угрожених породица. Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, у зависности од материјалног положаја породице, имају право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији. Начин и услове регресирања трошкова утврђује надлежни орган јединице локалне самоуправе.

- **Министарство просвете, науке и технолошког развоја у протеклом периоду интензивно је радило на активностима у припремној фази пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ који ће се финансирати из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра).** Зајам је потписан у мају 2017. године и ратификован у Народној скупштини у новембру 2017. године. Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. Планирано је између осталог, да се кроз пројекат обезбеди око 17.000 нових места за децу узраста од 3 до 5,5 година у новим, реновираним или пренамењеним објектима у минимум 30 градова и општина у Републици Србији.

- **Пројектом Инклузивно предшколско васпитање и образовање је планирано обезбеђивање субвенција локалним самоуправама како би се обезбедило да најугроженије породице добију приоритет за уписивање деце узраста од 3 до 5,5 година у програме предшколског васпитања и образовања бесплатно.** Грантови за најмање 30 општина ће допринети да се најосетљивијим и економски најугроженијим породицама и њиховој деци омогући приступ програмима и услугама у заједници (у оквиру ресора здравља, образовања, социјалне заштите), намењеним деци и родитељима.

- **Иако је СРОС ставио значајан нагласак на диверсификацију програма предшколског васпитања и образовања као важан правац деловања за развој инклузивности, праведности и квалитета ПВО и што актуелни правни оквир то омогућава, у пракси не постоји суштинска примена диверсификације, што се односи како на организациони тако и на програмски аспект.** Локалне самоуправе

још увек нису преузеле одговорност за развој кратких висококвалитетних диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања. С једне стране, локалне самоуправе се суочавају са изазовима додатног финансирања (и запошљавања) које би проширење понуде различитих програма донело, а с друге стране, диверсификација програма се не опажа у довољној мери као важан начин за повећање обухвата и праведности ПВО. Важну улогу у овом сегменту има и тренутно нерегулисано питање акредитације програма, тако да многи програми у вртићима, спортским центрима и другим образовним институцијама нису обухваћени националним системом осигурања квалитета у предшколском васпитању и образовању³⁷.

- У периоду 2014-2016 реализован је пројекат: „Вртићи без граница 2 - квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање”³⁸. Пројектом је адаптирано и опремљено 11 нових простора у 10 локалних самоуправа, отворено је 20 васпитних група са 436 деце у полудневним програмима (5х4 сата). Укупни обухват деце различитим посебним и специјализованим програмима износи 888 деце, од тога 78% деце која припадају некој од категорија осетљивости или истовремено више категорија.

- Почетком 2017. године покренут је пројекат "Вртићи без граница 3 - подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу", који се реализује у три предшколске установе у Београду и Зрењанину. Циљ ове фазе пројекта је да се истраже реални модалитети већег обухвата деце квалитетним краћим програмима, као одговор на специфичне потребе деце и породица у урбаним срединама. Урбане средине нуде веће могућности за сарадњу са различитим установама и стручњацима из области науке, културе и уметности и спорта који могу значајно да обогате програмску понуду за децу предшколског узраста.

- Унапређењу образовања и васпитања ученика на свим нивоима у значајној мери је допринело оснивање Групе за социјалну инклузију (април 2015. године) у оквиру МПТНР-а (од 2017. године носи назив Група за образовање мањина, социјалну инклузију и заштиту од насиља и дискриминације). Група је у извештајном периоду припремила више подзаконских аката и стручних упутстава из свог домена рада; радила на унапређењу компетенција запослених у васпитно-образовним установама и запослених у МПНТР за квалитетно инклузивно образовање; радила на унапређењу интересорне сарадње кроз успостављање Заједничког тела за подршку социјалној инклузији; пружала подршку раду и вршила координацију надзора над радом интересорних комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету и ученику; пружала непосредну подршку образовно-васпитним установама, деци, ученицима и њиховим родитељима кроз рад инфо-линије за

³⁷ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке

³⁸ Пројекат је реализован у сарадњи МПТНР, УНИЦЕФ-а, Центра за интерактивну педагогију, 10 предшколских установа и локалних самоуправа: Оџаци, Смедерево, Чукарица/Београд, Лозница, Крупањ, Чачак, Нова Варош, Сјеница, Бојник и Лесковац.

родитеље, као и рад Мреже за инклузивно образовање. Остале важне активности ове јединице су истакнуте на одговарајућим местима у овом извештају.

- **Рад педагошких асистената је допринео повећању обухвата ромске деце образовањем.** У образовном систему је тренутно 175 педагошких асистената - у предшколским установама их је 35, док су остали ангажовани у основним школама. Њихов број је тренутно недовољан, тако да ће у наредном периоду бити ангажовано 50 нових педагошких асистената. МПТНР, такође, ради на уређивању описа њихових послова, на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата кроз подзаконски акт.

- **Афирмативне мере за упис ученика ромске националности у средњу школу су уређене кроз адекватни правни оквир и показују добре резултате.** Доношењем „Правилника о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности“ у фебруару 2016. године, а који је током 2017. године постао део „Правилника о упису у средњу школу“, заокружио се процес системског уређивања ове врсте подршке. У школској 2017/18. години применом Програма афирмативне мере уписано је 1969 ученика ромске националности у средње школе. Реч је о о скоро пет пута већем броју него што је то био случај школске 2015/2016. године - 422 ученика³⁹.

- **Правилник о упису у средњу школу утврђује неколико афирмативних мера:**
 - Број бодова који ученици ромске националности остваре на основу успеха из школе и на основу завршног испита, увећава се за 30% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова.
 - Овим ученицима који живе у породици која је корисник новчане социјалне помоћи, број бодова који су остварили на основу успеха из школе и завршног испита увећава се за 35% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова.
 - Основна школа почев од седмог разреда има обавезу да информисе родитеље, односно друге законске заступнике ученика ромске националне мањине о мерилима и поступку за упис ученика у средњу школу под повољнијим условима.
 - Исте афирмативне мере предвиђене су и за полазнике који су завршили програм основног образовања одраслих, који се остварује по моделу функционалног основног образовања одраслих

- **У пројекту "Заједно ка средњој школи - Подршка деци из осетљивих група у преласку у средњу школу" пилотира се процес колаборативног планирања и пружање подршке ученицима из осетљивих група у транзицији ка средњошколском нивоу образовања⁴⁰.** Пројекат се спроводи у 10 изабраних основних

³⁹ Чекић Марковић, Ј. (2016). Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера. Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

⁴⁰ Партнери у реализацији пројекта Дечија фондација Песталоци и Центар за образовне политике

школа које се налазе на територији општина/градова у којима постоји повећана потреба за интервенцијом усмереном на повећање транзиције ученика у средње школе.

- У циљу постизања пуне равноправности у образовању, за ученике којима је услед сметњи у развоју и инвалидитета потребна додатна образовна подршка школске 2017/2018. године донет је документ Смернице за прилагођавање пријемног испита за средњу школу ученицима којима је потребна додатна образовна подршка. Овим документом дате су смернице за прилагођавање простора и услова полагања пријемног испита, прилагођавање теста, текста задатака и другог писаног материјала, као и других типова задатака.

- На високошколске установе у академској 2016/2017. године уписано је 182 студента ромске националности, 88 младића и 94 девојке, а у академској 2017/2018. години уписано је 153 студента, 71 младић и 82 девојке. У школској 2017/2018. години високошколске установе у Србији похађа 462 студента ромске националности. У поређењу са доступним подацима за школску 2010/2011. годину реч је о осетном порасту јер је тада високо образовање похађало 204 Рома и Ромкиња. То, међутим и даље представља осам пута мањи број студената него што би то био пропорционални однос према уделу Рома у општој популацији (према Попису из 2011. године).

- Упис на високошколску установу на основу Програма афирмативне мере уписа припадника ромске националне мањине у оквиру квоте која је одобрена Одлуком Владе за ову афирмативну меру може да оствари студент који је положио пријемни испит. Кандидати који су положили пријемни испит/испит за проверу склоности и способности, рангирају се на посебној ранг листи, са које високошколска установа уписује највише онолико кандидата колико је одобрено Одлуком Владе за ову афирмативну меру. Кандидати који се на овај начин не упишу рангирају се са осталим кандидатима за редовна буџетска места. Приликом уписа на више године студија, студенти који су се уписали преко Програма афирмативне акције у образовни систем у статусу студената који се финансирају из буџета, задржавају буџетски статус ако остваре 36 ЕСПБ бодова. На седници Координационог тела за праћење реализације Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у априлу 2018. године усвојена је одлука о укидању квота за упис припадника ромске заједнице на високе школе и факултете.

- Последњих година се додатна пажња посвећује превенцији осипања ученика из образовног система. Законским изменама из 2013. године школе су постале обавезне да у своје развојне планове инкорпорирају мере за превенцију осипања. Нов ЗОСОВ из 2017. године утврђује да школа обезбеђује додатну подршку деци и ученицима који су под ризиком од раног напуштања школовања, односно обезбеђује израду, доношење и остаривање индивидуалног образовног плана. ЗОСОВ, такође, уређује обавезу школе (и рокове) да уколико ученик не похађа наставу обавести родитеље, а у случају њиховог неадекватног реаговања и локалну самоуправу и надлежну установу социјалне заштите.

- **На плану превенције осипања ученика из образовања развијају су и пилотирају нови приступи.** У оквиру пројекта „Спречавање осипања ученика из образовног система Републике Србије“⁴¹ развијени су механизми за рану идентификацију деце у ризику од осипања, реаговање и реализацију мера превенције и интервенције на нивоу школе. Све више се фокус ставља и на локални интегрисани, међусекторски приступ спречавању осипања ученика, који се развијају у сарадњи са међународним организацијама и организацијама цивилног друштва.

- Од укупног броја ученичких кредита и стипендија, односно студентских кредита и стипендија МПНТР одређује до 10% за ученике и студенте из осетљивих друштвених група. Главни критеријум за додељивање кредита и стипендија иначе представља остварени успех током школовања. **Крајем 2017. године донет је Правилник о изменама и допунама правилника о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, који је утврдио блаже критеријуме за доделу стипендија и кредита припадницима осетљивих друштвених група.** На основу Конкурса за доделу ученичких и студентских кредита и стипендија за школску 2017/18. годину, одобрене су 303 ученичке стипендије за ученике ромске националности.

- **Ромски едукативни фонд је у сарадњи са МПНТР по завршеном конкурс**у на који су имали право пријаве **средњошколци ромске националности са просеком 2,5 – 3,5, одобрио 500 стипендија за школску 2017/18. годину.** Програм стипендирања наставља активности Пројекта Европска подршка за инклузију Рома који је финансирала Европска унија, а спроводила мисија ОЕБС-а у Србији. Један од резултата стипендирања средњошколаца је било смањивање осипања ученика на 7% (са иницијалних 50% пре примене програма).

- **Током школске 2016/17. године у основне школе на територији Републике Србије уписано је укупно 711 ученика, повратника по реадмисији, 369 девојчица и 342 дечака.** Основне школе углавном примењују олакшане процедуре уписа у школу, ангажују тим за претходну проверу знања и укључују децу у редовну наставу. Тако деца која су уписана током школске године по основу Споразума о реадмисији, често не буду третирана као повратници, већ након месец дана постају редовни ученици. Додатно, уколико се дете врати током исте школске године, школа га не третира као новоуписаног ђака, већ дете остаје у истом разреду. Тако ученик не губи годину и омогућава му се додатна подршка у савладавању градива и могућност да надокнади пропуштене часове. Током школске 2016/17. године у средње школе на територији Републике Србије уписано је укупно 15 ђака који су повратници по реадмисији, 6 девојчица и 9 дечака.

- **Република Србија је реаговала на избегличку кризу обезбеђујући могућност за образовање деци избеглицама и тражиоцима азила.** Током школске 2016/2017. године у образовни систем Републике Србије био је укључен 101 ученик у 6 основних

⁴¹ Партнери у реализацији пројекта УНИЦЕФ, Центар за образовне политике, МПНТР

школа, док је у школској 2017/2018. години у 45 основних школа укључено 503 ученика, а за 83 је пружена образовна подршка у транзитним центрима. У текућој школској години обухваћено је 95% деце избеглица основно школског узраста која се налазе у избегличким центрима.

- **У циљу укључивања деце избеглица и тражиоца азила у систем образовања предузете су бројне активности.** У Министарству просвете, науке и технолошког развоја формирана је Радна група за обезбеђивање подршке у образовању ученика избеглица и тражилаца азила у институцијама система образовања и васпитања. Унапређена је и координација активности са другим државним институцијама, међународним и невладиним организацијама. Донето је, такође, Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања у којем су описане процедуре за укључивање ученика, давање подршке и праћење. Остварено је неколико циклуса стручног усавршавања запослених у образовању из области подршке учењу деце миграната. Припремљен је Приручник за школе у реализацији Стручног упутства за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања, као и приручник за подршку језичкој настави, коју је израдио тим Филолошког факултета Универзитета у Београду у сарадњи са филозофским факултетима из Србије. Креирана је онлајн платформа (REMIS – Refugee and Migrant Education in Serbia) са свим релевантним информацијама у вези са образовањем деце миграната и избеглица. Припремљен је предлог пројекта МАДАД 2 код Европске комисије који подржава и унапређује процес укључивања ученика у образовни систем. Коначно, изменама правног оквира из 2017. године омогућено је системско укључивање ученика миграната и тражилаца азила у систем образовања у Србији.

Повећање релевантности

Један од четири циља дугорочног развоја који СРОС поставља јесте достизање и одржавање релевантности образовања тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система.

Преглед стања

- **Сусретање потреба појединца и друштвеног и економског окружења у образовању, према савременом разумевању, огледа се у усмеравању наставе и учења на развој компетенција које ће осигурати жељене добити и на индивидуалном и на друштвеном плану.** Развијеност компетенција тако треба да допринесе економском расту и успешном запошљању, али и унапређењу здравља људи, квалитету живота и њиховој друштвеној и грађанској ангажованости.

- **Компетенције које су потребне за успешан живот у савременом друштву покривају веома широко поље знања, вештина, вредности и ставова и оне се могу вишеструко концептуализовати.** С једне стране важно место имају кључне и трансверзалне, међупредметне компетенције, а с друге стране, од фундаменталног значаја

су и уже компетенције, попут предметних компетенција и специфичних компетенција потребних за обављање професије. Релевантност образовања се огледа у томе колико образовни систем добро дефинише образовне исходе у односу на компетенције неопходне за 21. век и колико је образовни процес успешан у достизању ових исхода.

- С обзиром на то да се систем образовања у Србији онедавно у значајнијој мери усмерава на развој компетенција, систем вредновања квалитета још увек не ставља у први план мерење компетенција, мада се и на том плану одвијају прве активности (попут огледног вредновања неких међупредметних компетенција).

- За мерење компетенција важну улогу има учешће Србије у међународној студији ПИСА, као и за све земље ЕУ јер се управо преко ПИСА резултата прати остварење одређених кључних стратешких циљева у образовању. Поред кључних компетенција - математичке, научне и читалачке компетенције - у овом истраживању се мере и неке додатне (трансверзалне, међупредметне) компетенције. У циклусу из 2012. године процењивана је компетенција решавање проблема, док ће у циклусу из 2018. године бити испитиване тзв. глобалне компетенције, финансијска писменост и познавање информационих и комуникационих технологија.

- У ПИСА 2012 истраживању ученици из Србије су имали значајно више просечно постигнуће у погледу компетенције за решавање проблема него у погледу друге три компетенције (математичка, научна и читалачка компетенција)⁴². У домену решавања проблема ученици из Србије су били успешнији него у другим доменима за око 25-30 поена што одговара ефекту од нешто више од пола године школовања у ОЕЦД земљама. Када се издвоје само европске земље, највиши ниво развијености компетенције за решавање проблема имају ученици из Финске, Велике Британије, Естоније, Француске и Холандије. Ученици из Србије су показали сличан ниво развијености ове компетенције као њихови вршњаци из Шпаније, Словеније и Хрватске. Када се ученици из Србије упореде са ученицима из других европских земаља може се уочити да је њихово просечно постигнуће више од ученика који су образовани у Мађарској, Кипру, Црној Гори и Бугарској.

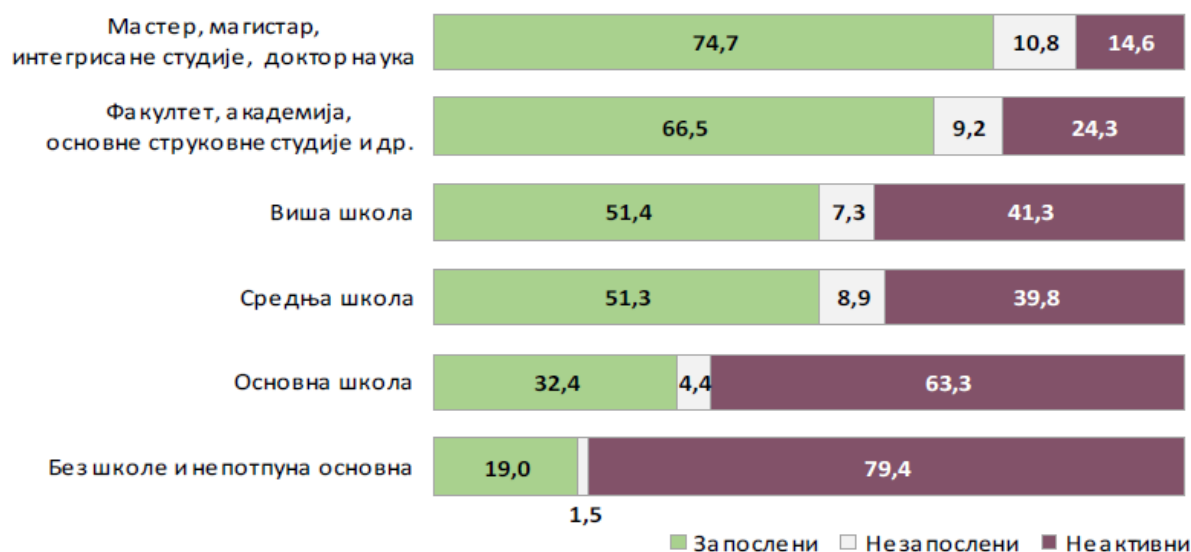
- Као валидни показатељи релевантности образовања у економској сфери узимају се подаци о екстерној ефикасности у односу тржиште рада, односно различитим приватним и друштвеним економским добитима у односу на завршени ниво и врсту образовања. Подразумева се да се ови подаци првенствено гледају у односу на завршено средње образовање и високо образовање.

- Према Анкети о радној снази из 2017. године⁴³, стопа запослености у Србији очекивано расте са нивоом највишег завршеног образовања (изузев подједнаких стопа за завршену средњу школу и више школе). Стопа запослености се креће од 19% од оних без школе и са непотпуном основном школом до 75% код највиших нивоа

⁴² Павловић-Бабић, Д. и Бауцал, А. (2013). ПИСА 2012 у Србији: Први резултати. Институт за психологију

⁴³ Републички завод за статистику (2018). Анкета о радној снази у Републици Србији, 2017.

образовања. Код популације са завршеном средњом школом стопа запослености износи 51%. Стопе неактивног становништва су обрнуто пропорционалне.

Извор: Републички завод за статистику (2018). Анкета о радној снази у Републици Србији

- **Тржиште рада у Србији има значајан проблем да прими младе дипломце унутар разумног временског рока, с обзиром на то да подаци показују да транзициони период од школе до првог стабилног/задовољавајућег посла у просеку траје скоро две године (23,4 месеца)⁴⁴.** Дужина транзиције до првог стабилног/задовољавајућег посла је у пола мања за високо образоване младе људе (15-29 година) у односу на младе са навршеним средњим образовањем и траје просечно 11.7 наспрам 24.3 месеца. Младима са навршеним основним образовањем потребан је у просеку 41 месец како би остварили ову транзицију.

- **У категорији младих од 15 до 24 године у току 2017. године дошло је до благог раста запослености (за 5.100 лица или 3,5%) који је подједнако распоређен код оба пола⁴⁵.** Положај младих на тржишту рада је, међутим, и даље неповољан, с обзиром на то да они чине само 5,5% од укупног броја запослених. Смањење популације и повећање запослености у овој старосној категорији, одразило се на пад незапослености за 9,6% и пад неактивности за 2,7%. Стопа незапослености младих је пала за 3 процентна поена и сада износи 31,9%.

- **У поређењу са становништвом старости од 25 до 64 године, младо становништво (15-24) је у доста неповољнијој ситуацији на тржишту рада, са три пута мањом стопом запослености.** Стопа запослености младих у 2017. години је износила 20,9%, што је повећање у односу на 2015. годину када је стопа запослености

⁴⁴ Марјановић, Д. (2016). Транзиција младих жена и мушкараца на тржишту рада Републике Србије. Међународна организација рада, Женева.

⁴⁵ Републички завод за статистику (2018). Анкета о радној снази у Републици Србији, 2017.

износила 16,6%. Стопа запослености становништва старости од 25 до 64 године износила је 64,3% у 2017. години.

- **Стопа незапослености младих у Србији од 31,9% у 2017. години је међу највећим у Европи.** На нивоу Европске уније стопа незапослености младих је износила 16,1% у јануару 2018. године, са значајним варијацијама између земаља (од 2% у Швајцарској до 45% у Грчкој). Од европских земаља већу незапосленост од младих у Србији имају само млади у Грчкој и Шпанији, док је стопа у Италији практично иста као у Србији⁴⁶.

- **Посебно угрожену групацију чине млади (15-24) који нити раде нити се школују (NEET) и она је у Србији у 2017. години износила 17,2% (127.000 младих). То је за 2,7 процентна поена мање него у 2015. години (NEET - 19,9%).** Половину од укупног броја младих који припадају овој групацији чине незапослени, а половину неактивни. У Европској унији у просеку NEET износи 10,9% уз велике постојеће варијације између земаља (од Холандије са 4% до Италије са 20,1%)⁴⁷. Постотак NEET у Србији најближи је групи земаља код којих се овај постотак креће између 15% и 16%: Румунија, Грчка, Бугарска и Хрватска.

- **Истраживање ЕУРОСТУДЕНТ VI⁴⁸ из 2017. године показује да 46% студената процењује да је добро припремљено за национално тржиште рада, док 14,5% сматра да није добро припремљено.** Информативан је и податак да 21% студената даје одговор да не може да процени да ли је добро припремљено за тржиште рада. Самопроцене припремљености за међународно тржиште рада дају нешто неповољнију слику (32% сматра да је добро припремљено, а 21% да није - 29,5% не може да пружи такву процену).

- **Истраживање Уније послодаваца Србије⁴⁹ показује да 38% послодаваца сматра да млади (до 30 година старости) не поседује адекватна стручна знања и шире компетенције, док позитивно мишљење о стручности младих има 62% послодаваца.** Исто истраживање показује да 48% младих сматра да знања која су стекли током формалног образовања не задовољава потребе практичног рада, а 46% сматра да то чини тек делимично.

- **Послодавци много чешће организују обуке да би покрили недостатке у едукацији младих током претходног школовања него напредне обуке које треба да младе једног дана претворе у врхунске менаџере, инжењере и стручњаке⁵⁰.** Истраживачки подаци показују да 72% послодаваца организује обуке и стручно

⁴⁶ Подаци Еуростат-а

⁴⁷ Подаци Еуростат-а

⁴⁸ Eurostudent.eu

⁴⁹ Ристић, З., Рајић, Д., Павловић, Љ. (2013). Бољи услови за запошљавање младих. Унија послодаваца Србије

⁵⁰ Ристић, З., Рајић, Д., Павловић, Љ. (2013). Бољи услови за запошљавање младих. Унија послодаваца Србије

усавршавање за младе запослене, од чега најчешће уско стручне обуке, затим обуке за комуникацију и сарадњу и ИКТ обуке. Када је реч о средњем стручном образовању, постоји сарадња између образовања и привреде и практичне наставе по том основу, али се она не реализује на адекватан начин и не остварују се очекивани резултати у погледу развијања компетенција, чиме ученици након завршеног средњег стручног образовања нису спремни да се одмах укључе у рад у реалном радном окружењу.

- **Овакви параметри са тржишта рада који се односе на младе последица су с једне стране стања у привреди, а с друге стране неких карактеристика образовног система, посебно средњег стручног образовања и високог образовања.** Реч је и о релевантности образовних профила, квалитету програма, нивоу стручне праксе, уписној политици и спремности и капацитетима свих страна да раде на усклађивању понуде и потражње квалификација и компетенција. То резултује у чињеници да се привреда суочава са великим проблемима по питању недостатка компетентног кадра, односно кадра чије квалификације одражавају оствареност потребних компетенција.

- **Релевантност образовања мора да се разматра и у светлу индивидуалних и друштвених исхода ван економске сфере, у сегментима као што су друштвени активизам младих, здравље, животни стилови, вредности и ставови.** Истраживања⁵¹ показују да се код младих (15-29) у Србији могу уочити неки забрињавајући обрасци.

- *Распрострањена физична понашања* - око 45% младих редовно конзумира алкохол, исто толико редовно или повремено конзумира цигарете, 15% конзумира марихуану, 33% никад не користи контрацептивна средства. Скоро сваки четврти младић (24%) у току годину дана учествује у неком облику насиља (најчешће агресија према вршњацима у кафићима и клубовима, суседству, школи и на спортским догађајима). Физично понашање често улази у зачарани круг - млади који су макар једном ушли у физички сукоб током године истовремено и учесталије пуше, конзумирају алкохол и марихуану.

- *Низак степен друштвеног активизма* - 76% младих никада није волонтирало, само 7% је члан неког удружења, 7% је учествовало у организацији културних догађаја, 6% у јавним радовима у локалној заједници.

- *Незаинтересованост за политику* (националну, регионалну, светску). Чак трећина младих је потпуно незаинтересована за политичка дешавања у земљи. Око 40% младих између 20 и 24 године у протекле четири године није ниједном гласало на изборима (на било којем нивоу).

- *Израженост социјалне дистанце* - поред етничких, дистанца је најизраженија према људима другачије сексуалне оријентације.

- **Упркос незапослености или ризичној запослености, финансијској и стамбеној несамосталности, искључености из одлучивања и отуђености од**

⁵¹ Томановић, С. и Станојевић, Д. (2015). Млади у Србији 2015. Стања, опажања, веровања и надања. Friedrich Ebert Stiftung, SeConS; ninamedia Research (2016). Истраживање информисаности и активизма младих у Републици Србији.

политичке сфере, индивидуалне перцепције властите будућности су код младих оптимистичне, а степен задовољства животом прилично је висок. Налаз о добрим интергенерацијским и примарним друштвеним односима и праксама и њиховом значају за младе у Србији вероватно представљају механизам премошћавања јаза између структурално ризичне објективне стварности и њеног субјективног доживљаја⁵².

Остварени напредак у извештајном периоду

Национални оквир квалификација

- **Једна од најважнијих мера за повећање релевантности образовања у Србији је усвајање Закона о националном оквиру квалификација почетком априла 2018.** Циљеви Националног оквира квалификација у Србији између осталих су развој стандарда квалификација заснованих на потребама тржишта рада и друштва у целини и обезбеђивање оријентисаности целокупног образовања на исходе учења којима се изграђују компетенције дефинисане стандардом дате квалификације, као и афирмисање значаја кључних, општих и међупредметних компетенција за учење током целог живота. Квалификације се у НОКС сврставају у осам нивоа и четири поднивоа, а према врсти разврставају се на опште, стручне, академске и струковне квалификације. Овим Законом се успоставља и систем за разврставање квалификација КЛАСНОКС који је усклађен са Међународном стандардном класификацијом образовања. Законом је предвиђено и образовање Савета за НОКС као саветодавног тела које даје препоруке о процесу планирања и развоја људског потенцијала у складу са јавним политикама у области целоживотног учења, запошљавања, каријерног вођења и саветовања. Законом о НОК-у предвиђено је и оснивање посебне Агенције за квалификације, чији ће циљ бити осигурање квалитета на свим нивоима развоја и имплементације Националног оквира квалификација у Србији (НОКС).

- **Важан облик обезбеђивања релевантности квалификација према тржишту рада представљаће рад секторских већа предвиђених Законом о НОК-у.** Секторска већа су партнерски формирана стручна и саветодавна тела чија је основна функција утврђивање потреба за квалификацијама на тржишту рада у Републици Србији, кроз дијалог и непосредну сарадњу представника света рада и образовања што ће омогућити предвиђени састав секторских већа.

- **У оквиру МПТНР-а успостављена је јединствена база квалификација које се могу стећи у Републици Србији, као и интернет сајт посвећен НОКС-у (<http://noks.mpn.gov.rs>).** У базу квалификација унето је 125 квалификација, од којих 71 са стандардом квалификација. У току је уношење нових квалификација.

⁵² Томановић, С. и Станојевић, Д. (2015). Млади у Србији 2015. Стања, опажања, веровања и надања. Friedrich Ebert Stiftung, SeConS

- **Усмереност на развијање компетенција добило је важно место у новом правном оквиру у образовању у делу у којем се регулише квалитет образовања, односно принципи израде нових планова и програма учења и наставе.** Нови ЗОСОВ као елемент квалитета образовања и васпитања у Републици Србији први пут на законском нивоу утврђује кључне компетенције за целоживотно учење, као и међупредметне компетенције.

- **Нови ЗОСОВ је истакао значај осам кључних компетенција за целоживотно учење:** 1) комуникација на матерњем језику, 2) комуникација на страном језику, 3) математичке, научне и технолошке компетенције, 4) дигитална компетенција, 5) учење учења, 6) друштвене и грађанске компетенције, 7) осећај за иницијативу и предузетништво и 8) културолошка осведошћеност и изражавање.

- **Још једна новина у ЗОСОВ-у је утврђивање општих међупредметних компетенција као елемент квалитета образовања и васпитања.** Циљ оријентације ка општим међупредметним компетенцијама и кључним компетенцијама је динамичније и ангажованије комбиновање знања, вештина и ставова релевантних за различите реалне контексте који захтевају њихову функционалну примену. Опште међупредметне компетенције заснивају се на кључним компетенцијама, развијају се кроз наставу свих предмета, примењиве су у различитим ситуацијама и контекстима при решавању различитих проблема и задатака, неопходне су свим ученицима за лично остварење и развој, као и укључивање у друштвене токове и запошљавање и чине основу за целоживотно учење.

- **ЗОСОВ утврђује 11 општих међупредметних компетенција за крај обавезног основног и средњег образовања:** 1) компетенција за целоживотно учење; 2) комуникација; 3) рад са подацима и информацијама; 4) дигитална компетенција; 5) решавање проблема; 6) сарадња; 7) одговорно учешће у демократском друштву; 8) одговоран однос према здрављу; 9) одговоран однос према околини; 10) естетичка компетенција и 11) предузимљивост и предузетничка компетенција.

- **Важна новина је да нови ЗОСОВ прописује да планови и програми наставе и учења морају да садрже и опште предметне компетенције, специфичне предметне компетенције, исходе учења и образовне стандарде (односно стандарде квалификација за ССО).** Овим променама компетенције и исходи су стављени у први план, што треба да осигура већу релевантност нових планова и програма наставе и учења.

- **У новим Стандардима за акредитацију студијских програма који су усвојени 2017. године јасно се истиче да опис квалификације која произилази из студијског програма мора одговарати одређеном нивоу националног оквира квалификација.** Исходи учења се описују према дескрипторима исхода учења националног оквира квалификација, које предлаже Национални савет за високо образовање а усваја МПТНР.

Раније је већ био дефинисан стандард да савладавањем студијског програма студент стиче опште и предметно-специфичне способности које су у функцији квалитетног обављања стручне, научне и уметничке делатности.

Иновирање планова и програма наставе и учења

- **Повећање релевантности нових планова и програма у основном образовању огледа се, између осталог, у увођењу обавезног статуса предмета информатика и рачунарство.** У првом циклусу основног образовања новину чини и обавезна примена пројектне наставе (36 часова на годишњем нивоу) којом се развијају знања и способности ученика кроз планирање, истраживање и тимски рад у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја, и уз коришћење ИКТ у пројектним активностима.

- **Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма, веома релевантних за економску и друштвену сферу (нпр. Савремене технологије и предузетништво; Образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Економија и бизнис).** Програми ће бити усмерени на остваривање исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, израде истраживачких радова и слично.

- **Новину у систему представља увођење нових одељења у гимназијама за ученике са посебним способностима за рачунарство и математику (ИТ одељења).** Од школске 2017/2018. године ИТ одељења су формирана у осам гимназија, а за школску 2018/2019. годину за формирање ИТ одељења пријавиле су се 52 државне и 6 приватних гимназија. Велико је интересовање ученика - за полагање пријемног испита пријавило се преко 2500 ученика (скоро пет пута више него што се пријавило прошле школске године). У зависности од резултата пријемног испита, могуће је да ће наредне школске године бити уписана и три ИТ одељења на језицима националних мањина, с обзиром на то да су се за полагање пријемног пријавило и 76 ђака припадника мађарске и словачке националне мањине. Ученици у ИТ одељењима ће учити према специјализованом програму и у одељењима са максимално 20 ученика.

- **Дигитална писменост, познавање програмирања и база података које ће ученици стећи у гимназијском ИТ-одељењу биће кључне за њихов даљи развој.** Осим проходности на факултете који школују ИТ стручњаке, матуранти ових одељења могу да наставе студије и у другим областима и тако пробију пут ка дигитализацији у пољопривреди, здравству и енергетици. Такође, захваљујући компетенцијама, ови ученици могу одмах по завршетку гимназије бити део иновативних стартап компанија. То је један од начина на који образовни систем настоји да одговори на потребе тржишта рада. Наиме, према подацима Народне банке Србије ИКТ сектор један је од најперспективнијих са годишњим растом извоза од 20 одсто у последњој деценији. Србији у овом тренутку недостаје око 15.000 ИТ стручњака, па развој ИТ сектора представља један од приоритета Владе Републике Србије.

- **Планови и програми у средњем стручном образовању се развијају на основу стандарда квалификација и до сада је од 2010. године усвојен 71 план и програм рађен према овој методологији. То чини око једне четвртине свих образовних профила, које је у школској 2016/2017. години похађало 43% ученика у средњем стручном образовању. У периоду од 2015. године донето је 37 планова и програма наставе и учења заснованих на стандардима квалификација. Стандард квалификације је документ утврђен на националном нивоу који садржи скуп података којима се детаљно описује квалификација. Представља основу за развој програма образовања/обучавања и процену развијености компетенција и достигнутог исхода учења за одређену квалификацију.**

- **На нивоу високог образовања увођење струковног мастера и отварање могућности за програме кратког циклуса у новом ЗВО у будућности би уз добру процену потреба и контролу квалитета могло да значајно унапреди запошљивост свршених студената. Према новом Правилнику о стандардима за акредитацију студијских програма (2017) саставни део курикулума студијског програма мастер струковних студија је стручна пракса у трајању од најмање 180 часова, односно 90 часова по години, која се реализује у привредним организацијама или јавним институцијама. Завршни рад на мастер струковним студијама је пројект у којем се решава практични проблем. Према новом ЗВО, кратки програм студија може се изводити у обиму од 30 до 60 ЕСПБ бодова. У току је Erasmus+ пројекат PT&SCHE (Part-time & short-cycle studies in higher education) који се односи на увођење кратких програма студија у области ИТ. Циљеви пројекта су у складу са СРОС који се односи на повећање обухвата високог образовања и повећање релевантности високог образовања у односу на тржиште рада.**

- **У току је рад на конципирању националног модела студентске праксе, као документа који ће омогућити младима да се њихово практично искуство које реализују у компанијама за време студирања вреднује као њихово прво радно искуство. Нови Стандарди за акредитацију студијских програма стручну праксу и практичан рад предвиђају (пored студија струковног мастера) и као саставни део курикулума студијских програма за основне и мастер студије у области техничко-технолошких наука у трајању од најмање 90 часова. У овој области вреди истаћи да је Национални савет за високо образовање 2015. године донео подсетник за студентску стручну праксу. Универзитети у оквиру каријерних центара нуде послодавцима сарадњу и остварују је пре свега кроз обликовање понуде праксе и активности каријерног вођења. Студентима је такође на услузи портал www.studentskapraksa.com који представља јединствену базу понуде и тражње студентских стручних пракси за студенте Универзитета у Београду, Универзитета у Новом Саду, Универзитета у Крагујевцу и Универзитета у Нишу.**

- **Развијање предузетничког духа међу децом и младима добија значајно место у плановима и програмима наставе и учења. Део новог предмета у основном образовању Техника и технологија биће посвећен развијању предузетништва као међупредметне компетенције. Предузетништво је обавезни предмет у сваком од нових**

планова и програма наставе и учења у средњем стручном образовању који су засновани на исходима и стандарду квалификација. У исто време поједини факултети желе да покрену програме предузетништва а неки већ нуде одабране предмете па чак и мастер студије. Међутим, иако се развој предузетништва ставља високо на листи приоритета у развоју конкурентности и релевантности високог образовања, оно за сад нема адекватну реализацију.

- **Као ваннаставна активност у преко 200 средњих стручних школа примењује се програм „ученичка компанија“.** Ученичке компаније пружају могућност ученицима који су укључени да током школске године стичу знања о тржишној економији и предузетништву кроз програме организације „Достигнућа младих“ и своје компаније воде од оснивања до израде компанијског извештаја и затварања компаније. Ученике предводе наставници ментори који су прошли обуку ове организације, акредитовану од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања.

Уписна политика

- **Још један важан сегмент повећања релевантности образовања тиче се уписне политике, која се из више разлога још увек може сматрати проблематичном, али у којој се такође постепено одвијају неопходна усклађивања.** Током школске 2017/2018. године, планом уписа је уведено смањење укупног броја места у средњим стручним школама за 2,3%, како би понуђени број места био усклађен са потражњом за одређеним бројем стручних образовних профила. Ове измене су укључивале смањење квоте понуде профила у четворогодишњем трајању у подручју економије, права и администрације, а повећање квота занатских/трогодишњих образовних профила у већем броју подручја рада (грађевинарство 15%, шумарство и обрада дрвета 33%, текстилство и кожарство 47%, трговина угоститељство и туризам 3%).

- **С обзиром на то да у Србији још увек нема методологије за редовну процену тржишта рада, укључивање послодаваца и тела релевантних за свет рада је начин да се боље планира уписна политика у ССО, мрежа школа и идентификују и планирају квалификације за потребе тржишта рада.** Ипак, последње две године и у склопу подршке развоју дуалног образовања у Србији, преко Сталне конференције градова и општина (СКГО) организују се редовни регионални састанци и развијен је модел заједничке изјаве о општинском/градском плану уписа ученика који потписују школе, општине/градови и Привредна комора Србије. Учесће послодаваца омогућено је на различитим нивоима доношења политика. ЗУОВ и ПКС су потписали Меморандум о сарадњи на пословима планирања квалификација. Даљим реформисањем планова и програма наставе и учења повећаваће се и обим учешћа послодаваца у њиховој реализацији - практичне наставе, као и завршних испита - код 33 профила заснованих на стандардима квалификације представници послодаваца су чланови испитних комисија на завршним испитима.

- **Влада Републике Србије препознала је сектор информационих технологија као приоритетну развојну област и у складу са тим развијени су или ревидирани**

студијски програми на 15 факултета. Квота за студенте је тиме повећана за 700 места у овој области. Међутим уписна политика и даље не решава питање програма који имају проблем да попуне квоту или где постоји засићење тржишта кадровима.

Дуално образовање

- **Крајем 2017. године усвојен је Закон о дуалном образовању као израз једног од приоритетних циљева образовне политике у Србији.** Основна идеја дуалног образовања подразумева стицање теоријских знања у школи, а практичних у компанијама у реалном радном окружењу, имајући у виду да школе не могу испратити брзину техничко-технолошких промена које се дешавају на тржишту. Повећањем обима и квалитета практичне наставе, као и изработом курикулума у које је укључена привреда ствара се систем где квалификација заиста представља израз стечених компетенција, што на крају доводи и до повећања запошљивости младих. Тиме и привреда инвестирањем у образовање улаже у своје будуће запослене и на дуги рок решава проблем у погледу кадрова.

- **Пуна примена Закона о дуалном образовању је предвиђена за школску 2019/2020. годину.** Да би споменути закон имао потпуну и неометану примену, израђени су следећи правилници који су у процесу усвајања: Правилник о програму обуке за инструктора и ближе услове о полагању испита за инструктора; Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад; Правилник о ближим условима о начину рада, активностима и саставу тима за каријерно вођење и саветовање.

- **План уписа у дуално образовање испуњен је у износу од 81% што је значајно повећање у односу на претходни период у коме су занатски образовни профили, најчешће у трогодишњем трајању, остајали веома слабо попуњени на завршетку уписног рока.** У школској 2017/2018. години укупан број уписаних ученика у 19 образовних профила по дуалном моделу био је 1482 и још 3077 ученика који су уписали неки од 43 образовна профила са елементима дуалног модела у укупно 128 средњих стручних школа и 205 компанија. У школској 2018/2019. години биће расположиво 3500 места за ученике у 33 образовна профила по дуалном моделу у 84 школе (20% од свих стручних школа) уз преко 800 компанија које ће бити укључене у дуално образовање.

Остале мере за повећање релевантности образовања у односу на економску сферу

- **У априлу 2018. године донет је Правилник о ученичким задругама, чиме се уређује област од значаја за повећање релевантности образовања у Србији.** Ученичка задруга може да обавља производну, продајну и услужну делатност, односно да обавља друштвено-користан и хуманитарни рад. Делатност ученичке задруге је део образовно-васпитног рада и има за циљ да ученицима омогући: овладавање основним елементима процеса производње и пружања услуга; професионално усмеравање и развијање предузетничког духа; стварање и развијање позитивног односа према раду и стваралаштву; формирање радних навика; развијање свести о колективном раду, сарадњи и међусобном помагању и солидарности; као и допринос уређивању и развоју школе, локалне заједнице и животног окружења.

- У периоду од септембра 2016. до октобра 2017. године, радна група којом је руководио ЗУОВ припремила је Предлог Стандарда услуга каријерног вођења и саветовања. Стандарди су усвојени током 2018. године. Општи циљ ових стандарда је да, за различите циљне групе и у различитим секторима, послуже као основа за планирање, развој, евалуацију или унапређивање услуга каријерног вођења и саветовања. У последњих десетак година повећана је њихова заступљеност, од професионалне оријентације у основним школама, преко активности канцеларија за младе до каријерног вођења и саветовања у високошколским институцијама.

- Министарство просвете, науке и технолошког развоја од школске 2017/2018. покренуло је Пилот-пројекат „Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије“ - ФинПис уз подршку компаније Виса за Југоисточну Европу. Пројекат подразумева укључивање финансијске писмености у васпитно-образовни рад и наставу кроз креирање окружења за развој функционалних знања из ове области, али и програма/предмета кроз које се финансијска писменост, као међупредметна компетенција, укључује и развија. У Пилот-пројекат је укључено тридесет школа и шест предшколских установа како би се осигурала релевантност и ефикасност програма, пре него што се финансијско описмењавање уведе у систем образовања и васпитања на националном нивоу. МПТНР и ЗУОВ објавили су приручник за наставнике из финансијске писмености (март 2018).

- Јачање иновационог потенцијала на свим нивоима студија препознато је и кроз Стратегију истраживања за развој иновација до 2020 (донете у марту 2016). Отворено је више иновационих центара, пословних инкубатора и центара за трансфер технологија. Није познат број новоформираних предузећа од стране студената, али није примећен видан пораст, као ни пораст сарадње ВШУ са привредом у циљу развоја иновација⁵³. Очекује се усвајање нових Закона о иновационој делатности као и Закона о научно-истраживачкој делатности, који би требало да створе повољнији правни оквир за развој иновација. У току је и Еразмус+ пројекат IF4TM (Институционални оквир за развој треће мисије на универзитетима у Србији) чији је примарни циљ да се на универзитетима у Србији, осим постојеће две мисије које се односе на образовање и истраживања, развије и имплементира трећа мисија коју чине три стуба развоја: трансфер технологија и иновације, континуирано учење и друштвено одговорно понашање универзитета.

- Нови Закон о високом образовању предвиђа ближу сарадњу између образовања и привреде и на плану координације циљева и политика. Закон прописује да се два члана НСВО бирају на предлог Привредне коморе Србије и да се два члана Управног одбора Националног акредитационог тела бирају на предлог Привредне коморе Србије. Такође, Национални савет најмање два пута годишње одржава састанак са Привредном комором Србије, односно једанпут годишње са Националним просветним саветом, Саветом за стручно образовање и образовање одраслих и другим

⁵³ Извештај о постојећим стратегијама и законима Републике Србије који се односе на димензије треће мисије, Пројекат „Институционални оквир за развој треће мисије на универзитетима у Србији“, УКГ

професионалним удружењима за разматрање питања из своје надлежности и утврђивања приоритета у спровођењу политике високог образовања.

Мере за повећање позитивних друштвених исхода образовања

- **Повећање релевантности образовања са становишта развоја позитивних друштвених исхода у регулаторном контексту огледа се у експлицирању кључних и, посебно, међупредметних компетенција у новом ЗОСОВ-у.** Међу кључним компетенцијама које нови ЗОСОВ ставља у први план налазе се друштвене и грађанске компетенције и културолошка освешћеност и изражавање. ЗОСОВ утврђује и 11 општих међупредметних компетенција за крај обавезног основног и средњег образовања које су све од суштинског значаја за постизање позитивних друштвених исхода: 1) компетенција за целоживотно учење; 2) комуникација; 3) рад са подацима и информацијама; 4) дигитална компетенција; 5) решавање проблема; 6) сарадња; 7) одговорно учешће у демократском друштву; 8) одговоран однос према здрављу; 9) одговоран однос према околини; 10) естетичка компетенција и 11) предузимљивост и предузетничка компетенција.

- **Повећање релевантности нових планова и програма наставе и учења огледа се и у новинама које су оријентисане на развој позитивних друштвених исхода образовања.** У основном образовању посебно место има увођење здравственог васпитања (као дела предмета Физичко и здравствено васпитање). У оквиру овог предмета ученици ће учити о здравим стилевима живота, правилној и здравој исхрани, итд. Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма, од којих су неки посебно релевантни у овом контексту: Образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Основи геополитике; Језик, медији и култура; Религије и цивилизације; Појединац, група и друштво; Уметност и дизајн.

- **МПТНР је у протеклом периоду предузело значајне активности на плану превенције насиља у школама.** Кроз бројне обуке прошло је више десетина хиљада ученика, наставника и родитеља у оквиру следећих активности: Јачање капацитета школа за препознавање и реаговање у ситуацијама трговине децом и младима; Јачање капацитета школа за превенцију дигиталног насиља; Јачање капацитета школа за превенцију насиља у спортским активностима; Превенција родно заснованог насиља; Превенција насиља и дискриминације у школама из мултикултуралних средина; Јачање система подршке родитељима, ученицима и наставницима у заштити ученика од насиља у школама (СОС телефонске линије за пријаву насиља).

- **Подстицање демократске културе у школама је пројекат (2017-2019) који настоји да унапреди квалитет образовања кроз подстицање демократске културе, уз примену анти-дискриминаторних приступа који су базирани на стандардима и праксама Савета Европе.** Главне активности пројекта обухватају примену оквира компетенција за демократску културу и образовање за људска права у школском окружењу, као и међусобно учење између школа учесница пројекта - укупно 20 основних и средњих школа.

- У току је процес акредитације Фондације Темпус као организације задужене за децентрализовано спровођење програма. Очекује се да се тај процес заврши у току 2018. године и да Република Србија постане пуноправни учесник Еразмус+ програма од наредне године. То значи да ће Република Србија од 2019. године учествовати у програму Еразмус+ под истим условима и са истим могућностима као земље чланице ЕУ.

- Високошколске установе и организације које раде са младима су повукле више средстава од свих других држава из региона кроз пројекте. Кроз пилот позиве за пројекте који су спроведени у оквиру припремних мера финансирани су пројекти које спроводе школе, предшколске установе, организације цивилног друштва и оне које раде са младима. У извештајном периоду финансирано је преко 400 пројеката. Поред тога остварено је учешће Републике Србије у свим доступним мрежама и платформама (нпр. eTwinning, EPALe...) Србија је постала и пуноправни члан Европске агенције за посебне потребе и инклузивно образовање.

- Република Србија је у извештајном периоду на позив Европске комисије учествовала о отвореном методу координације - механизму Европске уније за успостављање сарадње између земаља чланица у областима које су у надлежности земаља чланица (тзв. "меко законодавство"). Република Србије је преко представника учествовала у шест тематских радних група у области образовања: Образовање одраслих, Модернизација високог образовања, Политике школа, Средње стручно образовање, Трансверзалне вештине, Дигиталне и онлајн учење.

Повећање ефикасности

Ефикасност система образовања уобичајено се посматра кроз аспект интерне ефикасности, најчешће кроз стопе завршавања различитих нивоа образовања, и кроз аспект употребе ресурса који се ангажују у систему (људи, финансијска средства, материјална средства).

Преглед стања

Стопе завршавања образовања

- **Стопа завршавања основног образовања на националном нивоу према последњим доступним подацима у школској 2015/2016. години износила је 94,8%, што је мали пад у односу на уобичајену стопу од преко 96% (нпр. 2011/2012 – 96,6%, 2014/2015 – 96,5%)⁵⁴.** Према методологији РЗС-а ова стопа се израчунава као однос броја ученика који су завршили завршни разред одређеног нивоа образовања и старосне групе узраста предвиђеног за завршавање одређеног нивоа образовања. СРОС као циљ поставља да минимум 93% генерације завршава основну школу – реч је индикатору који прати генерацију, што није сасвим упоредиво са овако рачунатом стопом завршавања школе. Истраживање МИКС 2014⁵⁵ показује да стопа завршавања основне школе износи 93,4%. Ово истраживање, на основу прикупљених података пружа и процену да 98% деце која су уписала први разред на крају доспевају до последњег разреда основне школе.

- **Стопа завршавања основне школе код деце која живе у ромским насељима према подацима студије МИКС 2014 износи 64%.** Постотак деце из ромских насеља која су уписала први разред и на крају долази до последњег разреда основне школе је 77%.

- **Стопа завршавања средњег образовања на националном нивоу према последњим доступним подацима у школској 2015/2016. години износила је 90,1%.** У односу на школску 2011/2012. годину када је донет СРОС, то је пораст од скоро 7 процентних поена. СРОС као циљ поставља да 95% уписаних у четворогодишње средње стручно образовање и гимназије заврши средњу школу. То и овде подразумева праћење генерације, што није методологија која се у овом тренутку примењује у образовању.

- **Учешће високообразованих у популацији 30-34. године у 2016. години износило је 29,9%, што је повећање од преко 5 процентних поена у односу на 2012. годину.** СРОС као циљ поставља да од 2020. године учешће високо образованих у генерацији износи најмање 35%⁵⁶. Овом стопом пораста високообразованих тај циљ ће у задатом периоду бити остварен. СРОС такође поставља као квантитативни показатељ ефикасности система да годишње најмање 200 доктораната на милион становника заврши студије у предвиђеном року. Статистика пружа само податке о броју свршених

⁵⁴ Подаци РЗС.

⁵⁵ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд, Србија: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

⁵⁶ СРОС као показатељ ефикасности наводи и стопе завршавања високог образовања, у року или с једном годином капишења - такав индикатор се, међутим, у званичној статистици не обрачунава.

доктораната годишње (без обзира на рок завршавања) – у школској 2016/2017. години то је 218 нових доктора наука на милион становника, што је дупло више него пре 5 година (у школској 2011/2012. години овај број је био 103,6).

Финансирање образовања

- **Србија годишње улаже у образовање 5,2% бруто домаћег производа (БДП), према прорачунима Светске банке из 2015. године.** Постотак је скоро идентичан просеку улагања у образовање у ОЕЦД земљама (5,3%) и већи је него у земљама у окружењу. Као и у осталим земљама, образовни сектор је највећи јавни сектор судећи према нивоу финансирања - на њега иде 16% буџета Србије.

- **У апсолутним износима ниво финансирања у Србији је далеко нижи него у Европској унији.** Улагање у Србији по ученику износи око једне трећине износа који се одваја у Европској унији.

- **Укупна јавна издвајања по ученику су последњих година порасла на свим нивоима образовања, углавном као последица смањења популације ученика.** Ова средства, међутим, нису инвестирана у развој образовања, већ и даље у финансирање постојећег броја запослених.

- **Финансирање предуниверзитетског образовања је подељена одговорност између републичког и локалног нивоа, при чему највећу ставку која се финансира из републичког буџета чине лична примања наставног и другог особља запосленог у основним и средњим школама.** Преко 90% буџетских средстава се одваја за ове потребе.

- **Локалне самоуправе финансирају трошкове одржавања објеката и текуће расходе, а на нивоу предшколског васпитања и образовања и плате запослених.** Општине издвајају између 15% и 20% својих буџета на образовање - до 10% одлази на предшколско васпитање и образовање, док остатак одлази на одржавање и текуће расходе⁵⁷.

- **Највећи део средстава из републичког буџета намењених за образовање одваја се за ниво основног образовања, затим за високо образовање и средње образовање.** За основно образовање се одваја 42% од укупног издвајања за просвету са републичког нивоа, 25% за високо образовање, 22% за средње образовање и 9% за истраживање и развој.

- **Систем финансирања основног и средњег образовања се базира на вредностима улазних величине (инпута).** Број наставног и ненаставног особља се одређује према броју одељења. С обзиром на то да су демографски трендови неповољни,

⁵⁷ World Bank: Preliminary Findings of the Functional Review and Options for Reforms

директори школе се боре да одрже и добију одобрење за одељења, како би одржали постојећи број или имали што мања смањења.

- **Постојећи систем финансирања високог образовања има значајних недостатака који га не чине ефективним инструментом за подизање квалитета и праведности високог образовања⁵⁸.** Финансирање високошколских установа из буџета није суштински мењано дужи низ година и регулисано је правним актом на нивоу уредбе⁵⁹ у основи заснованој на истим принципима као и уредба из 1992. године). Као и финансирање других нивоа, и финансирање високог образовања као кључне узима улазне елементе: број и структуру запослених, број студената на буџету, квадратуру и број зграда итд. Разлике у сопственим средствима (првенствено од школарина) су значајне и њихов удео у укупним средствима ВШО се креће од неколико процената до 80%.

Мреже установа

- **Мрежа образовних установа у Србији није усклађена са промењеном демографском сликом, односно значајним падом броја деце/ученика, као ни са специфичностима на одређеним нивоима образовања и васпитања (предшколски ниво, средње стручно образовање).** У том смислу неприлагођена мрежа установа доприноси смањеној ефикасности целокупног система образовања.

- **Мрежу предшколских установа карактеришу недовољни просторни капацитети за очекивану стопу обухвата и неједнака географска распоређеност⁶⁰.** Приметне су велике разлике у смислу капацитета предшколских установа између општина са различитим степеном социо-економског развоја – у богатијим општинама има више предшколских установа, а просечан број деце по објекту је већи. Такође постоји велика разлика када је реч о броју деце у васпитној групи између различитих објеката предшколских установа – тај број је већи за објекте који се налазе у административном центру општине него у насељима ван административног центра.

- **Велики демографски пад у Србији се одразио и у смањењу броја ученика, али не и у сразмерном смањењу броја школа у основном образовању.** У односу на 2000. годину, у основном образовању је школске 2017/2018. године било 22% ученика мање и 20% одељења мање⁶¹, али само 7% школа мање (матичних и издвојених одељења). Просечна величина одељења је остала непромењена - око 22 ученика по одељењу. Подаци из школске 2015/2016. године показују да 49,2% основних школа у Србији похађа 400 или мање ученика, при чему по правилу нису једине школе на територији локалне самоуправе.

⁵⁸ Бабин, М. и Лажетић, П. (2009). Финансирање неинтегрисаног универзитета у Србији - институционална студија случаја, у Финансирање високог образовања у Југоисточној Европи: Албанија, Црна Гора, Хрватска, Словенија, Србија. Центар за образовне политике.

⁵⁹ Уредба о нормативима и стандардима услова рада универзитета и факултета за делатности које се финансирају из буџета ("Сл. гласник РС", бр. 15/2002, 100/2004, 26/2005, 38/2007 и 110/2007).

⁶⁰ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке.

⁶¹ Број одељења је значајно смањен школске 2010/2011. године по доношењу стручног упутства МПТНР-а у којем су по први пут у систем финансирања уведени критеријуми за одређивање минималног броја ученика по одељењу.

Школе мале величине су најзаступљеније у Војводини, након чега следи Централна Србија и на крају Град Београд. Издвојена одељења основних школа која похађају ученици различитих узраста су ређе присутна у Војводини и Београду него у остатку Србије.

- **Мрежа основних школа која је неприлагођена демографском опадању изазива две главне потешкоће. Прво, постоји велики број малих основних школа у централним градским срединама. Друго, у одређеним удаљеним руралним срединама, настава у подручним школама је организована у такозваним „комбинованим одељенима“ у којима се деца која похађају различите разреде групишу у једно одељење које учи један учитељ⁶².** Настава и учење у таквим одељењима представља изазов и генерално је слабијег квалитета него у уобичајеној структури одељења.

- **Смањење броја ученика у средњем образовању није пратило смањење броја одељења и школа.** У односу на 2000. годину број ученика у школској 2017/2018. години је мањи за 23%, број одељења за 11,5%, а број школа је повећан за скоро 7%. Ово је за последицу имало и смањење просечног броја ученика по одељењу, са 28,6 у 2000. години на 24,9 у 2018. години. Просечно школу похађа 488 ученика.

- **Мрежа средњих школа не одговара трендовима уписивања и жељама ученика и стога су присутна велика одступања у искоришћености простора.** Постоји велики број школа са вишком простора и, с друге стране, гимназије и неколико врста средњих стручних школа које имају мањак простора.

- **Мрежа високошколских установа се протеклих година ширила на несистематичан начин.** Значајно је повећан број високошколских јединица без својства правног лица изван седишта установе, где се у неким од њих само наводно одвијају настава и испити (уз назнаке за постојање корупције)⁶³.

Број наставника

- **Велико смањење броја ученика од почетка века, пратило је повећање броја наставника и у основном и у средњем образовању.** Док је број ученика опао за око 22%, број наставника је у основном образовању у школској 2014/2015. години био за око 17% већи него школске 2000/2001. године, а у средњем образовању број наставника је био за око 25% већи него деценију и по раније.

- **Око 80% наставника запослених у основном и средњем образовању ради са пуном нормом⁶⁴, што је значајан пораст у односу на 2012. годину када је са пуном нормом било око 60% наставника.** У основном и средњем образовању ради око 70.000

⁶² Студија изводљивости рационализације школске мреже и активност мапирања школа у Србији, 2017.

⁶³ Национални савет за високо образовање Републике Србије (2017). Извештај о раду Националног савета за високо образовање Републике Србије за период април 2016 – март 2017. године

⁶⁴ Подаци се односе на фебруар 2017. године

наставника, што чини 70% свих запослених у основним и средњим школама. Око једне четвртине свих наставника има уговор на одређено време.

- **Број буџетских студената у високом образовању по броју наставника креће се од 3 до 25, што је у складу са стандардима других земаља.** Када се на овај број, међутим, додају и самофинансирајући студенти, овај однос се на појединим факултетима знатно увећава што озбиљно угрожава квалитет наставе.

- **Иако су резултати образовног система Србије у међународном контексту незадовољавајући, они су у односу на уложена средства на очекиваном нивоу или и изнад тога.** На пример, постигнућа ученика из Србије на ПИСА 2012 из математике је у складу са очекивањима уколико су у обзир узме потрошња по ученику. На ранг листи система високог образовања (Университас 21) прилагођеној за БДП, Србија се у 2018. години налази на трећем месту (иза места иза Финске и Велике Британије), док је у 2017. години заузимала је прво место.

Остварени напредак у извештајном периоду

Финансирање образовања

- **У периоду од доношења СРОС и Акционог плана за његову реализацију нису учињени значајнији кораци у правцу измене система финансирања доуниверзитетског образовања.** У оба документа се предвиђа увођење новог модела финансирања по ученику. Услед фискалне консолидације која је подразумевала смањење личних примања запослених у јавном сектору, фокус активности је померен на измену система плата у јавном сектору, укључујући и образовање.

- **У протеклом периоду није било промена у систему финансирања високог образовања, иако је уређивање система било планирано до краја 2016. године.** Почетком 2018. године формирана је Радна група за израду платформе за Нацрт закона о финансирању високог образовања. Основни правац промена треба да омогући да се факултети финансирају по моделу заснованом на перформансама⁶⁵ (односно према реализованим циљевима и постигнутим резултатима које високошколска установа оствари у одређеном периоду), а не на основу броја студената које упишу.

- **Као део активности у оквиру измене система плата у јавном сектору, припремљен је каталог радних места у просвети као део општег Каталога радних места у јавним службама и другим организацијама у јавном сектору, предвиђеног Законом о систему плата у јавном сектору који је усвојен 2016. године.** Каталог садржи списак радних места, општи/типични опис посла, потребну стручну спрему/образовање и додатна знања/ испите / радно искуство. У Каталогу је пописано укупно 116 радних места у просвети (укључујући руководећа радна места у просвети; радна места у предшколском, основном и средњем образовању; радна места у области ученичког

⁶⁵ Програм Владе Републике Србије кандидата за председника Владе Ане Брнабић

и студентског стандарда; радна места у високом образовању; радна места у организацијама које се баве праћењем и развојем система образовања и васпитања у доуниверзитетском образовању). Наредни корак у овом процесу је утврђивање платних разреда и коефицијената који би, између осталог, требало да адекватно изразе остварени радни ученика који је изнад стандардног или очекиваног за дато радно место.

Мрежа установа

- **Закон о основама система образовања и васпитања из 2017. године донео је нова решења у погледу доношења мреже јавних предшколских установа и јавних основних школа.** Утврђено је да акте о мрежама јавних предшколских установа и акте о мрежама јавних основних школа доносе јединице локалне самоуправе на основу критеријума које утврди Влада Републике Србије. Ови акти се дефинишу као плански акти којим се којима се планира њихов просторни распоред према врсти и структури, а не као документи у којима се само налази попис тренутног стања. Јединица локалне самоуправе имају рок од годину дана да донесу ове акте од дана утврђивања критеријума. У случају да локалне самоуправе не донесу акте у предвиђеном року или они не буду у складу са прописаним критеријумима у крајњој инстанци ће их донети МПТНР.

- **Почетком 2018. године је донета Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа, чиме је замењена одговарајућа Уредба из 2010. године.** Међу важнијим новинама је обавеза јединица локалних самоуправа да пре доношења акта сачине елаборат који садржи развојни план мреже израђен на основу тренда природног прираштаја деце и ученика, као и миграционих кретања у јединици локалних самоуправа за јавне предшколске установе за период од пет година и за јавне основне школе за период од четири, односно осам година.

- **Током 2017. године припремљена је Студија изводљивости рационализације школске мреже и активност мапирања школа у Србији.** На основу анализе правног оквира и статистичких података предложени су различити модели оптимизације, при чему крајњи циљ нове доуниверзитетске школске мреже мора бити унапређење њене ефикасности и ефективности без губљења фокуса на квалитет образовања као и унапређење једнакости, односно превенција потенцијалних негативних утицаја на осигурање једнакости.

- **Половином марта 2018. године донета је Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних средњих школа.** Утврђено је девет критеријума: економски, критеријум једнакоправности, доступности, организациони, статусни, демографски, географски, културолошки и критеријум оптимизације. Утврђени критеријуми омогућавају креирање рационалније мреже средњих школа, спајање малих школа у једну установу (минимални број ученика је постављен на 200, условно), стварање образовно-васпитних центара. Реализована је теренска анализа мреже средњих школа и у току је израда Акта о мрежи јавних средњих школа у Републици Србији и Одлуке о укидању и оснивању нових средњих школа (38 средњих школа у 19 парова у хоризонталној оптимизацији).

Праћење ангажовања запослених

- Протеклих година предузето је више мера како би се боље пратио поступак ангажовања запослених у установама образовања и тиме овај сегмент учинио транспарентнијим и ефикаснијим. Ове активности су довеле до значајног повећања удела наставника који раде са пуном нормом (у фебруару 2017 – око 80%). У 2015. години донет је Посебан колективни уговор за запослене у основним и средњим школама према којем када потреба за радом неког запосленог престане у некој школи он има предност приликом попуњавања новоотворених места у другим школама. Пријем у радни однос у установи врши се на основу преузимања запосленог и конкурса, а пријем у радни однос на неодређено време на основу конкурса може се извршити ако се није могло извршити преузимање запосленог. Посебан колективни уговор утврђује и редослед преузимања запослених.

- Од 2015. године функционише централна Радна група за праћење ангажовања запослених у установама образовања и васпитања, као и радне подгрупе на нивоу школских управа. Подгрупе су основане ради оперативног поступања и праћења ангажовања запослених и оне су састављене од представника школских управа, надлежних саветника задужених за финансијско-материјалне послове, представника директора и представника именованих од стране репрезентативних синдиката у образовању.

- Посебним колективним уговором за запослене у основним и средњим школама утврђена је обавеза и процедура утврђивања листе запослених за чијим је радом у потпуности или делимично престала потреба ("технолошки вишкови") и запослених који су засновали радни однос са непуним радним временом ("непуна норма"), као и листе слободних радних места. Ове листе служе да би директори школа у којима се отвори место знали да постоје расположиви кадрови, али и појединцима и синдикатима како би имали основ да провере да ли су њихова права испоштована.

- Јавним објављивањем листа, као и осталих кадровских података из школа, обезбеђује се правовремена информисаност јавности и транспарентност рада школа и МПТНР. Информације о технолошким вишковима, запосленима са непуну нормом и потребама за запошљавањем нових радника (слободна радна места) се достављају ажурирањем кадровских података у централној бази запослених информационог система просвете и науке "Доситеј". Подаци из информационог система МПНТР објављују се на интернет адреси <http://liste.mpn.gov.rs/>. Поред тога на сајту МПТНР налазе се и одлуке о преузимању запослених, одлуке о расписивању конкурса и решења о избору кандидата.

Управљање у систему и јединствени информациони систем у просвети

- Нови правни оквир из 2017. године ојачао је одређене надлежности МПТНР као одговор на уочену неефикасност функционисања у различитим сегментима система. Одређене надлежности Националног просветног савета и Савета за стручно

образовање и образовање одраслих прешле су у домен одговорности МПТНР (доношење планова и програма наставе и учења, различитих образовних стандарда), чиме су савети задржали саветодавну улогу. Поред прецизнијег профилисања послова завода (ЗУОВ и ЗВКОВ), закон омогућава МПТНР да формира комисију за припрему подзаконских аката, уколико заводи који су надлежни за припрему или учешће у припреми подзаконских аката које доноси министар, не доставе акте у утврђеном року или доставе акте који нису у складу са захтевом министра. У случају непоступања или неблаговременог поступања завода, односно савета по налогу министра, министар може предложити Влади разрешење директора завода, односно председника и/или члана надлежног савета.

- **Нови ЗОСОВ утврдио је и нови поступак за избор директора образовних установа.** Уместо органа управљања (школског одбора) који је до сада био надлежан за избор директора, новим решењима је ово постала надлежност министра, који свој избор заснива на основу образложене листе кандидата који испуњавају услове и предлога за избор директора које доставља орган управљања а на бази претходно спроведене процедуре у складу са законом.

- **У циљу повећања ефикасности система, нови ЗОСОВ је већу пажњу придао и питању повећања одговорности.** То укључује утврђивање одговорности органа образовних установа, запослених, родитеља и ученика, као и последице за повреду законских забрана. Новину чине и одредбе о приговору на оцену и последице за наставника који чини пропусте у оцењивању.

- **У протеклом периоду развијан је информациони система просвете и науке "Доситеј", ради унапређивања процеса доношења одлука у образовању и васпитању.** Успостављање модерног и ефикасног јединственог информационог система у просвети започињано је у више наврата и читав процес траје дужи низ година. У новом информационом систему успостављен је регистар установа и регистар запослених, док се ради на успостављању регистра деце, ученика и одраслих. Пред новим информационим системом стоје значајни изазови, између осталог обезбеђивање благовременог и тачног уноса и одржавања базе података установе.

- **Највећа новина у информационом систему просвете је увођење јединственог образовног броја (ЈОБ).** То је број који прати његовог носиоца кроз све нивое формалног образовања и васпитања и представља кључ за повезивање свих података о детету, ученику и одраслом у информационом систему. Различита питања у вези ЈОБ-а биће прописани у одговарајућем подзаконском акту. Увођење ЈОБ-а ће омогућити развијање напредне методологије прикупљања и обраде података у просвети, који су до сада често били недовољно валидни, поуздани и међусобно усклађени.

- **У претходном периоду МПТНР је увело праксу јавне доступности многих података које поседује као део иницијативе Отворени подаци** (<http://opendata.mpn.gov.rs/>). Свим заинтересованим су на интернет странама МПТНР јавно доступне табеле које представљају извод из регистара и подаци се могу преузети у

више формата. МПТНР је током 2016. године подржао и пројекат Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије "Програм за креирање образовних политика на основу података и резултата" у којем су истраживачи подржани да у својим истраживањима користе отворене податке.

DRAFT

Приоритети у 2018. години

Приоритет на нивоу предшколског васпитања и образовања

- Доношење нових Основа програма предшколског васпитања и образовања и стварање предуслова за њихову успешну имплементацију;
- Даље јачање Мреже практичара за подршку предшколском васпитању и образовању;
- Почетак реализације Пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“
 - израда програма обука и реализација првих обука за запослене у предшколским установама,
 - израда подзаконских аката: правилника којим се ближе уређује евиденција и педагошка документација о васпитно-образовном раду, правилника о раду модел установе и потенцијално правилника којим се уређује остваривање различитих програма и облика у делатности предшколских установа.

Приоритети на нивоу основног образовања и васпитања

- Доношење програма наставе и учења за разреде основне школе за које до сада нису донети;
- Развој предузетништва као међупредметне компетенције;
- Стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника за примену нових програма наставе и учења;
- Доношење подзаконских аката чији је основ за доношење Закон о основном образовању и васпитању;
- Одобравање уџбеника, односно уџбеничких комплета у складу са новим плановима и програмима наставе и учења;
- Реализација пројекта Бесплатни уџбеници;
- Реализација пројекта *Наставни садржаји кроз дигитални уџбеник/ дигиталну учионицу*, чија је сврха унапређивање наставе увођењем нових технологија и подршка наставнику у увођењу иновација у образовно-васпитном раду, а који обухвата обуку 2000 наставника за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима, опремање 2000 учионица/кабинета савременом опремом за дигиталну наставу и брзим интернетом, као и набавку одговарајућих дигиталних садржаја.

Приоритети у општем средњем и уметничком образовању и васпитању

- Реформа гимназијског образовања;
- Увођење ИБО програма међународне матуре у више гимназија у Србији;

- Унапређење квалитета пријемних испита за упис у специјализоване гимназије, уметничке школе и школе у којима се реализује билингвална настава.

Приоритети у средњем стручном образовању и васпитању

- Почетак примене у школама већег броја нових образовних профила. За све ове профиле израђени су **стандарди квалификација, планови и програми наставе и учења засновани на исходима као и модерни нормативи простора**, опреме и наставних средстава и врсте стручне спреме наставника, стручних сарадника и помоћних наставника.
- Даљи наставак процеса модернизације стручног образовања кроз модернизацију профила, стручно усавршавање наставника и опремање стручних школа у сарадњи са ЗУОВ-ом, РПК, општинама и градовима и школама.
- Остварење циља **да се обухват уписа ученика профилима заснованим на стандарду квалификација у школској 2018/19 повећа на 80% од укупног уписа у стручно образовање**, а да се до 2021. године подигне на 100% што ће значити да сви ученици уписани у стручне школе уче по савременим, актуелним и модерно конципираним образовним програмима.

Приоритети у дуалном и предузетничком образовању

- Усвајање правилника, подзаконских аката прописаних Законом о дуалном образовању;
- Упознавање школа и компанија са садржајем правилника;
- Повећање обухвата школа, ученика и компанија у дуалном образовању;
- Реализација активности за промоцију и видљивост дуалног образовања на националном нивоу;
- Модернизација и креирање нових образовних профила за дуални модел образовања усклађени са потребама тржишта рада;
- Почетне активности на успостављању аналитичког система за праћење и евалуацију дуалног и предузетничког образовања;
- Почетне активности на изради мастер плана који представља алат за праћење увођења дуалног образовања;
- Одржавање конференција, трибина и обука за школе о дуалном образовању, каријерном вођењу и саветовању и предузетничком образовању;

- Одржавање округлих столова и информативних скупова у циљу пружања подршке школама у дуалном образовању;

Приоритети за развој инклузивног образовања

- Усвајање и имплементација Акционог плана за инклузивно образовање за период 2018-2020.
- Рад на подзаконским актима којима се унапређује област инклузивног образовања (Правилник о ближим условима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање; Правилнику о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику; Правилник о критеријумима и стандардима за пружање додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици; Правилник о ближим условима за стицање статуса ресурсног центра, организовања рада и престанка важења статуса).
- Успостављање система ране идентификације ученик у ризику од напуштања образовања и деце која су под повећаним ризиком да не буду укључена у образовање и развијање система мера превенције, интервенције и компензације раног одустајања.
- Унапређење система за пружање додатне подршке у образовању деци, ученицима и одраслима из осетљивих група кроз развој ресурс центра за асистивну технологију, обезбеђивање прилагођених уџбеника и других наставних средстава, повећање броја и делотворности педагошких асистената и развој интегрисаних услуга у локалној заједници.
- Успостављање система мониторинга процеса инклузивног образовања на националном, локалном и на нивоу установа.
- Даљи развој компетенција запослених у образовно васпитним установама за инклузивно образовање кроз различите програме обука.

Приоритети у области образовања и васпитања припадника националних мањина

- Обезбеђивање услова за унапређивање компетенција наставника (4.400) који реализују наставу на мањинским језицима:
 - израда програма обука у 2018. које ће бити реализоване у 2019. години у сарадњи са ЗУОВ, Педагошким заводом Војводине и факултетима (као мера у оквиру Секторске буџетске подршке);
 - припрема билатералних меморандума о сарадњи са министарствима задуженим за образовање у земљама матицама са унетим активностима пружања подршке у реализацији обука за наставнике у Србији;
 - Према потписаним трилатералним меморандумима, МПТНР наставља да координира и прати активности издавања и штампања недостајућих уџбеника за националне мањине које имају целокупну наставу на мањинском језику (одштампано 104 уџбеника од планираних 184), са посебним акцентом на

учбенике на албанском језику, као и учбенике за реализацију наставе Матерњег језика са елементима националне културе;

- Повећање доступности образовања ромских ученика и смањења осипања из система кроз:
 - Проширење мреже педагошких асистената и подизање њихових компетенција;
 - Наставак подршке реализацији изборног предмета Ромски језик са елементима националне културе.

Приоритети у области образовања миграната

- Повећање обухвата обавезним образовањем кроз укључивање деце из колективних и транзиторних центара у обавезан припремни предшколски програм;
- Проширивање обима укључивања младих миграната у систем средњег образовања у школској 2018/2019. години у складу са могућностима установа, ради долажења до потребних квалификација миграната:
 - формалним путем – кроз школски систем, уписом у одређени програм образовања у статусу редовног ученика где има места након уписног рока (ако је млађи од 17 година); У статусу ванредног полазника (ако је старији од 17 година);
 - Кроз неформални систем обучавања код Јавно признатог организатора активности образовања одраслих (ЈПОА) уз проналажење извора финансирања
- Реализација активности предвиђених пројектом МАДАД2 (финансиран од стране Европске Комисије) омогућиће у 2018. години:
 - Израду стандарда и плана и програма учења за српски језик као страни језик;
 - Подршку школама кроз доделу грантова (до 6.000 евра по школи) у које су укључени ученици мигранти;
 - Оснаживање стручних капацитета наставника ради унапређивања образовања ученика миграната.

Приоритети на нивоу високог образовања

- Имплементација Закона о високом образовању;
- Даље унапређење система провере и обезбеђења квалитета у високом образовању;
- Финансирање високог образовања на новим основама - израда платформе;
- Сарадња високог образовања и реалног сектора;
- Унапређење информационог система у високом образовању;
- Потписивање Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске о статусу Француске школе у Београду;

- Унапређивање односа између Републике Србије и других држава кроз промовисање система високог образовања, културних, научних и других потенцијала Републике Србије, подстицањем и пружањем подршке међууниверзитетској и научно - техничкој сарадњи кроз доделу стипендија, а на основу међународних билатералних споразума;
- Оснивање Савеза за НОКС и Агенције за квалификације у складу са Законом о националном оквиру квалификација Републике Србије;
- Успоставити сарадњу са Републичким заводом за статистику ради утврђивања и унапређивања оквира за праћење образовања и кључних индикатора и на основу индикатора утврдити улазне варијабле за информациони систем;
- Успоставити сарадњу са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања ради утврђивања кључних показатеља у образовању ради припреме одговарајућих извештаја за школске управе, установе и јавност;
- Успоставити сарадњу са школским управама ради укључивања квантитативних показатеља у анализе о квалитету рада установа и са аналитичком јединицом Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања припремати извештаје који установама служе за самовредновање;
- Наставити сарадњу са Републичким секретаријатом за јавне политике и Агенцијом за привредне регистре;

Приоритети у образовању одраслих

- Унапређивање формалног образовања одраслих (основно образовање одраслих, средње образовање одраслих), ванредног средњег образовања за полазнике старије од 17 година, и преквалификација, доквалификација и специјализација;
- Унапређивање неформалног образовања одраслих;
- Унапређивање процеса „акредитације и верификације“ - добијање статуса јавно признатог организатора активности образовања одраслих (ЈПОА);
- Признавање претходног учења – Доношење Правилника о ППУ;
- Каријерно вођење и саветовање;

Извештаји о напретку према нивоима образовања

DRAFT

Предшколско васпитање и образовање

Основне информације о тренутном стању

На нивоу предшколског васпитања и образовања није уобичајено да постоји спољашње вредновање резултата васпитања и образовања. О квалитету се суди на основу стручних процена васпитно-образовног процеса који се одвија у предшколским установама (или другим местима где се реализују одговарајући програми). За ниво доуниверзитетског образовања у Србији, главни облик вредновања и обезбеђивања информација о **квалитету образовања и васпитања** пружа систем спољашњег вредновања квалитета рада установа. Вредновање предшколских установа кренуло је током школске 2013/2014. године. Оквир квалитета рада предшколских установа посматра се на укупно седам области, кроз 29 стандарда, а ниво њихове остварености, на скали од 1 до 4, процењује се на основу 137 показатеља. У поступку спољашњег вредновања, на основу усаглашене процене тима, утврђује се ниво остварености за сваки посматрани стандард, при чему нивои 1 и 2 означавају неостварен стандард, а нивои 3 и 4 означавају остварен стандард. Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена. Оцене се изводе на основу два критеријума. Први критеријум је проценат остварених стандарда који су кључни за вредновање (кључни и изабрани), а други критеријум је укупан проценат остварених стандарда у односу на све стандарде.

До сада је вредновано 110 предшколских установа. Сумарни резултати за 99 предшколских установа које су вредноване током последње три школске године показује да се велике већина сврстава у категорију установа у којима се добро ради (оцене 3 и 4) – у збиру постотак ових установа иде од 85% до 93%. У школској 2016/2017 години близу половине вреднованих предшколских установа је оцењено највишом оценом. С друге стране, ниједна предшколска установа није оцењена оценом 1.

		2014/2015	2015/2016	2016/2017
Оцена општег квалитета рада установа	Оцена 4	39,4%	43,3%	46,2%
	Оцена 3	45,5%	50,0%	46,2%
	Оцена 2	15,2%	6,7%	7,7%
	Оцена 1	0%	0%	0%
Просечна општа оцена		3,2	3,4	3,4
Просечна оцена на 10 кључних стандарда		3,2	3,3	3,2
Број вреднованих установа		33	30	26

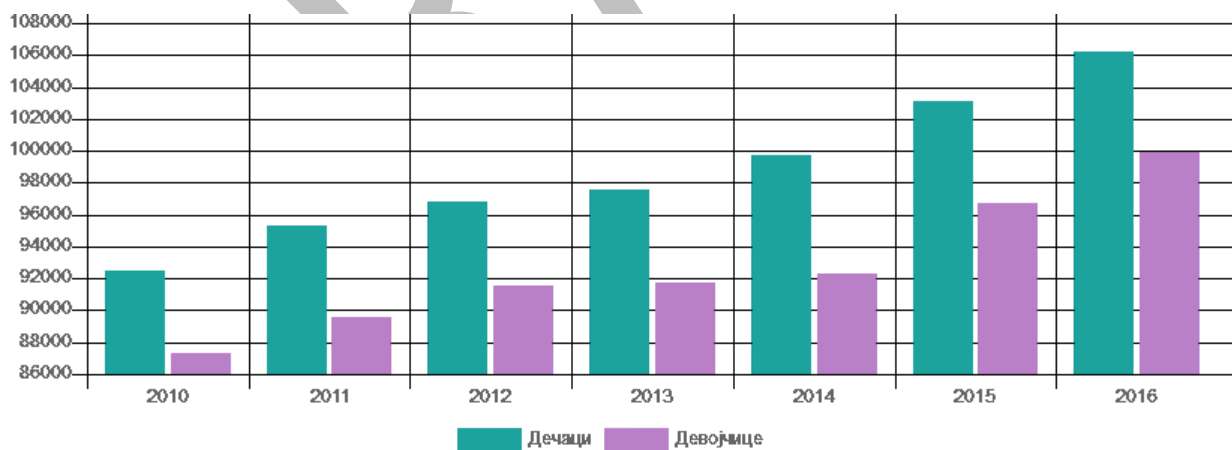
У годишњим извештајима са спољашњег вредновања које припрема ЗВКОВ, на основу нивоа остварености одговарајућих стандарда из кључне области квалитета Васпитно-образовни рад закључује се да васпитачи имају одговарајућа стручна знања и вештине за васпитно-образовни рад, а да су главни простори за напредак програмирање рада који ће омогућити оптимално напредовање у учењу и развоју деце (стандард 2.4) и прилагођавање активности тако да више одговарају потребама и интересовањима деце (стандард 2.3). У предшколским установама које су вредноване током 2016/2017. године дошло се до

податка да су ова два стандарда у потпуности остварена тек у 10% установа (док се стандард 2.3. не остварује у трећини вреднованих вртића). С друге стране, важан податак је и да преко 90% предшколских установа остварује остале стандарде квалитета васпитно-образовног рада.

Према другим стручним проценама, међутим, квалитет васпитно-образовног у предшколским установама није сасвим задовољавајућа. Оцењује се да је пракса предшколског васпитања и образовања "неуједначеног квалитета, недовољно диверсификована и не одговара на потребе деце и родитеља". У студији Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке (2016) истиче се већи број области у којима је неопходан напредак како би квалитет ПВО био унапређен – овде је издвојено само неколико: доношење нових Основа програма; де-школаризација припремног предшколског програма и прелазак на програме засноване на игри и квалитету односа; реформисање иницијалног образовања васпитача; отварање вртића према локалној заједници и боља комуникација са породицом; поштовање норматива о величини васпитних група у јаслама и вртићима.

Испитивање ставова грађана показује да преко 80% грађана сматра да предшколске установе пружају квалитетне васпитно образовне услуге. Грађани као највеће проблеме у функционисању предшколских установа виде недостатак простора, односно превелике групе (58%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (31%), потом лош материјални положај запослених (21%) и спутавање креативности код деце (19%).

На нивоу **обухвата предшколским васпитањем и образовањем** постигнут је напредак од доношења СРОС-а, али актуелна стопа обухвата и даље није на задовољавајућем нивоу, изузев похађања обавезног припремног предшколског програма.

Графикон преузет са сајта РЗС.

СРОС је поставио као циљ да се до 2020. године за децу узраста од шест месеци до три године повећа обухват на 30%. Најскорији податак Републичког завода за статистику (РЗС) из 2016. године говори да је циљ скоро остварен – 27,6% деце тог узраста похађа ПВО (45.234 деце). Обухват деце у 2012. години када је усвојен СРОС био је мањи за 8,6 процентних поена (31.450 деце). За 2017. годину обухват још увек није израчунат, али ће постотак бити још већи и веома се приближити циљаној вредности од 30%. Наиме, 2016. године 45.234 деце овог узраста је похађало ПВО, док је тај број у 2017. години 48.788.

Обухват деце узраста од три до пет и по година 2016. године је износио 59%. То је пораст од 3.5 процентна поена у односу на 2015. годину. Обухват за 2017. годину још увек није израчунат, али ће бити вероватно већи с обзиром на то да је у ПВО укључено преко 4000 деце више него што је то био случај 2016. године (2017 - 101.628 деце; 2016 – 97262 деце). СРОС није утврдио специфичне циљане вредности за обухват деце овог узраста.

Обухват деце припремним предшколским програмом је скоро потпун, што је један од циљева постављених у СРОС. У 2017. години обухват је 98,2%, што је за 5,6 процентних поена више него 2012. године, године када је усвојен СРОС. Најмањи обухват је у Београдском региону и он износи 95%, док у Војводини он износи скоро 100%.

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност (2012)	Циљна вредност 2020	Најскорија вредност
Обухват деце од шест месеци до 3 године (број деце)	19%	30%	27,6% (2016. г.)
Обухват деце од 3 до 5,5 година	55,5% (2015)	/	59% (2016. г.)
Обухват припремним предшколским програмом	92,6%	100%	98,2% (2017. г.)

Обухват деце предшколским васпитањем и образовањем узраста од 4 године до поласка у обавезно образовање у Србији износи око 74% (2016. година). Овај индикатор је један од кључних индикатора које Европска унија користи за праћење достизања циљева постављених за 2020. годину у области образовања. Циљ је да до 2020. године 95% деце овог узраста похађа предшколско васпитање и образовање - у 2016. години обухват је износио 95.5%.

Постоје значајне разлике између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем и то у значајној мери одговара степену социо-економског развоја општина (богатије општине чешће имају већу стопу уписа од мање богатих општина)⁶⁶. Подаци РЗС-а из 2016. године показују да је у 16 општина упис деце млађе од три године већи од 40%, а у 24 општине он износи испод 10%. Слични подаци се добијају и за стопе обухвата деце између 3 и 5,5 година. У 74 општина упис је већи од 60%, док у 16 општина он износи мање од 30%.

Према налазима студије МИКС 2014, главни разлог зашто деца узраста од 36 до 59 месеци не похађају предшколске установе јесте мишљење родитеља да нема потребе да дете иде у вртић пошто код куће има ко да се брине о детету (66%). Проблеми приступа су разлог непохађања за 38% деце старости 35–59 месеци. Висока цена услуга је присутна као препрека углавном за децу из Београдског региона (34%) и градских насеља (21%), док је недостатак места/ физичких капацитета установе више заступљен разлог за децу из Војводине (21%) и децу из најсиромашнијих домаћинстава (17%).

⁶⁶ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке (изнети подаци се односе на 2015. годину)

Деца из ромских насеља у Србији су у највећој мери искључена из ПВО. Студија МИКС 2014⁶⁷ показује да међу децом старости 36–59 месеци из ромских насеља, 6% похађа организоване програме васпитања и образовања у раном детињству. Од деце одговарајућег узраста 63% похађа или је похађало припремни предшколски програм. Регионално истраживање о положају Рома на Западном Балкану показује да тек око 17% деце из ромских насеља узраста од 3 до 6 година похађа ПВО⁶⁸ (подаци се односе на 2017. годину).

МИКС 2014 показује да је главни разлог зашто деца из ромских насеља не похађају програме васпитања и образовања у раном детињству (изузев ППП) мишљење да код куће има неко ко може да се брине о детету (44%). Проблеми приступа су разлог непохађања за 43% деце, при чему висока цена услуга (24%) и превисоки други трошкови (22%) представљају главне препреке у вези са похађањем предшколског програма за децу из ромских насеља. Главни разлог зашто деца из ромских насеља не похађају ППП јесу финансијски проблеми (31%). У оквиру њих, највећи проблем представљају трошкови за одећу, одржавање хигијене и хране за децу. Проблеми са приступом је друга највећа група проблема за похађање ППП-а (29%) - као главни разлози наводе се удаљеност од установе и чињеница да дете нема потребна документа. Осим тога, 7% родитеља је одговорило да нису знали да је ППП обавезан, 6% мисли да дете тамо неће научити важне ствари, а 32% родитеља је изјавило да су узрок за непохађање ППП-а други разлози.

Подаци упућују на то да у извештајном периоду није дошло до повећања броја деце која нису обухваћена редовним програмима предшколске установе, а похађају посебне и/или специјализоване програме – у 2017. години тај број је само нешто преко 1500 деце. СРОС као један од циљева у повећању обухвата ПВО утврђује повећање приступа диверсификованим програмима и услугама.

Мрежу предшколских установа карактеришу недовољни просторни капацитети за очекивану стопу обухвата и неједнака географска распоређеност. Приметне су велике разлике у смислу капацитета предшколских установа између општина са различитим степеном социо-економског развоја – у богатијим општинама има више предшколских установа, а просечан број деце по објекту је већи. Такође постоји велика разлика када је реч о броју деце у васпитној групи између различитих објеката предшколских установа – тај број је већи за објекте који се налазе у административном центру општине него у насељима ван административног центра.

Остварени напредак у извештајном периоду

Израда и усвајање основа програма предшколског васпитања једна од најважнијих акција која је дефинисана АП СРОС (ПУ-ППШ04). Ускоро предстоји усвајање нових Основа програма предшколског васпитања и образовања. Нацрт Основа програма развила је радна група ЗУОВ-а и представила јавности крајем 2015. године. Нацрт је пилотиран

⁶⁷ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд, Србија: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

⁶⁸ 2017 UNDP-WB-EC Regional Roma Survey

током 2016/2017. године кроз пројекат Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз пилотирање нацрта, даљи развој и финализацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања као заједничке иницијативе Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Института за педагогију и андрагогију и УНИЦЕФ-а.

Предлог Основа програма предшколског васпитања и образовања представља јединствено концепцијско полазиште за развијање програма васпитно-образовног рада са децом, од јасленог узраста до поласка у школу. Нове Основе програма базирају се на холистичком приступу усмереном на односе; засноване су на вредностима, које усмеравају правац развоја програма и делатности. Циљ је подршка добробити детета, а оно што покреће, подупиरे и кроз шта се гради добробит и делање детета јесу односи. Наглашава се место и улога игре као основе развијања и испољавања свих димензија добробити детета. Учење се разуме као трансформативан процес кроз који дете мења себе, своје разумевање света, своје односе, а тиме и заједницу у којој дела и живи.

Нова концепција предшколског васпитања и образовања представља искорак у односу на важећу због тога што се заснива на:

- савременим теоријским поставкама социокултурне теорије учења и развоја и социологије детињства;
- Конвенцији о правима детета и Општем коментару 7 Комитета УН за права детета о остваривању права детета у раном детињству;
- актуелним документима образовне политике у Србији – Стратегији развоја предшколског васпитања и друштвене бриге у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020, Закону о предшколском васпитању и образовању;
- међународним документима образовне политике и примерима успешних иностраних пракси конципирања програма предшколског васпитања, а уважавајући пре свега специфичан контекст предшколског васпитања и образовања у Србији.

Изазов за просветне власти, истраживаче и практичаре представља развијање јасне стратегије имплементирања Основа програма предшколског васпитања и образовања. Главне активности подршке имплементацији нових Основа програма планирају се у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ који ће се финансирати из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Зајам је потписан у мају 2017. године и ратификован у Народној скупштини у новембру 2017. године. Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. У оквиру друге компоненте пројекта Инклузивно предшколско васпитање и образовање, планиране су активности подршке имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања кроз развијање програма обуке и свих пратећих материјала за васпитаче и стручне сараднике за њихову примену, укључујући и обуку за директоре предшколских установа.

Комплементарна подршка имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања биће пружена и кроз пројекат ИПА 2014 - Towards Lifelong

Learning. Један од три планирана резултата овог пројекта је да пружи подршку реформи предшколског васпитања и образовања као почетној основи целоживотног учења.

Развијање система акредитације програма и установа предшколског васпитања и образовања се виде као важни стратешки правци/мере у СРОС и АП који треба да пруже значајан допринос подизању квалитета предшколског образовања и васпитања. Томе су у Акционом плану посвећене две акције - формирање тела за акредитацију (ПУ-ППШ05) и сам процес акредитације (ПУ-ППШ06). Тренутно функционише систем верификације установе као једина процедура којом се даје сагласност за обављање васпитно образовне делатности. Раније анализе су показале да је реч о дисперзивном моделу по коме се различити аспекти регулишу различитим правилницима и који се усмерава на формално испуњавање структурних захтева у квантитативном, али не и квалитативном смислу. У том смислу овај процес не представља ваљан ослонац за осигурање квалитета предшколског васпитања и образовања. Током 2015. године у оквиру пројекта "Вртићи без граница 2 – квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији" урађена је анализа акредитације програма предшколског васпитања и образовања, у којој су дате препоруке и смернице за увођење система акредитације установа и програма предшколског васпитања и образовања. Закон о изменама и допунама закона о предшколском васпитању и образовању из 2017. године, међутим, није увео никакве новине у погледу акредитације установа и програма ПВО. У овом тренутку су у први план постављени други приоритети када је реч о развоју предшколског васпитања и образовања.

АП СРОС у први план ставља још један сегмент осигурања квалитета - дефинисање и усвајање стандарда квалитета (ПУ-ППШ03). Искуства у коришћењу стандарда квалитета приликом вредновања рада предшколских установа указала су на потребу да се приступи ревизији одређених стандарда и показатеља квалитета предшколских установа и унапређивању оквира за осигурање квалитета. Уочена је потреба да се оквир квалитета и приступ у осигурању квалитета прилагоди специфичностима предшколског васпитања и образовања и да се ојача подршка установама у унапређењу квалитета рада. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања је у сарадњи са УНИЦЕФ канцеларијом у Београду 2016. године покренуо пројекат Унапређивање квалитета оквира за вредновање предшколских установа. Током 2017. године сачињен је предлог ревидираних стандарда и индикатора за вредновање предшколских установа – реч је о 16 ревидираних стандарда квалитета и 74 ревидирана индикатора квалитета. У 2018. години наставља се рад кроз унапређење процедура вредновања и пилотирање нове методологије. Осим тога, у наредном периоду биће реализоване и следеће активности: подизање капацитета спољашњих евалуатора за послове спољашњег вредновања предшколских установа путем обука које ће се односити на предшколску педагогију, специфичности рада предшколских установа и специфичности у процесу њиховог вредновања; развијање јединственог приручника за вредновање који је намењен и спољашњим евалуаторима и запосленима у предшколским установама; подршка предшколским установама у процесу самовредновања посредством обучених спољашњих сарадника МПНТР-а и ЗВКОВ-а и просветних саветника у школским управама задужених за предшколске установе.

У том смислу важну улогу ће имати и успостављена Мрежа практичара за подршку предшколском васпитању и образовању, као резултат заједничке иницијативе МПТНР-а, ЗУОВ-а, ЗВКОВ-а, УНИЦЕФ-а и Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Мрежа практичара је успостављена са циљем: да допринесе унапређивању квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања; да пружи подршку установама да даље развијају различите сегменте квалитета и праведности у предшколском васпитању и образовању; да подржи развој квалитетних програма и политика; да подржи ширење добре иновативне праксе међу установама; да пружи подршку развоју инклузивне праксе у предшколским установама, васпитним групама, као и на локалном нивоу.

У оквиру друге компоненте пројекта Инклузивно предшколско васпитање и образовање, планиране су активности у функцији унапређивања система вредновања квалитета предшколског васпитања и образовања, кроз:

- развој информационог система који је у функцији праћења квалитета предшколског васпитања и образовања;
- анализу и ревизију система вредновања квалитета предшколског васпитања и образовања, укључујући процедуре и одговорности у области самовредновања и спољашњег вредновања, итд. (у сарадњи са кључним институцијама, пре свега Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања)
- обуке запослених у ПУ и доносиоца одлука у циљу унапређења њихових капацитета за самовредновање и спољашње вредновање квалитета предшколског васпитања и образовања

Поред повећања квалитета ПВО, АП СРОС ставља фокус на повећање обухвата, посебно деце од три до пет и по година, уз већу правичност у обухвату (ПУ-ПП07) и увођење бар полудневног предшколског програма у трајању од једне школске године за сву децу између три и пет и по година (ПУ-ПП02). Повећање капацитета државних предшколских установа и повећање броја приватних установа утицало је и на повећање броја деце која су укључена у процес предшколског васпитања и образовања. У односу на 2015. годину када је у систему ПВО 192.005 деце, у 2018. години је тај број за 10% већи и износи 212.719. Укупни раст се већим делом може приписати повећаном упису у приватне установе (више за скоро 14.000 него у 2015), него упису у државне установе (више за око 7000 деце него у 2015. години).

Повећање уписа у приватне предшколске установе може се објаснити подстицајном мером на плану јавно-приватног партнерства - укључивања приватних вртића у систем субвенција у одређеним градовима. Највише је то био случај у Београду где је пораст броја деце у приватним установама за преко 10.000 у односу на 2015. годину. И поред тога, подаци за 2018. годину показују да је на нивоу целе земље уписано 11.067 деце преко норматива, а 7.887 деце није уписано због попуњености капацитета.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја у протеклом периоду интензивно је радило на активностима у припремној фази пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“ који ће се финансирати из зајма Међународне банке за

обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Зајам је потписан у мају 2017. године и ратификован у Народној скупштини у новембру 2017. године. Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. Планирано је између осталог, да се кроз пројекат обезбеди око 17.000 нових места за децу узраста од 3 до 5,5 година у новим, реновираним или пренамењеним објектима у минимум 30 градова и општина у Републици Србији.

Пројектом Инклузивно предшколско васпитање и образовање је планирано обезбеђивање субвенција локалним самоуправама како би се обезбедило да најугроженије породице добију приоритет за уписивање деце узраста од 3 до 5,5 година у програме предшколског васпитања и образовања бесплатно. Грантови ће допринети да се најосетљивијим и економски најугроженијим породицама и њиховој деци омогући приступ програмима и услугама у заједници (у оквиру ресора здравља, образовања, социјалне заштите), намењеним деци и родитељима.

Иако је СРОС ставио значајан нагласак на диверсификацију програма предшколског васпитања и образовања као важан правац деловања за развој инклузивности, праведности и квалитета ПВО и што актуелни правни оквир то омогућава, у пракси не постоји суштинска примена диверсификације, што се односи како на организациони тако и на програмски аспект. Локалне самоуправе још увек нису преузеле одговорност за развој кратких висококвалитетних диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања. С једне стране, локалне самоуправе се суочавају са изазовима додатног финансирања (и запошљавања) које би проширење понуде различитих програма донело, а с друге стране, диверсификација програма се не опажа у довољној мери као важан начин за повећање обухвата и праведности ПВО. Важну улогу у овом сегменту има и тренутно нерегулисано питање акредитације програма, тако да многи програми у вртићима, спортским центрима и другим образовним институцијама нису обухваћени националним системом осигурања квалитета у предшколском васпитању и образовању.

На плану нових законских измена из 2017. године (ЗОСОВ и ЗПВО) дотадашњи називи "посебни и специјализовани програми" замењени су педагошки примеренијим изразима "различити облици и програми". На овај начин се експлицитније указује да предшколска установа, осим остваривања програма васпитно-образовног рада у целодневном трајању, развија и друге облике и програме. Такође, интенција је да се мотивише оснивач предшколске установе да различите програме и облике третира као подједнако важне у остваривању прописаних циљева и принципа предшколског васпитања и образовања и да подржи њихово остваривање. Закон је такође утврдио и норму непосредног васпитно-образовног рада са децом на остваривању различитих програма и облика (20 сати).

У периоду 2014-2016 реализован је пројекат: „Вртићи без граница 2 - квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање” . Пројектом је адаптирано и опремљено 11 нових простора у 10 локалних самоуправа, отворено је 20 васпитних група са 436 деце у полудневним програмима (5x4 сата). Укупни обухват деце различитим посебним и специјализованим програмима износи 888 деце, од тога 78% деце која припадају некој од категорија осетљивости или истовремено више категорија.

Почетком 2017. године покренут је пројекат "Вртићи без граница 3 - подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу", који се реализује у три предшколске установе у Београду и Зрењанину. Циљ ове фазе пројекта је да се истраже реални модалитети већег обухвата деце квалитетним краћим програмима, као одговор на специфичне потребе деце и породица у урбаним срединама. Урбане средине нуде веће могућности за сарадњу са различитим установама и стручњацима из области науке, културе и уметности и спорта који могу значајно да обогате програмску понуду за децу предшколског узраста.

Рад педагошких асистената је допринео повећању обухвата ромске деце образовањем. У образовном систему је тренутно 175 педагошких асистената - у предшколским установама их је 35, док су остали ангажовани у основним школама. Њихов број је тренутно недовољан, тако да ће у наредном периоду бити ангажовано 50 нових педагошких асистената. МПТНР, такође, ради на уређивању описа њихових послова, на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата кроз подзаконски акт.

Стварање локалног система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања (ПУ-ПШ08) треба посматрати као исход реформских активности у делатности предшколског васпитања и образовања. Према постојећој регулативи, дефинисана је надлежност МПНТР у делу остваривања делатности ПВО (Закон о министарствима, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о предшколском васпитању и образовању). Сходно томе, постављање се питање надлежности дефинисаних носилаца акције у домену стварања локалног система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања. Концепција система друштвене бриге и предшколског васпитања и образовања није јасно представљена на нивоу стратешког документа, као што нису јасни ни механизми којима би се успоставила већа координација различитих ресора у систему који није нормативно регулисан. Ипак у овом смислу се одвијају одређене активности. Тако се кроз већ поменути пројекат "Вртићи без граница 3", између осталог, ради на унапређивању и усклађивању прописа на локалном нивоу са националним законодавним и стратешким оквиром за квалитетно инклузивно предшколско васпитање и образовање и успостављању локалних партнерстава који треба да допринесу унапређивању размене знања и заговарању важности раног укључивања деце у ПВО, посебно деце из осетљивих група у два селекована града/3 градске општине и предшколске установе.

АП СРОС као посебну акцију предвиђа усаглашавање законске регулативе друштвене бриге и предшколског васпитања са СРОС (ПУ-ПШ01). Седам година након усвајања Закона о предшколском васпитању и образовању 2010. године, усвојене су измене и допуне овог Закона у новембру 2017. године, како би се, између осталог, ускладиле његове одредбе са новим Законом о основама система образовања и васпитања. Доношење нових прописа створило је основ за израду подзаконских аката којима се ближе уређују питања остваривања предшколског васпитања и образовања. Донет је Правилник о ближим условима и начину остваривања неге и превентивно-здравствене заштите деце у предшколској установи („Службени гласник РС“, број 112/17) који заједно доносе министар просвете и министар здравља. Припремљен Предлог правилника о ближим

условима и начину остваривања исхране деце у предшколској установи, прослеђен Министарству здравља ради добијања мишљења и даље процедуре доношења.

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ПУ-ППИ01 - Усаглашавање законске регулативе друштвене бриге и предшколског васпитања са СРОС		✓		Не
ПУ-ППИ02 - Увођење бар полудневног предшколског програма у трајању од једне школске године за сву децу између три и 5,5 година		✓		✓
ПУ-ППИ03 - Дефинисање и усвајање стандарда квалитета		✓		Не
ПУ-ППИ04 - Израда и усвајање основа програма предшколског васпитања		✓		Не
ПУ-ППИ05 - Формирање тела за акредитацију предшколских установа и програма			✓	Не
ПУ-ППИ06 - Акредитација предшколских установа и програма			✓	✓
ПУ-ППИ07 - Повећање обухвата деце од три до пет и по година и већа правичност у обухвату		✓		✓
ПУ-ППИ08 - Стварање локалног система друштвене бриге о деци и предшколског предшколског васпитања и образовања		✓		Не

Основно образовање и васпитање

Основне информације о тренутном стању

Једино национално испитивање постигнућа ученика у основном образовању у којем учествују сви ученици је завршни испит на крају обавезног образовања. Овај испит има три функције: сертификациони, селекциону и евалуативну. Мешање различитих функција завршног испита ствара такве захтеве у креирању тестова и анализи резултата, да евалуативна функција завршног испита постаје упитна и подаци са завршног испита се ретко приказују као мера квалитета постигнућа на националном нивоу.

Тестови на завршном испиту садрже задатке којима се проверава оствареност образовних стандарда дефинисаних на три нивоа постигнућа – основном, средњем и напредном нивоу. Овим нивоима описују се захтеви различите тежине, когнитивне комплексности и обима знања, од једноставних ка сложеним. Задаци са основног нивоа мере темељна предметна знања и умења, односно функционална и трансферна знања и умења неопходна, како за сналажење у животу, тако и за наставак учења. Очекује се да ће скоро сви, а најмање 80% ученика/ученица постићи тај ниво. Иако се као и код других нивоа задаци могу разликовати из године у године тако да се тестови разликује по тежини, претпоставка је да већа сагласност постоји код задатака на основном нивоу постигнућа и да су варијације у тежини ових задатака мање. У том смислу, информативан може бити податак о томе који постотак ученика тачно решава све задатке са основног нивоа. С друге стране, интересантно је и питање колико ученика не решава ни један задатак са напредног нивоа. Подаци приказани за Српски језик и Математику за ученике који су завршни испит полагали на српском језику за пиколску 2016/2017. годину показују да скоро сваки четврти ученик успева да реши све задатке са основног нивоа (10 задатака) из оба предмета, тако да разлика на овом нивоу практично да и нема. Међутим разлика је видна код напредног нивоа - далеко више ученика не успева да реши ни један задатак са напредног нивоа из Математике, него из Српског језика.

Предмети	2016/2017	
	Постотак ученика који су успешно решили <u>све</u> задатке са основног нивоа	Постотак ученика који нису решили успешно <u>ни један</u> задатак са напредног нивоа
Српски језик	23,6%	16,4%
Математика	24,5%	68,9%

Резултати завршног испита су информативнији када је реч о праведности у погледу квалитета образовних исхода. Поређење резултата се у оквиру извештаја које на годишњем нивоу објављује Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања може вршити на основу података који се дају за ниво управних округа и општина, за дечаке и девојчице и за националне мањине. Резултати годишњих извештаја ЗВКОВ-а о завршним испитима показују да се у трећини управних округа константно добијају исподпросечна постигнућа. Поред нижих постигнућа ученика из пет округа са територије Косова и Метохије за које треба уважити вишегодишње неповољне услове живота и образовни контекст, међу најмање успешним се налазе ученици из Борског, Зајечарског,

Средњобанатског и Браничевског округа. С друге стране, када је реч о најбољим резултатима на завршном испиту, они се морају узети са знатном резервом. Ученици из неколико управних округа континуирано постижу најбоље резултате иако се тако нешто не би могло очекивати сходно чињеници да је највећи број општина из ових округа сврстан у категорију неразвијених или девастираних подручја. На основу овога, као и извештаја о реализацији завршног испита, Министарство просвете, науке и технолошког развоја континуирано ради на унапређивању испитне процедуре како би се спречиле ситуације које доводе у питање регуларност испита и његових резултата. Не постоје велика варирања постигнућа ученика унутар округа на завршном испиту на крају основног образовања, односно, она се крећу у границама очекиваног. У прилог томе говоре и налази да, иако би се очекивало да ученици из развијених општина остварују боља постигнућа, резултати ученика из општина различитог степена развијености су прилично уједначени, изузев када се ради о најразвијенијим општинама. У целини гледано, добијена је слаба повезаност између постигнућа ученика и економских параметара развијености општина из којих ученици долазе. Међутим, изузетно висока постигнућа ученика у појединим недовољно развијеним општинама упућују на опрез када је реч о овим закључцима и захтевају додатна истраживања и анализе.

Резултати завршног испита континуирано показују да су девојчице успешније од дечака, при чему су разлике веће на тесту из српског језика него на тесту из математике и комбинованом тесту. Добијене разлике у корист девојчица су евидентиране како на републичком, тако и на окружном нивоу, али и у већини општина.

У складу са прописима којима се регулишу права ученика на образовање, ученици имају могућност да изаберу језик на ком ће полагати завршни испит. По правилу, ученици се опредељују за испит на матерњем језику, односно за језик на коме су похађали наставу. То значи да ученици решавају тест из одговарајућег матерњег језика, а на истом језику решавају тест из математике и комбиновани тест. Поређењем постигнућа по годинама, уочава се да су код ученика одређених националних мањина постигнућа стабилна, док код неких других осцилирају у већој или мањој мери. Добра постигнућа на сва три теста континуирано постижу ученици који завршни испит полажу на хрватском језику и ученици који полажу на албанском језику, док ученици који полажу завршни испит на русинском језику постижу континуирано слабије резултате.

Први пут након 2004. године у Србији је спроведено национално тестирање ученика и то ученика седмог разреда основне школе. Тестирање је спроведено у мају 2018. године на репрезентативном узорку ученика (око 3000 ученика из 148 основних школа) из три предмета: Математика, Физика и Историја. Када буду били доступни, резултати овог тестирања пружиће корисне податке о нивоу знања ученика из Србије из ова три предмета, али и податке о томе колико и на који начин се учи у школи и који фактори утичу на образовна постигнућа ученика (на основу анонимних упитника за ученике и наставнике).

Србија је од 2003. године редован учесник два највећа и најутицајнија међународна истраживања ученичких постигнућа - ТИМСС (Trends in International Mathematics and Science Study) и ПИСА (Programme for International Student Assessment). ТИМСС испитује

постигнућа ученика из математике и природних наука у четвртном и осмом разреду, а ПИСА читалачку, математичку и научну писменост петнаестогодишњака.

У последња три ТИМСС циклуса (2011, 2015 и актуелни 2019) у Србији се спроводи истраживање у четвртном разреду основне школе⁶⁹. Последњи доступни подаци су из истраживања спроведеног 2015. године. Србија се, са остварених 518 бодова из математике налази изнад просека скале од 500 бодова. Постигнуће наше земље једнако је оном које остварују Чешка, Бугарска, Словенија, Шведска, Кипар и Немачка и значајно је више од постигнућа Италије, Шпаније, Хрватске, Словачке – бројних европских земаља чији је бруто домаћи производ значајно већи од производа нађе земље. Можемо да закључимо да је остварено постигнуће задовољавајуће, мада треба имати у виду да нашу земљу од најуспешнијих земаља дели чак 100 бодова⁷⁰. По постигнућу из природних наука, ученици из Србије једнаки су са ученицима из Италије, Холандије, Шпаније, Северне Ирске, Аустралије, Данске, Немачке и Канаде, а боље резултате имају од ученика из Белгије, Португалије, Новог Зеланда, Француске, Кипра и Турске. Разлика до најуспешнијих земаља је мања него код математике.

Анализе ТИМСС резултата у Србији показују да се 85% разлика у ученичким постигнућима може приписати ученичким индивидуалним карактеристикама, а само 15% разлика у постигнућима потиче од разлика између школа које ученици похађају. Резултати показују да боља постигнућа постижу ученици из породица бољег социо-економског статуса, ученици који су дуже похађали предшколско васпитање и образовање и ученици који су стекли боље језичке и нумеричке компетенције пре уписа у први разред основне школе.

Током 2018. године, у Србији је реализован нови циклус ПИСА истраживања, након што је пропуштена прилика да се учествује у циклусу ПИСА 2015. То значи да последњи резултати потичу из 2012. године када су ученици из Србије остварили резултате који су значајно испод ОЕЦД просека. У односу на ОЕЦД земље математичка компетенција ученика из Србије је нижа за око 45 поена што одговара ефекту једне године школовања у земљама ОЕЦД-а; читалачка писменост ученика из Србије је нижа за око 50 поена што је једнако ефекту од нешто више од једне године школовања у земљама ОЕЦД-а; научна компетенција ученика из Србије је нижа за око 60 поена што одговара ефекту од 1,5 године школовања у земљама ОЕЦД-а.

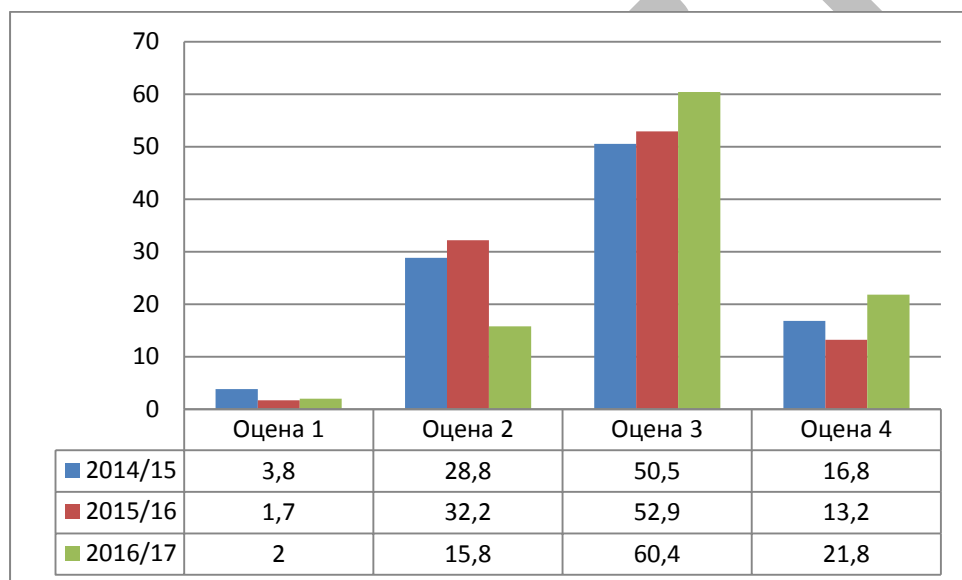
Иако би школско оцењивање требало да буде добра мера квалитета образовних постигнућа, анализе завршног испита које спроводи ЗВКОВ указују на то да су праксе вредновања и оцењивања знања ученика у основним школама упитног квалитета, због чега се и не узимају као поуздан извор података о квалитету образовних исхода на нивоу система или његових различитих сегмената. Извештаји ЗВКОВ-а о резултатима завршног испита у којима се анализирају и школске оцене говоре да одличан успех на крају осмог разреда остварује скоро половина ученика, док сваки пети ученик има све петице. Постоји очекивани смер повезаности између оцене и постигнућа на тесту, али та повезаност није

⁶⁹ У истраживању учествују само ученици који наставу слушају на српском језику.

⁷⁰ Марушић Јаблановић, М., Гутвајн, Н. и Јакшић, И. (уреднице) (2017). ТИМСС 2015 у Србији. Београд: Институт за педагошка истраживања.

довољно висока што указује на то да постоје размимоилажења у захтевима које различите школе постављају пред ученике за добијање исте оцене. Илустративан је налаз да, иако је просечно постигнуће носилаца дипломе „Вук Караџић“⁷¹ ("вуковаца") више у односу на републички просек, у неким окрузима поједини вуковци не досежу ни републички просек.

Најважнији системски инструмент за процену квалитета образовног и васпитног процеса је спољашње вредновање образовних установа. Квалитет рада основних школа процењује се на основу 30 стандарда квалитета који се односе на седам кључних области рада школе: Школски програм и Годишњи план рада, Настава и учење, Образовна постигнућа ученика, Подршка ученицима, Етос, Организација рада и руковођење и Ресурси. Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена. Слика 2 указује на то да је убедљиво најчешћа оцена 3, следи оцена 2, затим оцена 4 и на крају најређа оцена 1. Просечна оцена је у школским годинама 2014/15. и 2015/16. износила 2.8, а у 2016/17. просечна оцена је износила 3.

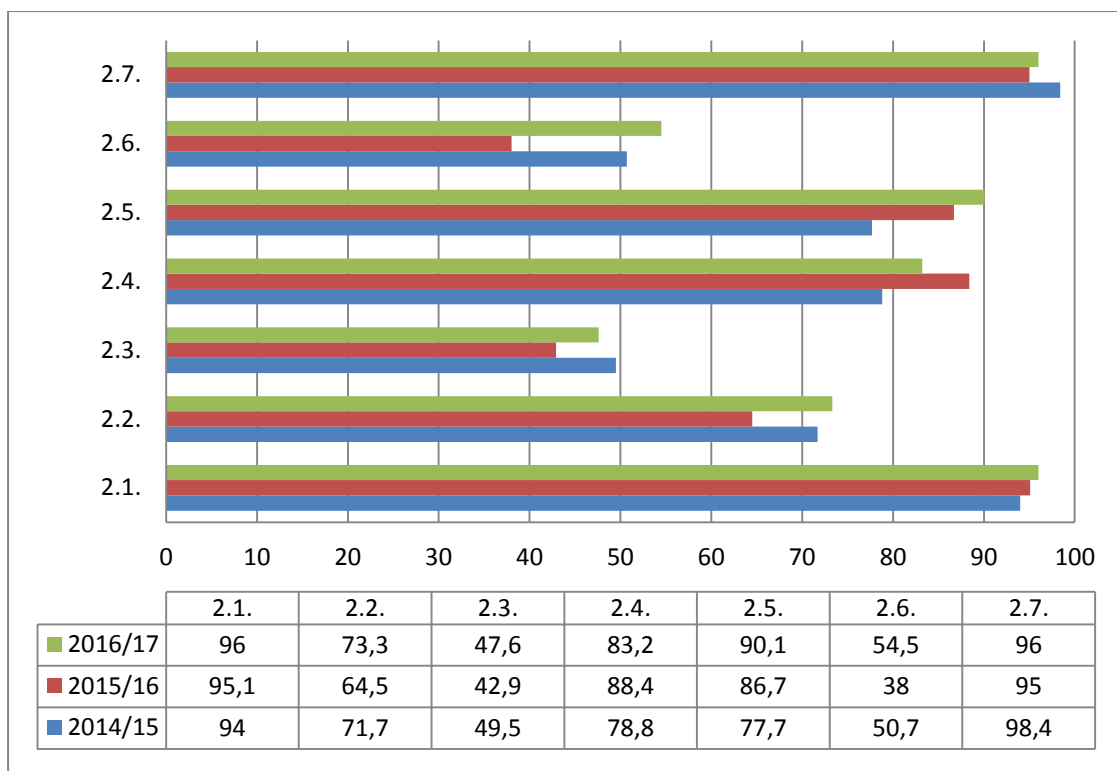

Једна од седам области квалитета установе које се процењују је област Настава и учење. Током процеса спољашњег вредновања школе, просветни саветници непосредно прате наставу која обухвата реализацију часова најмање 40% наставника. На доњем графикону приказани су постотци школа које седам стандарда у области Настава и учење остварују на нивоу 3 и 4 (највиши нивои остварености⁷²) за три последње школске године⁷³.

⁷¹ Школске 2016/2017. године сваки седми ученик је био носилац дипломе „Вук Караџић“ - диплома која се додељује уколико ученик има одличне оцене из свих предмета од петог до осмог разреда.

⁷² У поступку спољашњег вредновања, на основу усаглашене процене тима, утврђује се ниво остварености за сваки појединачни стандард, при чему нивои 1 и 2 означавају неостварен стандард, а нивои 3 и 4 означавају остварен стандард.

⁷³ У 2016/17. школској години вредновано је 110 школа, у 2015/16. 128 школа, а у 2014/15. школској години вредновано је 188.

Ниво остваривања стандарда квалитета је релативно уједначен између школа које су биле вредноване у ове три школске године. Трендови у нивоима остварености стандарда показују стабилан образац. Основне школе су најуспешније у остваривању два стандарда: 2.1. Наставник примењује одговарајућа дидактичко-методичка решења на часу и 2.7. Наставник ствара подстицајну атмосферу за рад на часу - скоро све школе (преко 95%) остварује ове стандарде квалитета на вишим нивоима. По успешности следе стандарди: 2.4. Ученици стичу знања на часу и 2.5. Наставник ефикасно управља процесом учења на часу са, такође, веома високим постотима школа које успешно остварују ове стандарде. Више од две трећине школа показује добре резултате и у стандарду 2.2. Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу. Стандарди квалитета наставе и учења који се показују најзахтевнијим за школе су стандарди 2.3. Наставник прилагођава рад на часу образовно-васпитним потребама ученика и 2.6. Наставник користи поступке вредновања који су у функцији даљег учења. Горњи графикон говори да више од половине основних школа у Србији нема задовољавајући квалитет наставе у погледу прилагођавања рада на часу потребама ученика (не остварује овај стандард квалитет). Када је реч о квалитету вредновања у настави, ситуација је на извесан начин још проблематичнија. Наиме, то је стандард за који је свака десета основна школа вреднована у последње три године добила оцену 1.

Податке о квалитету наставе и учења у основним школама у Србији можемо наћи и у два међународна пројекта. С обзиром на то да је реч о истраживањима која су реализован на репрезентативним узорцима школа, може се сматрати да налази ових истраживања важе за читав систем. Најпре, у већ помињаном истраживању ТИМС 2015, на узрасту ученика четвртог разреда основне школе, поред тестова постигнућа, ученицима и њиховим наставницима се задају и упитници који, између осталог, мере неке аспекте квалитета наставе и учења. Када је реч о настави математике подаци "указују на доминацију

традиционалних пракси – учитељи кроз фронтални начин рада објашњавају ученицима градиво, начин решавања задатака, а задатак ученика је да правила и поступке упамте... Честа пракса је и да ученици индивидуално или у групи, уз смернице које им учитељ даје, раде на задацима, док је ређе заступљена пракса заједничког рада целог одељења на такав начин. Приметно је да је рад ученика на задацима без усмеравања учитеља, односно док се учитељ бави „другим обавезама“, ретка пракса у ТИМСС одељењима. У настави је ретко заступљен писани испит или квиз, а није ни честа пракса рада у групама (хомогеним или хетерогеним по ученичким способностима)⁷⁴. О томе како изгледа настава математике мишљење су давали у ученици и добија се слика "да се већина ученика слаже да су њихови учитељи веома ангажовани и подстицајни у настави математике". Претпоставка је "да су начини рада које често означавамо као традиционалне (фронталне, предавачке) и трансмисивне ипак организовани тако да их ученици доживљавају као подстицајне (да разумеју очекивања учитеља, да учитељи дају повратне информације, да активно укључују ученике на часу, даје инструкције и занимљиве задатке и слично)".

Када је реч о резултатима истраживања ТИМСС 2015 у односу на наставу природних наука може се закључити да "такође доминирају традиционални облици рада – учитељ фронтално објашњава нове садржаје, ученици читају лекције из уџбеника и памте чињенице и принципе. Релативно је ретка пракса представљања експеримената од стране наставника, док је у пракси још ређе да ученици планирају и реализују експерименте и истраживања, као и да раде на терену и ван учионице. Слично као у настави математике, релативно је ретка пракса и рад ученика на тестовима и квизовима и рад ученика у групама."

Други пројекат који пружа информације о карактеристикама наставе у основном образовању, овог пута на нивоу предметне наставе, је истраживачко-развојни пројекат "Унапређивање образовне ефективности основних школа" (2013-2017), реализован на узорку од 125 основних школа, односно 5476 ученика седмог разреда. Ученици су имали прилику да путем упитника оцене наставу из два предмета (математика и биологија). Резултати указују на то да се у настави математике и биологије не посвећује довољна пажња стицању функционалних и примењивих знања, да се у настави недовољно ангажују виши мисаони процеси код ученика и да су савремени приступи вредновању учења такође ретки⁷⁵. Истраживање је показало да су релативно ретке појаве у учионицама: за време часа наставник охрабрује и хвали рад ученика; наставник повезује градиво са градивом других предмета; наставник тражи да ученици наведу како и где могу да примене оно што уче на часовима; наставник говори ученицима које су добре, а које слабе стране њиховог рада; када ученик не разуме питање, наставник га постави на други начин, тако да оно постане јасније и разумљивије, итд.

Испитивање ставова грађана показује да је скоро 80% грађана задовољно квалитетом васпитно-образовних услуга које пружају основне школе⁷⁶. У поређењу са осталим

⁷⁴ Марушић Јаблановић, М., Гутвајн, Н. и Јакшић, И. (уреднице) (2017). ТИМСС 2015 у Србији. Београд: Институт за педагошка истраживања.

⁷⁵ Policy brief: Improving educational effectiveness of primary schools (2017)

⁷⁶ Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања (2017). USAID, Европски покрет, Центар за европске политике.

деловима Србије, највеће задовољство услугама основних школа приметно је у Београду. Као највеће проблеме у раду основних школа грађани препознају преопширне наставне програме (44%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (29%), као и застарелост наставних програма (29%) и лош систем оцењивања (27%).

Обухват основним образовањем и васпитањем у Србији је скоро потпун према подацима РЗС-а⁷⁷. У школској 2016/2017. години 97,9% деце законом предвиђеног школског узраста похађало је основно образовање. Тиме је практично остварена минимална циљана вредност из СРОС-а – 98% (идеално, обухват би износио 100% с обзиром на то да је основно образовање обавезно). СРОС такође за циљ поставља да осипање из основног образовања и васпитања није веће од 5% од генерације. Пројекције на основу података које даје РЗС упућују на закључак да се осипање и креће у том распону. Методологија израчунавања броја одустанака, међутим, није оптимална (разлика у броју ученика на почетку и на крају школске године), нити су праксе пријављивања броја ученика од стране установа сасвим поуздане, тако да није расположив валидан податак о стопи осипања из система основног образовања и васпитања.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ			
Индикатор	Почетна вредност 2011/2012	Циљна вредност СРОС 2020	Најскорија вредност (2016/2017)
Стопа обухвата основним образовањем	95,3%	минимално 98%	97,9%

Резултати студије МИКС 2014 такође указују на скоро универзални обухват основним образовањем. Од укупног броја деце у Србији која су у узрасту за полазак у основну школу, први разред основне школе похађало је 97% деце. Највећи број деце основношколског узраста похађало је школу (било основну или средњу школу) - прилагођена нето стопа похађања износи 98,5%. На нивоу целе популације главни 4% деце из најсиромашнијег квинтила индекса благостања налазило ван система образовања.

Резултати студије МИКС 2014 показују да већина деце из ромских насеља узраста за основну школу похађа школу (85%), док је 15% деце наведене старости ван система образовања. Регионално истраживање о положају Рома на Западном Балкану из 2017. године показује сличне податке - 84% деце из ромских насеља похађа основно образовање. Ниже похађање је, према студији МИКС 2014, присутно код деце која живе у домаћинствима из најсиромашнијег квинтила благостања (66%), за разлику од деце која живе у домаћинствима из најбогатијег квинтила благостања (97%). Проценат деце ван система је висок код деце старости 6 година (31%) што говори да многа деца из ромских насеља на уписују школу на време. Овај проценат је мањи код деце старости 7–9 година, што одговара другом, трећем и четвртном разреду основне школе. Како деца прелазе у више разреде, проценат деце ван система образовања је поново виши.

⁷⁷ Обухват образовањем представља однос броја ученика уписаних у одређени ниво образовања и одговарајуће старосне групе за тај ниво образовања.

Стопа завршавања основног образовања на националном нивоу према последњим доступним подацима у школској 2015/2016. години износила је 94,8%, што је мали пад у односу на уобичајену стопу од преко 96% (нпр. 2011/2012 – 96,6%, 2014/2015 – 96,5%) . Према методологији РЗС-а ова стопа се израчунава као однос броја ученика који су завршили завршни разред одређеног нивоа образовања и старосне групе узраста предвиђеног за завршавање одређеног нивоа образовања. СРОС као циљ поставља да минимум 93% генерације завршава основну школу – реч је индикатору који прати генерацију, што није сасвим упоредиво са овако рачунатом стопом завршавања школе. Истраживање МИКС 2014 показује да стопа завршавања основне школе износи 93,4%. Ово истраживање, на основу прикупљених података пружа и процену да 98% деце која су уписала први разред на крају доспевају до последњег разреда основне школе.

Стопа завршавања основне школе код деце која живе у ромским насељима према подацима студије МИКС 2014 износи 64%. Постотак деце из ромских насеља која су уписала први разред и на крају долази до последњег разреда основне школе је 77%.

Мрежа образовних установа у Србији није усклађена са промењеном демографском сликом, односно значајним падом броја деце/ученика и у том смислу неприлагођена мрежа установа доприноси смањеној **ефикасности целокупног система образовања**. Велики демографски пад у Србији се одразио и у смањењу броја ученика, али не и у сразмерном смањењу броја школа у основном образовању. У односу на 2000. годину, у основном образовању је школске 2017/2018. године било 22% ученика мање и 20% одељења мање, али само 7% школа мање (матичних и издвојених одељења). Просечна величина одељења је остала непромењена - око 22 ученика по одељењу. Подаци из школске 2015/2016. године показују да 49,2% основних школа у Србији похађа 400 или мање ученика, при чему по правилу нису једине школе на територији локалне самоуправе. Школе мале величине су најзаступљеније у Војводини, након чега следи Централна Србија и на крају Град Београд. Издвојена одељења основних школа која похађају ученици различитих узраста су ређе присутна у Војводини и Београду него у остатку Србије.

Мрежа основних школа која је неприлагођена демографском опадању изазива две главне потешкоће. Прво, постоји велики број малих основних школа у централним градским срединама. Друго, у одређеним удаљеним руралним срединама, настава у подручним школама је организована у такозваним „комбинованим одељенима“ у којима се деца која похађају различите разреде групишу у једно одељење које учи један учитељ. Настава и учење у таквим одељењима представља изазов и генерално је слабијег квалитета него у уобичајеној структури одељења.

Остварени напредак у извештајном периоду

На плану унапређивања квалитета основног образовања једна акција се односи на примену стандарда образовања и њихово усавршавање (ПУ-ОШ02). У овој акцији се под стандардима образовања⁷⁸ мисли на исказе о знањима, вештинама и умењима које ученици

⁷⁸ Постоје и други бројни стандарди квалитета у образовању - стандарди квалитета рада установа, стандарди компетенција наставника и директора, стандарди квалитета уџбеника итд.

треба да стекну до одређеног нивоа у образовању. Стандарди артикулишу најважније захтеве школског учења и наставе и исказују их као исходе видљиве у понашању и расуђивању ученика.

Већина стандарда постигнућа ученика за крај обавезног образовања (за 10 предмета) усвојена је 2010. године, као и стандарди за крај обавезног образовања за матерње језике националних мањина (албански језик, бугарски језик, мађарски језик, румунски језик, русински језик, словачки језик и хрватски језик). Национални просветни савет усвојио је 2011. године образовне стандарде за крај првог циклуса основног образовања. Стандарди постигнућа за основно образовање одраслих усвојени су 2013. године. Обуку за примену стандарда након њиховог доношења организовао је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања на територији целе Србије.

Најновије активности, у извештајном периоду, на плану стандарда постигнућа јесу усвајање Правилника о општим стандардима постигнућа за крај обавезног образовања за босански језик 2016. године⁷⁹, Правилника о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик 2017. године⁸⁰ и Правилника о општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих, такође 2017. године⁸¹. Као подршка у примени креирани су приручници за наставнике за коришћење стандарда за страни језик⁸² и стандарда за Српски као нематерњи језик⁸³.

Током 2017. године ЗВКОВ је организовао ревизију Општих стандарда постигнућа за предмет Матерњи језик за крај основног образовања у 2017. години. Добијена су позитивна мишљења националних савета националних мањина и предлог је достављен МПНТР-у на усвајање.

У извештајном периоду ревидирани су општи стандарди постигнућа за крај обавезног образовања за десет наставних предмета (Српски језик, Математика, Историја, Географија, Биологија, Физика, Хемија, Музичка култура, Ликовна култура и Физичко васпитање), које је разматрао Национални просветни савет Републике Србије на својој седници 15. новембра 2016. године. Ревидирани стандарди до данас нису усвојени. Нови ЗОСОВ надлежност над усвајањем стандарда образовања пренео је на МПНТР. Као референтна институција у овом домену, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања је формирао стручне тимове за ревизију стандарда постигнућа у основном образовању, који је укључио стручњаке из ИПА 2011 пројекта (Развионица). Процес ревизије стандарда

⁷⁹ Правилник о општим стандардима постигнућа за крај обавезног образовања за босански језик, "Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 13/2016

⁸⁰ Правилник о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик, "Службени гласник РС", број 78 од 18. августа 2017.

⁸¹ Правилник о општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих објављен је у "Службеном гласнику РС", бр. 55/2017 од 2.6.2017. године

⁸² Завод за вредновање образовања и васпитања (2017). Општи стандарди постигнућа за крај основног образовања за страни језик.

⁸³ Крајишник, В. и Звекић-Душановић, Д. (2017). Општи стандарди постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих. Приручник за наставнике. Мисија ОЕБС-а у Србији.

постигнућа за крај основне школе укључивао је прилагођавање и усклађивање стандарда са концептом на основу кога су развијени стандарди за крај средње школе. То је подразумевало следеће: 1) дефинисање општих међупредметних компетенција које ученици треба да развију до краја основне школе; 2) формулисање описа општих и специфичних предметних компетенција на основношколском нивоу образовања; 3) кориговање формулација исказа стандарда у складу са приступом учењу и настави развијеним у оквиру пројекта Развионица.

У међувремену развојни приоритет је стављен на креирање планова и програма наставе и учења према новој парадигми оријентисаној на исходе учења и развој компетенција. Нови ЗОСОВ је у области програма⁸⁴ увео новине услед којих ће нови програми бити оријентисани на исходе и компетенције, а мање на садржаје као што је то традиционално било до сада. Прописани су, наиме, нови елементи које програми наставе и учења треба да садрже. Поред циљева по нивоима образовања и циљева учења предмета (односно изборних програма и активности) по разредима, прописано је да програми треба да садрже и опште предметне компетенције, специфичне предметне компетенције, исходе учења и образовне стандарде (стандарде квалификација за ССО). Уместо досадашњих обавезних и препоручених садржаја, нови програми треба да укључе кључне појмове садржаја предмета. Програми треба да садрже и упутство за дидактичко-методичко остваривање програма, упутство за формативно и сумативно оцењивање ученика и начин прилагођавања за ученике са сметњама у развоју, ученика са изузетним способностима, за образовање и васпитање на језику националне мањине и образовање одраслих. Овим законским решењима створен је правни основ за доношење нових планова и програма наставе и учења на свеобухватан и целовит начин, пре свега у складу са педагошким концептом програма оријентисаних на исходе, како је планирано Стратегијом развоја образовања и Акционим планом.

Крајем 2017. године донет је нов Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, који ће бити у примени почев од школске 2018/2019. године. Програм акценат ставља на методе и начин рада наставника. Кроз упутства и објашњења у самом програму и упутства за реализацију наставе појединих предмета дата су појашњења шта су програми оријентисани на исходе и како их постићи. То подразумева да се у редовној настави чешће користе активне методе наставе и међупредметно повезивање, као и пројектна настава. Пројектна настава је дефинисана као облик образовно васпитног рада обавезан за све ученике. Планирана је у укупном фонду од 36 часова - једном недељно по један час или сваке друге недеље по два часа, учитељи би требало да са својим ученицима тематски повезују садржаје различитих предмета, уз обавезну употребу информационо-комуникационих технологија.

На нивоу основног образовања, почев од школске 2017/2018. године, за ученике петог разреда основног образовања и васпитања примењује се измењени и допуњени план и програм наставе и учења. Измене плана и програма односе се на увођење три наставна предмета у статусу обавезних наставних предмета и то Информатика и рачунарство,

⁸⁴ Између осталог термин наставни програм је измењен у термин програм наставе и учења.

Техника и технологија и Физичко и здравствено васпитање. Као подршка примени реформисаних планова и програма наставе и учења, у организацији ЗУОВ-а обучено је 2618 наставника за примену програмских садржаја новог наставног предмета Физичко и здравствено васпитање за 5. разред основне школе. Такође, обучено је 1670 наставника за примену програмских садржаја новог наставног предмета Техника и технологија за 5. разред основне школе. У међувремену, донети су и одговарајући нови програми за остале наставне предмете петог разреда.

У наредним школским годинама, вршиће се измена плана и програма наставе и учења за све остале разреде, сукцесивно, како налажу потребе њихове примене, а пратећи напредовање кроз разреде ученика који похађају први, односно пети разред. Реформа плана и програма наставе и учења основног образовања и васпитања наставиће се, дакле, у наредне четири школске године, када ће по новим плановима и програмима наставе и учења, у целости, основно образовање и васпитање стицати ученици свих разреда основне школе.

Подршка примени реформисаних планова и програма наставе и учења обезбеђена је и кроз стручно усавршавање наставника, стручних сарадника и директора, посебно у области реализације наставе оријентисане ка исходима учења. У том контексту од априла 2018. године реализује се Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења. Реч је о тродневном програму (један дан се реализује као "онлајн" обука) који има за циљ развијање компетенција за планирање и остваривање наставе и учења оријентисаних на исходе и укључује: упознавање са новом концепцијом програма наставе и учења; глобално, оперативно планирање и припремање за час; методе, технике и активности усмерене на учење и исходе; пројектна настава; предузетништво; праћење и вредновање учења. До средине маја 2018. године је реализовано 215 обука у којима је обучено 6389 полазника. План је да се до краја 2018. године обучи око 20.000 наставника, стручних сарадника и директора.

Досадашње праћење примене образовних стандарда било је остваривано путем спољашњег вредновања школа кроз праћење остваривања стандарда у областима Школски програм и годишњи план рада, Настава и учење и Образовна постигнућа ученика. То не представља довољан ниво праћења овако важног сегмента образовања, тако да је потребно додатно осмишљавање и планирање праћења реализације и ефеката нових планова и програма учења (и образовних стандарда) како би се планирала даља подршка за њихову имплементацију и/или корекцију програмских докумената.

Акциони план за реализацију СРОС као једну од акција на нивоу основног образовања утврђује Вредновање образовних постигнућа ученика (ПУ-ОШ05) кроз организовање и спровођење квалитетних система вредновања (националних и интернационалних), развијање нових инструмената за вредновање и развијање програма обуке наставника за процену постигнућа ученика.

Први пут након 2004. године, током маја 2018. године спроведено је једно национално тестирање ученика у основном образовању - ученика седмог разреда основне. Тестирање је спроведено на репрезентативном узорку ученика из 148 основних школа из три

предмета: Математика, Физика и Историја. Анализа података ће у наредном периоду пружити веома вредне информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу.

У 2017. години спроведено је пилот тестирање четири међупредметне компетенције на узорку од 16 школа и обухватило је ученике 7. разреда основне школе (и 3. разреда средњих школа). У питању су следеће компетенције: Решавање проблема; Дигитална компетенција; Предузимљивост и предузетничка компетенција и Одговоран однос према околини.

Србија је од 2003. године редовно учествује у најзначајнијим међународним истраживањима ученичких постигнућа - ТИМСС и ПИСА⁸⁵. Србија је учествовала у последњем истраживачком циклусу ТИМСС 2015 и тренутно учествује у циклусу ТИМСС 2019 (током 2018. године Институт за педагошка истраживања је спровео пробно тестирање) - резултати истраживања се очекују крајем 2020. године. Током маја 2018. ПИСА истраживање у Србији је спровео Институт за психологију у преко 220 средњих школа. По први пут је ово истраживање у целости спроведено на рачунарима, чиме се Србија сврстава у ред земаља које ово истраживање спроводе на најсавременији начин. Резултати истраживања ПИСА 2018 очекују се крајем 2019. године. Планирано је да Србија узме учешће и у другим значајним међународним истраживањима.

ЗВКОВ сваке године развија нове инструменти вредновања (на годишњем нивоу око 250 тестова). Тестови за пробни завршни испит и тестови за завршни испит за ученике 8. разреда на српском језику и језицима националних мањина се припремају сваке године. Овоме треба додати и пријемне и пробне пријемне испите за ученике са посебним способностима за информатику и рачунарство. Периодично се развијају иницијални и завршни тестови за ученике осталих разреда (2015. године за ученике 4., 6. и 8. разреда, 2016. године за ученике 6. и 8. разреда, а 2017. године за ученике 5 и 7. разреда⁸⁶). Основна сврха иницијалног тестирања је да наставници кроз анализу резултата ученика утврђују области у којима је потребна додатна подршка да би остварили очекиване исходе учења изражене кроз стандарде постигнућа.

ЗВКОВ је развио програме обука наставника за процену постигнућа ученика, акредитованих у Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2016/2017. и 2017/2018. годину: Школско оцењивање у основној и средњој школи 1, Школско оцењивање у основној и средњој школи 2, и Примена тестова знања у основној и средњој школи. У извештајном периоду преко 1500 наставника је похађало неку од ових обука. Усавршавање наставника за квалитетније вредновање и оцењивање знања ученика је посебно важно у контексту анализа које говоре о проблематичним праксама у овом сегменту наставе (одличан успех на крају осмог разреда остварује скоро половина ученика, док сваки пети ученик има све петице; иако је

⁸⁵ Изузев циклуса ПИСА 2015

⁸⁶ Од 2017. године раде се тестови и за ученике у средњим школама као основа за припрему матуре. Тако је развијен тест из математике за први и трећи разред средње школе.

просечно постигнуће носилаца дипломе „Вук Караџић“ више у односу на републички просек, у неким окрузима поједини вуковци не досежу ни републички просек).

Једно од централних места у вредновању постигнућа ученика има завршни испит на крају основног образовања и стога АП СРОС као једну од акција дефинише анализу искуства и усавршавање завршног испита у основној школи (ПУ-ОШ07). Завршни испит је први пут спроведен 2011. године, а од 2014. године ученици полажу испит који садржи три теста знања: из српског, односно матерњег језика, математике и комбинованог теста (задачи из биологије, историје, географије, физике и хемије). Школске 2016/2017. године по први пут се полагао завршни испит и на босанском језику - ученици су постигли добре резултате.

На основу резултата завршног испита ЗВКОВ спроводи анализу и сачињава годишње Извештаје о резултатима завршног испита на крају основног образовања, као и годишње Извештаје о постигнућима ученика припадника националних мањина. Завршни испит је конципиран тако да има три функције: сертификациону, селекциону и евалуациону функцију. Подаци са завршног испита се, међутим, не могу без већих ограда користити као мера квалитета постигнућа на националном нивоу⁸⁷. Резултати завршног испита су информативнији када је реч о праведности у погледу квалитета образовних постигнућа. Поређење резултата се у оквиру извештаја врши на основу података који се дају за ниво управних округа и општина, за дечаке и девојчице и за националне мањине.

ЗВКОВ на годишњем нивоу припрема и Извештај о резултатима контроле квалитета оцењивања. Истраживање се спроводи на одабраном узорку школа и пружа податке о регуларности спровођења испита (у којој мери су школске комисије поштовале процедуре за прегледање и оцењивање тестова). На тај начин, анализом објективности оцењивања утврђује се степен поверења у резултате завршног испита. Након спроведеног испита, свака школа добија Извештај о резултатима завршног испита својих ученика (школски извештај) и може да упореди постигнућа својих ученика са постигнућима ученика на нивоу општине, округа, школске управе којој припада, као и са републичким просеком. Поред тога, подаци омогућавају увид у постигнућа ученика различитих одељења, а једна од анализа усмерена је на утврђивање повезаности постигнућа са оценама на крају седмог и осмог разреда. Уједно, школе добијају информацију о постигнућима ученика по областима, стандардима и нивоима постигнућа. У циљу осигурања квалитета задатака и тестова, радне групе које раде на припремању тестова добијају Извештај о метријским карактеристикама тестова и задатака. Поменути извештај садржи информације о поузданости и информативности тестова, али и о квалитету појединачних задатака (параметри тежине, дискриминативности, грешке мерења, нерегуларност података, погађања).

Иако се у већини школа испит организује у складу са процедурама, резултати ранијих анализа ЗВКОВ-а упућују на то да постоје проблеми током спровођења испита, пре свега у прегледању тестова, што донекле може угрозити поверење у резултате, односно,

⁸⁷ Да би могла да се донесе поуздана оцена о знању ученика у Србији из, на пример, области Алгебра и функције потребно је више задатака него што их у завршном испиту има (5). Проблем је још израженији у комбинованом тесту где 4 до 5 задатака покрива исходе читавог наставног предмета.

поузданост података. Ученици из неколико управних округа континуирано постижу најбоље резултате иако се тако нешто не би могло очекивати сходно чињеници да је највећи број општина из ових округа сврстан у категорију неразвијених или девастираних подручја. На основу овога, као и извештаја о реализацији завршног испита, Министарство просвете, науке и технолошког развоја континуирано ради на унапређивању испитне процедуре како би се спречиле ситуације које доводе у питање регуларност испита и његових резултата. Између осталог, сваке године се доноси Стручно упутство за спровођење завршног испита, које детаљно прописује задатке, улоге и одговорности и процедуре.

Према плану и програму рада за 2018. годину, ЗВКОВ ће се бавити анализом постојећег система завршног испита у основном образовању и сачини предлог за даљи развој овог система.

Акциони план за реализацију СРОС-а дефинисао је и акцију уступавања јединственог система награда и награђивања ученика због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије (ПУ-ОШ08). Значајног напретка у овом сегменту није било - нису усавршени системи за оцењивање знања ученика који фаворизују квалитет знања, те се у том смислу није много одмакло у правцу развоја изврсности у образовању који је суштина ове акције. У контексту актуелних пракси вредновања образовних постигнућа и на националном и на школском нивоу, награђивање ученика због добрих образовних постигнућа разматрано је углавном са становишта бољег праћења постигнућа ученика на републичким такмичењима. У извештајном периоду прикупљени су подаци о ученицима који су на републичким такмичењима освојили бодове, а који се вреднују у складу са Правилником о упису у средњу школу. Сачињен је преглед према такмичењима који садржи и информацију о шифрама ученика које су за сваког појединачног ученика важене из базе података. Крајем 2017. године донето је Стручно упутство о организовању такмичења и смотри ученика основне и средње школе, којим су уређени: циљ, задаци, врсте и нивои, организација и пропозиције такмичења и смотри ученика основних и средњих школа, вредновање постигнућа ученика и награђивање, финансирање, праћење и извештавање о одржаним такмичењима и смотрама. На плану праћења и извештавања, утврђено је да организатори достављају извештај Министарству о реализованом такмичењу/смотри у року од седам дана по одржаном такмичењу/смотри, на обрасцу који је доступан на званичној интернет страници Министарства.

У СРОС-у се васпитни рад експлицитно наводи као саставни део образовања који се остварује кроз целокупан живот школе од наставе, ваннаставних активности, етоса школе па и кроз специфичан идентитет који школа развија. Такође, јасно се истиче потреба да се ојача васпитна функција школе која је у претходном периоду била занемарена, што је своје место нашло и у Акционом плану (ПУ-ОШ06).

Основ за јачање васпитне функције основне школе утемељен је у Закону о основама система образовања и васпитања и Закону о основном образовању и васпитању, у којем се кроз школски програм афирмишу до сада делимично занемариване школске активности, а које се односе на реализацију како наставних тако и слободних активности, као и

активности које се односе на сарадњу са породицом, установама из локалног окружења, реализацију спортских и културних активности и слично.

Јачање васпитне функције школе може се посматрати и кроз стављање нагласка на развој међупредметних компетенција у новом ЗОСОВ-у. Међу њима више васпитни карактер имају комуникација, сарадња, одговорно учешће у демократском друштву, одговоран однос према здрављу и одговоран однос према околини. У новим плановима и програмима наставе и учења посебно место има увођење здравственог васпитања (као дела предмета Физичко и здравствено васпитање). У оквиру овог предмета ученици ће учити о здравим стилевима живота, правилној и здравој исхрани, итд.

Британски савет у Србији реализује пројекат *Школе за 21. век* - реч је о регионалном програму подршке за развој капацитета школа у земљама Западног Балкана како би својим ученицима омогућиле да стекну вештине које су од суштинског значаја за остваривање позитивног доприноса култури и привреди 21. века (дигиталне вештине, вештине решавања проблема и критичког размишљања, које су ученицима неопходне за успешну каријеру на радном месту или за наставак образовања). У овај пилот пројекат у Србији је укључено 10 основних школа.

МПГНР је у протеклом периоду предузело значајне активности на плану превенције насиља у школама. Кроз бројне обуке прошло је више десетина хиљада ученика, наставника и родитеља у оквиру следећих активности: Јачање капацитета школа за препознавање и реаговање у ситуацијама трговине децом и младима; Јачање капацитета школа за превенцију дигиталног насиља; Јачање капацитета школа за превенцију насиља у спортским активностима; Превенција родно заснованог насиља; Превенција насиља и дискриминације у школама из мултикултуралних средина; Јачање система подршке родитељима, ученицима и наставницима у заштити ученика од насиља у школама (СОС телефонске линије за пријаву насиља).

Подстицање демократске културе у школама је пројекат (2017-2019) који настоји да унапреди квалитет образовања кроз подстицање демократске културе, уз примену анти-дискриминаторних приступа који су базирани на стандардима и праксама Савета Европе. Главне активности пројекта обухватају примену оквира компетенција за демократску културу и образовање за људска права у школском окружењу.

У новом ЗОСОВ-у инсистира се и на повећању одговорности органа установе и запослених, али и родитеља и ученика. Тако је родитељ, односно други законски заступник детета одговоран, између осталог и да на позив школе узме активно учешће у свим облицима васпитног рада са учеником. Васпитно-дисциплински поступак за учињену тежу повреду обавезе ученика, покреће се најкасније у року од осам дана од дана сазнања. Поступак покреће и води директор и окончава се решењем након вођења појачаног васпитног рада. Мера се може изрећи само ако је школа појачала васпитни рад, а ако је васпитни рад делотворан – обуставља се поступак. Мера се изриче у школској години у којој је учињена повреда. Школа, упоредо са изрицањем васпитне или васпитно-дисциплинске мере, одређује ученику обавезу обављања друштвено-корисног односно хуманитарног рада у складу са: тежином учињене повреде, психофизичком и здравственом

способношћу, узрастом и достојанством ученика. Рад се одвија у просторијама школе или ван просторија уз надзор наставника или стручног сарадника

У плану је и доношење правилника којим ће се уредити питања од значаја за организовање екскурзија и наставе у природи, уређивање рада школских библиотеки као носилаца културне активности школе.

С обзиром на то да је стопа обухвата основношколским образовањем висока, СРОС и Акциони план нагласак стављају на смањење осипања ученика (ПУ-ОШ04) које је знатно присутније међу осетљивим групама. Последњих година се, стога, додатна пажња посвећује превенцији осипања ученика из образовног система. Законским изменама из 2013. године школе су постале обавезне да у своје развојне планове инкорпорирају мере за превенцију осипања. Нов ЗОСОВ из 2017. године утврђује да школа обезбеђује додатну подршку деци и ученицима који су под ризиком од раног напуштања школовања, односно обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана. ЗОСОВ, такође, уређује обавезу школе (и рокове) да уколико ученик не похађа наставу обавести родитеље, а у случају њиховог неадекватног реаговања и локалну самоуправу и надлежну установу социјалне заштите.

Иако званични подаци РЗС-а показују да је стопа обухвата основним образовањем у Србији је веома висока, основана је претпоставка да је реална стопа нешто нижа због различитих пракси у школама приликом пријављивања података о броју ученика. То се посебно односи на стопе напуштања образовања за које различите стручне анализе утврђују да су више од званичних података. Поузданије праћење осипања из система је приоритет који ће се репавати кроз постизање пуне функционалности јединственог информационог система у просвети и увођења јединственог образовног броја.

На плану превенције осипања ученика из образовања развијају су и пилотирају нови приступи. У оквиру пројекта „Спречавање осипања ученика из образовног система Републике Србије”⁸⁸ развијени су механизми за рану идентификацију деце у ризику од осипања, реаговање и реализацију мера превенције и интервенције на нивоу школе. Све више се фокус ставља и на локални интегрисани, међусекторски приступ спречавању осипања ученика, који се развијају у сарадњи са међународним организацијама и организацијама цивилног друштва.

Рад педагошких асистената је допринео повећању обухвата ромске деце образовањем. У образовном систему је тренутно 175 педагошких асистената - у предшколским установама их је 35, док су остали ангажовани у основним школама. Њихов број је тренутно недовољан, тако да ће у наредном периоду бити ангажовано 50 нових педагошких асистената. МПТНР, такође, ради на уређивању описа њихових послова, на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата кроз подзаконски акт.

На плану ефикасности система основног образовања и васпитања АП СРОС је као важну акцију дефинисао оптимизацију мреже основних школа (ПУ-ОШ03). Закон о основама

⁸⁸ Партнери у реализацији пројекта УНИЦЕФ, Центар за образовне политике, МПТНР

система образовања и васпитања из 2017. године донео је нова решења у погледу доношења мреже јавних предшколских установа и јавних основних школа. Утврђено је да акте о мрежама јавних предшколских установа и акте о мрежама јавних основних школа доносе јединице локалне самоуправе на основу критеријума које утврди Влада Републике Србије. Ови акти се дефинишу као плански акти којим се којима се планира њихов просторни распоред према врсти и структури, а не као документи у којима се само налази попис тренутног стања. Јединица локалне самоуправе имају рок од годину дана да донесу ове акте од дана утврђивања критеријума. У случају да локалне самоуправе не донесу акте у предвиђеном року или они не буду у складу са прописаним критеријумима у крајњој инстанци ће их донети МПТНР.

Почетком 2018. донета је Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа, чиме је замењена одговарајућа Уредба из 2010. године. Међу важнијим новинама је обавеза јединица локалних самоуправа да пре доношења акта сачине елаборат који садржи развојни план мреже израђен на основу тренда природног прираштаја деце и ученика, као и миграционих кретања у јединици локалних самоуправа за јавне предшколске установе за период од пет година и за јавне основне школе за период од четири, односно осам година.

Током 2017. године припремљена је Студија изводљивости рационализације школске мреже и активност мапирања школа у Србији. На основу анализе правног оквира и статистичких података предложени су различити модели оптимизације, при чему крајњи циљ нове доуниверзитетске школске мреже мора бити унапређење њене ефикасности и ефективности без губљења фокуса на квалитет образовања као и унапређење једнакости, односно превенција потенцијалних негативних утицаја на осигурање једнакости.

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ПУ-ОП01 - Усаглашавање законских и подзаконских аката у области основног образовања са СРОС		✓		Не
ПУ-ОП02 - Примена стандарда образовања и њихово усавршавање		✓		Не
ПУ-ОП03 - Оптимизација мреже основних школа		✓		Не
ПУ-ОП04 - Смањење стопе осипања ученика у току основног образовања		✓		✓
ПУ-ОП05 - Вредновање образовних постигнућа ученика		✓		✓
ПУ-ОП06 - Јачање васпитне функције основне школе		✓		✓
ПУ-ОП07 - Анализа искуства и усавршавање завршног испита у основној школи		✓		Не
ПУ-ОП08 - Успостављање јединственог система награда и награђивања ученика због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије		✓		Не

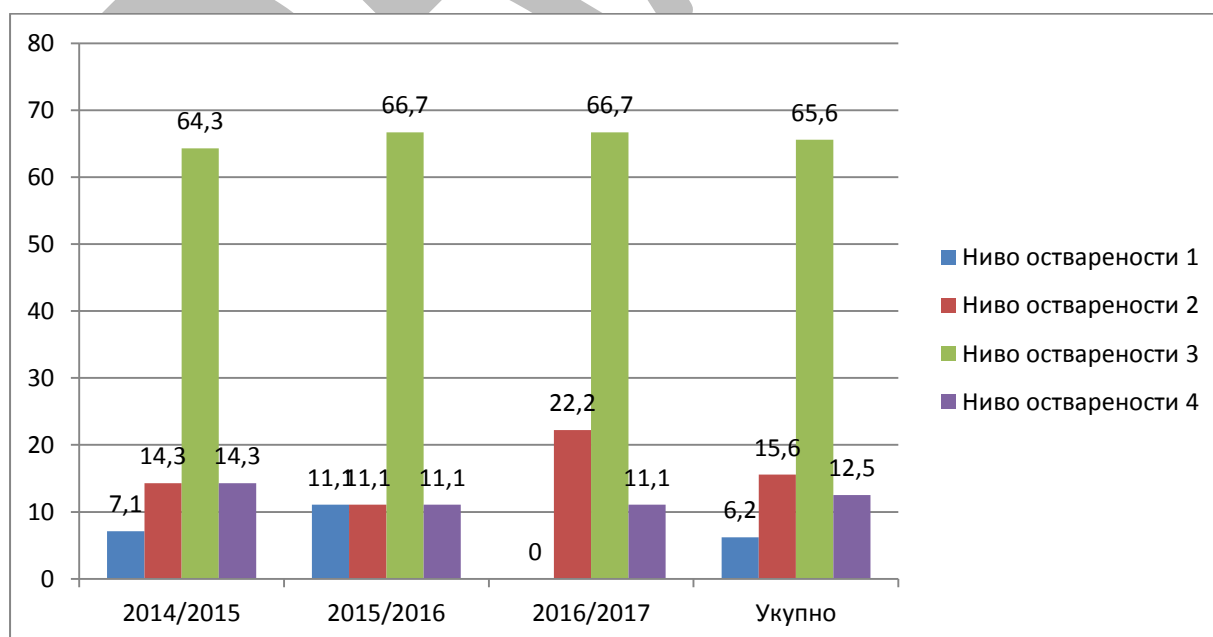
Опште средње и уметничко образовање и васпитање

Основне информације о тренутном стању

На нивоу средњег образовања и васпитања тренутно се не спроводи ниједно национално испитивање (завршни, односно матурски испити), али је оно предвиђено законским прописима. Током 2017. године донет је Програм опште и уметничке матуре, а 2018. године и Програм стручне матуре и завршног испита. Завршни испит ће се по први пут полагати у школској 2019/2020. години, а матура у школској 2020/2021. години.

По први пут је на нивоу средњег образовања у мају 2018. године спроведено национално тестирање на репрезентативном узорку ученика трећег разреда (око 6000 ученика) у 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. Анализа података ће у наредном периоду пружити информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу. До тада, међутим, нема података на основу којих би могао да се оцени квалитет постигнућа ученика.

Као главни извор података о квалитету образовања на овом нивоу јесу резултати спољашњег вредновања образовних установа. Квалитет рада основних школа процењује се на основу 30 стандарда квалитета који се односе на седам кључних области рада школе: Школски програм и Годишњи план рада, Настава и учење, Образовна постигнућа ученика, Подршка ученицима, Етос, Организација рада и руковођење и Ресурси. Због малог броја уметничких школа које се вреднују у току једне школске године, оне се у годишњим извештајима ЗВКОВ-а о спољашњем вредновању приказују зборно са средњим стручним школама. Зато су овде приказани само основни резултати за гимназије. У претходне три школске године (2014/2015, 2015/2016 и 2016/2017) евалуиране су укупно 32 гимназије.

Подаци показују да се велика већина (скоро 80% гимназија) сврстава у категорију установа у којима се добро ради (оцене 3 или 4)⁸⁹ - у две трећине школа општи квалитет рада установе оцењен је оценом 3. С друге стране, свака пета гимназија не остварује стандарде квалитета на задовољавајућем нивоу (оцена 1 или 2), од тога су 4 школе добиле оцену 1 за општи квалитет рада установе. У односу на стручне школе, у процесу спољашњег вредновања гимназије нешто ређе добијају оцене 1 и 2, али и оцену 4.

Као и када је реч о општем квалитету установе, тако и у области Настава и васпитање доминира оцена 3 као показатељ остварености стандарда. Анализа расподеле процене квалитета наставе и учења у средњим школама из различитих региона показује да је на овом нивоу образовања веома неједначен наставни рад. Резултати процене говоре о томе да у оквиру једне школске управе, а и између школских управа, постоје видљиве разлике у квалитету наставе.

ЗВКОВ је током 2017. године реализовао истраживање о ставовима запослених у гимназијама о квалитету, ефикасности и релевантности постојећег концепта гимназијског образовања⁹⁰. У истраживању су учествовале 84 гимназије, са укупно 872 испитаника (744 наставника, 72 стручна сарадника, 35 директора и 21 помоћник директора). Као посебне квалитете гимназијског образовања запослени виде то да је оно најбоља припрема ученика за даље школовања, да пружа добро опште образовање ученика које им поред успеха на такмичењима омогућава подстицајну средину за развој личности. Према мишљењу запослених у гимназијама, предности које ова школа даје су могућност квалитетног избора занимања, активизам ученика, развијање радних навика и подстицање целоживотног учења. У очима запослених гимназија негује квалитетно традиционално образовање, али и савремене приступе и иновативност. С друге стране, значајно је да се сваки пети испитаник слаже да је настава у гимназијама доминантно предавачког типа, као и да је наставни програм преобиман и по структури и садржају неприлагођен природи ових школа и карактеристикама ученика. Да квалитет наставних метода представља један од битних недостатака у гимназијама говори скоро сваки четврти запослени.

Анкетирање запослених у гимназијама је показало да трећина наставника у свом раду има потребу за подршком у прилагођавању наставе потребама ученика, односно у процесу индивидуализације и диференцијације наставе. Исти проценат наставника има проблема са употребом ИКТ-а у настави, а 40% наставника је исказало потребу за подршком у реализацији тематско-проблемске наставе и интердисциплинарном приступу.

Када је реч о **релевантности** гимназијског образовања, скоро половина испитаника сматра да гимназије нису изгубиле свој специфични идентитет институција које добро припремају за универзитет (47,5%), делимично је с тим сагласно 41,4% испитаника, док сваки десети запослени сматра да гимназије јесу изгубиле ову одлику, која и представља основне поље релевантности гимназијског образовања. Највећи број испитаника (69%) дели мишљење да гимназијско образовање оснажује ученике за активно учешће у

⁸⁹ Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена (стандард остварен у највећој мери).

⁹⁰ МПТНР, ЗВКОВ (2017). Шта је добро у нашим гимназијама, а шта треба мењати? Ставови запослених у гимназијама о квалитету, ефикасности и релевантности гимназијског образовања.

друштвеном, културном и научном животу, док се с тим делимично слаже 28%, а не слаже се 3%. У вези с тим је и налаз да 65% запослених сматра да је њихова школа успоставила континуирану и богату сарадњу са културним, научним и др. организацијама и институцијама, тако да будућа културна и интелектуална елита има прилику да повезује ваншколска знања и умења са школским.

На питање које опште и међупредметне компетенције наставници најбоље развијају код ученика, резултати анкетирања су показали да гимназијски наставници најбоље развијају *одговоран однос према околини, комуникацију и сарадњу и одговоран однос према демократском друштву*.

Скоро 50% испитаних наставника исказало је потребу за подршком када је у питању развијање *предузимљивости и предузетничке компетенције*, 35% наставника се не осећа способним за развијање *дигиталне компетенције*, а 33% испитаника не зна на који начин да развија *компетенцију за целоживотно учење* код ученика.

У Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године васпитни рад експлицитно се наводи као саставни део образовања који се остварује кроз целокупан живот школе од наставе, ваннаставних активности, етоса школе па и кроз специфичан идентитет који школа развија. Такође, јасно се истиче потреба да се ојача васпитна функција школе која је у претходном периоду била занемарена. Истраживање ЗВКОВ-а о ставовима запослених у гимназијама, у фокус је ставило и конкретне примере унапређивања васпитног рада. Најучесталији начин на који школе унапређују свој васпитни рад је богата и разноврсна понуда ваннаставних и ваншколских активности како у погледу организационих облика тако и у погледу садржаја (секције, додатна настава, припреме за такмичење, посета изложби, позоришних представа, радионице, семинари, фокус групе, трибине, предавања из различитих области, друштвено користан рад, студијска путовања, екскурзије, излети, посете сајмовима књига, наука, музејима, хуманитарне акције, размена са другим школама...).

Сарадња са родитељима, међусобна сарадња колега, нарочито са одељењским старешином и педагошко-психолошком службом, сарадња са ученицима, групни и тимски рад, заједничко учење наставника и ученика у некој активности су на другом месту по учесталости међу примерима унапређивања васпитног рада школе. Квалитетна, савремена настава која подразумева савремене облике, методе и средства рада, активну улогу ученика, коришћење интернета, корелацију између предмета, заједнички интердисциплинарни пројекти, у великом броју случајева, јавља се као пример унапређивања васпитног рада школе. Посебно је истакнута улога предмета Грађанско васпитање. Етос школе и организација рада, по мишљењу једног броја наставника, значајно унапређују васпитну функцију школе. Континуирано праћење и подршка ученицима кроз доследно спровођење система награда и казни су такође у великој мери навођени као примери унапређеног васпитног рада. Посебни превентивни програми и појачан васпитни рад, који најчешће обухвата веће ангажовање педагошко-психолошке службе, уз честе разговоре са ученицима и родитељима у нашим школама су чести примери унапређивања васпитног рада.

На основу добијених резултата може се закључити да се мере предвиђене Акционим планом за спровођење стратегије јачања васпитне функције школе одређеним делом остварују, али је ипак за објективније сагледавање остваривања васпитне функције гимназија важно укључити и перспективу ученика.

Обухват средњим образовањем и васпитањем у школској 2016/2017. години износио је скоро 90% према подацима РЗС. СРОС као циљ поставља да барем 88% генерације уписује средње образовање⁹¹. Од овог обухвата од 90%, гимназије и уметничке школе похађа 24,9% ученика. Стопа настављања школовања из средњег у високо образовање у школској 2016/2017. години износила је 64%⁹². Стопа настављања школовања у школској 2016/2017. години оних који су завршили гимназије износила је 91,8% - СРОС је као циљ поставио да до 2020. године код гимназијалаца ова стопа буде 95%.

У истраживања ЗВКОВ-а о ставовима запослених у гимназијама 16,4% учесника се сложило да је један од битних недостатака гимназијског образовања мали обухват ученика из осетљивих група и неразвијен систем подршке и обезбеђивања услова за њихово школовање - делимично слагање са овим одговором има 45,6%, а са овом тврдњом се не слаже 38% запослених.

Опште средње образовање је најекономичнији програм у средњем образовању (изискује најмање подела на групе). Просечан број ученика у гимназијском одељењу је 26 ученика.

Смањење броја ученика у средњем образовању није пратило смањење броја одељења и школа. У односу на 2000. годину број ученика у школској 2017/2018. години је мањи за 23%, број одељења за 11,5%, а број школа је повећан за скоро 7%. Ово је за последицу имало и смањење просечног броја ученика по одељењу, са 28,6 у 2000. години на 24,9 у 2018. години. У гимназијама је тај просек мало већи и износи 26,3.

Мрежа средњих школа не одговара трендовима уписивања и жељама ученика и стога су присутна велика одступања у искоришћености простора. Постоји велики број школа са вишком простора и, с друге стране, гимназије и неколико врста средњих стручних школа које имају мањак простора.

Остварени напредак у извештајном периоду

АП СРОС-а као посебну акцију утврђује дораду постојећих образовних стандарда и њихову примену (ПУ-СО02). Општи стандарди постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета донети су 2013. године⁹³. Стандарди су посебно дефинисани за следеће предмете: српски језик и књижевност, математика, историја, географија, физика, хемија, биологија, страни језици (енглески, руски, француски и немачки) и описани на три нивоа постигнућа. Као важна

⁹¹ Реч је о различитим, али компарабилним индикаторима за потребе закључивања о стопама обухвата.

⁹² Индикатор је израчунат као број бруцоша који су завршили средњу школу исте године када су уписали високо образовање у односу на број средњошколаца који су завршили школу у истој години.

⁹³ Стандарди су развијани у периоду од 2010. до 2013. године у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању (ИПА 08) који је финансиран из средстава Европске уније и буџета Републике Србије. Овај приручник је настао у оквиру истог пројекта.

подршка у примени стандарда, у извештајном периоду, током 2015. године објављени су приручници за наставнике за све предмете.

Израђен програм обуке наставника за примену образовних стандарда за крај средњег образовања „Обука запослених у средњим школама за примену општих стандарда постигнућа за крај општег средњег образовања и васпитања и средњег стручног образовања и васпитања у делу општеобразовних предмета". Обука је трајала 16 сати стручног усавршавања и реализована је у 3 дела: уводни део обуке (2 сата) реализован је уживо у школи; општи део обуке (7 сати) реализовао се током једне недеље на интернет платформи; предметни део обуке (7 сати) реализован је на интернет платформи после тзв. опште недеље и трајао је једну недељу. У два циклуса обуке, током 2016. и 2017. године обуку је похађало 6551 просветних радника (наставника, стручних сарадника и директора), од тога 3.878 наставника и стручних сарадника гимназија.

Најновије активности на плану развијања стандарда постигнућа јесте усвајање општих стандарда постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих (у 2017. години). Као подршка у примени креиран је приручник за наставнике за коришћење стандарда за Српски као нематерњи језик⁹⁴.

На нивоу гимназијског образовања у току је реформа планова и програма наставе и учења – припремљен је План и програм наставе и учења за опште средње образовање. Реч је о првим већим променама у последњих 20 година. Главни реформски принципи су: изборност (већа понуда изборних програма у циљу боље припреме ученика за наставак школовања, избор занимања, али и већег задовољства ученика образовањем); интердисциплинарност (превазилажење предметних граница путем увезивања различитих дисциплина у смислене целине а ради развијања функционалних знања и компетенција ученика); поступност у увођењу новина (односно поступна припрема школа, наставника и ученика за реализацију нових наставних програма). Иновирање програма одвија су у правцу тако да настава постане оријентисана на исходе и развој компетенција.

Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма: Савремене технологије и предузетништво; Примењене науке; образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Основи геополитике; Економија и бизнис; Методологија научног истраживања; Језик, медији и култура; Религије и цивилизације; Појединац, група и друштво; Уметност и дизајн. Изборни програми бираће се у првом и трећем разреду и изучавати две или четири године. Они ће се програмирати у односу на ресурсе школе и биће усмерени на остваривање исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, израде истраживачких радова и слично. По новим програмима ученици ће имати 33 часова недељно (до сада је то био 31 час).

⁹⁴ Крајишник, В. и Звекић-Душановић, Д. (2017). Општи стандарди постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих. Приручник за наставнике. Мисија ОЕБС-а у Србији.

У гимназијама се и у традиционалним предметима уводи настава оријентисана на исходе, односно настава усмерена на развој ученичких компетенција. Томе треба да допринесе већи број лабораторијских вежби и часова пројектне наставе (што је решење из новог плана наставе и учења).

Као и у случају реформи планова и програма у основном образовању и у реформи на гимназијском нивоу планира се екстензивна обука наставника. Реч је о обуци за реализацију наставе усмерене на исходе учења и развијање компетенција; примену интегрисаног, тематског и интердисциплинарног приступа настави и учењу; вредновање и оцењивање.

Додатно осавремењивање општег средњег образовања представља и увођење посебних одељења у гимназијама у којима ученици са посебним способностима за рачунарство и информатику стичу средње опште образовање и васпитање по посебно наставном плану и програму - Правилник о наставном плану и програму за гимназију за ученике са посебним способностима за рачунарство и информатику.

У школској 2017/2018. години у три државне гимназије уведен је програм интернационалне матуре. Правилник о програму интернационалне матуре је у фази израде.

АП СРОС као важну акцију је утврдио развој система завршног испита у средњем образовању: опште, уметничке и стручне матуре (ПУ-СО05) и с тим повезан развој на пољу вредновања образовних постигнућа ученика (ПУ-СО04). Међу првим корацима било је формирање радне групе за израду концепта завршних испита у средњем образовању (октобар 2016. године). У марту 2017. године направљен је овај концепт, а већ крајем 2017. године усвојен је Програм опште и уметничке матуре (почетком 2018. године усвојен је и Програм стручне матуре и завршног испита). Програм утврђује циљ, садржај и структуру и друге важне елементе матуре. Ученици који заврше четворогодишње опште средње образовање, уметничко образовање или средње стручно образовање и васпитање полагаће матуру почев од школске 2020/2021. године. Процес организације и имплементације матурских испита ће се реализовати кроз пројекат који финансира ЕУ средствима из ИПА 2014 фондова (компоненте које се односе на припрему тестова, информисање образовне јавности, припрему високошколских установа, збирки задатака за припрему матуре, информациони систем за подршку испиту, итд.).

У међувремену формиране су радне групе за припрему иницијалних тестова из српског језика и математике за писање задатака. На основу анализе наставних програма, стандарда постигнућа и предметних компетенција састављени су илустративни задаци, који су припремани за пилотирање. Након рецензије материјала, одабрани су најквалитетнији задаци и сачињено је 96 тестова из српског односно матерњег језика и математике за ученике 1. и 3. разреда средње школе. Истовремено су састављани и тестови за матерње језике за ученике припаднике националних мањина, који похађају наставу на матерњем језику. Школе су преко портала Завода <http://sr-skole.ceo.edu.rs> преузимале тестове за иницијално тестирање користећи јединствену шифру и пин-код. Ученици су тестирани у највећем броју школа у исто време како би се обезбедили што равноправнији услови за

рад. Из више од 30 школа (Београд, Ваљево, Нови Сад) преузето је око 12.000 тестова са иницијалног тестирања ученика трећег разреда. Формирана је радна група за кодирање ученичких одговора и припремљен је материјал за обраду ученичких постигнућа.

Поред ових активности, важно је истаћи да је по први пут, током 2018. године спроведено национално тестирање ученика у средњем образовању. Тестирање је спроведено на репрезентативном узорку ученика трећег разреда из 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. Анализа података ће у наредном периоду пружити веома вредне информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу. У развоју је и успостављање процедуре за осигурање квалитета инструмената за тестирање и квалитет анализа.

После 16 година, у септембру 2015. године донет је нови Правилник о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању којим се утврђују начин, поступак и критеријуми оцењивања успеха из појединачних предмета и владања и бројна друга питања од значаја за оцењивање ученика.

Током маја 2018. ПИСА истраживање у Србији је спровео Институт за психологију у преко 220 средњих школа. По први пут је ово истраживање у целости спроведено на рачунарима, чиме се Србија сврстава у ред земаља које ово истраживање спровode на најсавременији начин. Резултати истраживања ПИСА 2018 очекују се крајем 2019. године. Планирано је да Србија узме учешће и у другим значајним међународним истраживањима. У сарадњи са ПИСА Саветом, уз стручну и финансијску подршку ЗВКОВ-а, развијена су четири приручника за школе са примерима добре праксе за вредновање кључних компетенција за целоживотно учење. Приручници ће у 2018. години постати доступни школама у електронском облику.

Вредно је поменути и да је 2017. године, такође по први пут спроведено пилот тестирање четири међупредметне компетенције - на нивоу средњег образовања учествовало је 6 средњих школа и оно је укључивало ученике трећег разреда. Реч је о следећим компетенцијама: Решавање проблема; Дигитална компетенција; Предузимљивост и предузетничка компетенција и Одговоран однос према околини.

На плану увођења специфичних система вредновања у уметничком образовању (ПУ-СО06) није постигнут значајан напредак (нису дефинисани специфични системи вредновања у различитим доменима уметничког образовања и васпитања). Јесте унапређен пријемни испит у музичким школама и школама ликовне области у смислу прописивања процедура. Шифрирање је уведено где год је то било могуће и раздвојени су делови испита и резултати ученика који су остварени на њима. Ова акција захтева дефинисање образовних исхода у овој врсти образовања и ангажовање експерата на њеном спровођењу.

Иначе, унапређене процедуре пријемног испита садржане су у Стручном упутству за спровођење уписа ученика у средњу школу којим се уређују и процедуре за спровођење пријемног испита за упис у специјализоване школе (математичка и филолошка гимназија, одељења гимназија за ученике са посебним способностима за физику и рачунарство и информатику, одељења у којима се део наставе одвија на страном језику, музичке и

балетске школе и уметничке школе ликовне области). Ради постизања пуне равноправности у образовању, донете су такође Смернице за прилагођавање пријемног испита за средњу школу ученицима којима је потребна додатна образовна подршка на основу којих школа организује и спроводи пријемни испит за ученике којима је услед сметњи у развоју и инвалидитета потребан додатна образовна подршка.

У СРОС-у се васпитни рад експлицитно наводи као саставни део образовања који се остварује кроз целокупан живот школе од наставе, ваннаставних активности, етоса школе па и кроз специфичан идентитет који школа развија. Такође, јасно се истиче потреба да се ојача васпитна функција школе која је у претходном периоду била занемарена, што је своје место нашло и у Акционом плану (ПУ-СО07). Последњи системски акт који се бави васпитном функцијом школе је документ из 1991. године под називом Основе програма васпитног рада у средњој школи, а од тада је само 2015. донет Правилник о основама васпитног програма који се односи на школе са домом и домове ученика.

Јачање васпитне функције школе може се посматрати и кроз стављање нагласка на развој међупредметних компетенција у новом ЗОСОВ-у. Међу њима више васпитни карактер имају комуникација, сарадња, одговорно учешће у демократском друштву, одговоран однос према здрављу и одговоран однос према околини. У новим плановима и програмима наставе и учења посебно место има увођење здравственог васпитања (као дела предмета Физичко и здравствено васпитање). У оквиру овог предмета ученици ће учити о здравим стиливима живота, правилној и здравој исхрани, итд.

МПТНР је у протеклом периоду предузело значајне активности на плану превенције насиља у школама. Кроз бројне обуке прошло је више десетина хиљада ученика, наставника и родитеља у оквиру следећих активности: Јачање капацитета школа за препознавање и реаговање у ситуацијама трговине децом и младима; Јачање капацитета школа за превенцију дигиталног насиља; Јачање капацитета школа за превенцију насиља у спортским активностима; Превенција родно заснованог насиља; Превенција насиља и дискриминације у школама из мултикултуралних средина; Јачање система подршке родитељима, ученицима и наставницима у заштити ученика од насиља у школама (СОС телефонске линије за пријаву насиља).

Током последње две школске године 40 школа је реализовало по три недеље сарадничке наставе у оквиру пројекта „Унапређење квалитета наставе – развој кључних компетенција кроз мултидисциплинарни приступ – Сарадњом до знања“. Направљен је и Приручник "Сарадњом до знања" као смерница за реализацију активности у који је укључено ових 40 школа.

Завод за унапређивање образовања и васпитања је у оквиру пројекта „Јачање васпитне улоге школе“, расписао конкурс за избор примера успешних ваннаставних активности у основним и средњим школама и васпитних активности у домовима ученика у Србији. Под примерима се подразумевају различите активности, програми, акције, пројекти и иницијативе које се негују у школи/дому ученика ради остваривања васпитне улоге. Резултати конкурса биће објављени на сајту Завода у току јуна 2018.

Подстицање демократске културе у школама је пројекат (2017-2019) који настоји да унапреди квалитет образовања кроз подстицање демократске културе, уз примену анти-дискриминаторних приступа који су базирани на стандардима и праксама Савета Европе. Главне активности пројекта обухватају примену оквира компетенција за демократску културу и образовање за људска права у школском окружењу.

Успостављање јединственог система награда и награђивања ученика и јавног система фондова и фондација за подстицање обдарених и талентованих реализовано је кроз награђивање ученика средњих школа за постигнуте успехе на признатим републичким и међународним такмичењима у оквиру годишњег конкурса који расписује Фонд за младе таленте Републике Србије. Основни циљ Фонда за младе таленте је подстицање и вредновање изузетних постигнућа младих талената Републике Србије у различитим областима, а у смислу њиховог даљег теоријског и стручног усавршавања, као и професионалног напретка. Министарства просвете, науке и технолошког развоја такође додељује стипендирање младих истраживача ученика завршних разреда средњих школа који су освојили једно од прва три места на међународним олимпијадама знања. У вези с овим треба истаћи и да су уведени нови критеријуми за финансирање такмичења, као и форма извештавања која омогућава бољу анализу остварених резултата.

Оптимизација мреже средњих школа (ПУ-ОС03) започела је применом Правилника о цени услуга чиме је спроведена рационализација броја запослених у средњим школама - приликом планирања уписа ученика у школску 2016/17 годину примењивани су критеријуми за формирање одељења у складу са законом и Стручним упутством. Половином марта 2018. године донета је Уредба о критеријума за доношење акта о мрежи јавних средњих школа. Утврђено је девет критеријума: економски, критеријум једнакоправности, доступности, организациони, статусни, демографски, географски, културолошки, оптимизациони. Утврђени критеријуми омогућавају креирање рационалније мреже средњих школа, спајање малих школа у једну установу (минимални број ученика је постављен на 200, условно), стварање образовно-васпитних центара. Усвојена је Уредба о критеријумима за доношење Акта о мрежи јавних средњих школа РС, на седници Владе РС („Службени гласник РС, број 21/18), која се примењује од 27.03.2018. године. Такође, реализована је и теренска анализа и у току је израда Акта о мрежи јавних средњих школа у Републици Србији и Одлуке о укидању и оснивању нових средњих школа.

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ПУ-СО01 - Усаглашавање законских и подзаконских аката са Стратегијом у области средњег општег и уметничког образовања	✓			Не
ПУ-СО02 - Дорада постојећих образовних стандарда и примена	✓			Не
ПУ-СО03 - Оптимизација мреже средњих школа		✓		✓
ПУ-СО04 - Вредновање образовних				

постигнућа ученика		✓		✓
ПУ-СО05 - Развој система завршног испита у средњем образовању: опште, уметничке и стручне матуре	✓			✓
ПУ-СО06 - Увођење специфичних система вредновања у уметничком образовању			✓	He
ПУ-СО07 - Јачање васпитне функције средњих школа		✓		✓
ПУ-СО08 - Успостављање јединственог система награда и награђивања ученика средњих школа због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије (у организацији МПНГР)		✓		He
ПУ-СО09 - Успостављање јединственог јавног система фондова и фондација за подстицање обдарених и талентованих		✓		He

Средње стручно образовање и васпитање

Основне информације о тренутном стању

Средњим стручним образовањем је обухваћено нешто преко 70% ученика. Према интерним подацима МПНТР, у школској 2017/18. години, четворогодишње профиле средњих стручних школа је уписало 152.723 свршених основаца, трогодишње профиле је уписало 30.407, док је у гимназије и уметничке средње школе било уписано 66.078 ученика овог узраста. Ове податке треба гледати у светлу чињенице да се упис ученика у средње образовање још увек централно планира и спроводи, а на бази унапред предвиђених места за сваку школу и конкретне образовне профиле, иако се уписна политика за дуалне профиле донекле разликује и у планирању подразумева укљученост актера ван система образовања и локалне консултације.

Завод за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ) извештава да је у јуну 2017. године ученицима било на располагању 157 четворогодишњих и 102 трогодишња образовна профила. Преглед броја профила по трајању школовања и подручју рада је представљен у наредној табели.

Број	Подручје рада	Четворогодишњи	Трогодишњи
1	Пољопривреда, производња и прерада хране	8	9
2	Шумарство и обрада дрвета	6	8
3	Геологија, рударство и металургија	8	12
4	Машинство и обрада метала	26	28
5	Електротехника	14	6
6	Хемија, неметали и графичарство	13	7
7	Текстилство и кожарство	7	6
8	Геодесија и грађевинарство	5	9
9	Саобраћај	13	4
10	Трговина, угоститељство и туризам	5	4
11	Економија, право и администрација	10	0
12	Природно-математичко (Хидрометеорологија)	2	0
13	Култура, уметност и јавно информисање	24	0
14	Здравство и социјална заштита	13	2
15	Остала делатност личних услуга	3	7
УКУПНО		157	102

На стратешком и плану образовних политика, очекивања од система стручног образовања се нису мењала последњих деценија – од њега се очекује да одигра велику улогу у доприносу економском развоју и просперитету. Конкретније, средње стручно образовање се не посматра само као функционална мера за промовисање економских циљева, већ и као део система образовања који има потенцијал да побољша прелазак из образовања у свет рада и понуди младима перспективу за планирање каријере, а самим тим и проналажења сопствене улоге у друштву. У том смислу, веома су изражене тенденције у стручном образовању које за циљ имају стицање компетенција у конкретној радној

средини, односно јачање елемената учења кроз рад уместо учења које се искључиво одвија у школском окружењу.

Средње стручно образовање је још увек најчешћи избор ученика из осетљивих група, а највећи број ученика ромске националности је у школама техничких струка – саобраћајној, машинској, технолошкој, затим у школама за обраду и обликовање текстила, кожарским и фризерским. Најмање их је у гимназијама (у којима готово да их и нема), медицинским, хемијским и фармацеутским струкама, односно пољопривредним и прехранбеним. Ипак, последњи расположиви подаци (из 2016. године) показују да примењене мере афирмативне акције дају резултате – осим повећања обухвата, значајан број ромских ученика је уписан управо у она подручја рада и профиле који се на нивоу државе сматрају најатрактивнијим (здравство, трговина, економија) (Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 2016).

Када је у питању стручно образовање припадника националних мањина у школској 2017/2018. години, на територији Аутономне покрајине Војводине, у 40 локалних самоуправа (од укупно 45), то јест у 34 општине и шест градова било је 75 стручних школа и 11 мешовитих школа. Настава на језицима националних мањина/националних заједница организована је у 44 стручне школе (у две школе на румунском језику, у 36 школа на мађарском језику, у три на словачком, две на хрватском језику, и у једној школи постоји одељење у коме се настава одвија на русинском језику).

Србија је, поред националних прописа који се тичу дуалног образовања, у процесу европских интеграција израдила Програм економских реформи (*Economic Reform Programme - ERP*) и Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (*Employment and Social Reform Programme - ESRP*), који имају за циљ ефикасније планирање и координацију међусобно повезаних политика. Ови документи су у контексту приступања Европској унији нарочито важни, зато што образовању које је усмерено на тржиште рада дају приоритет, нарочито у оквиру ЕРП-а, те самим тим образовању и другим блиско повезаним политикама дају ноту „обавезног“, која, због „природе“ преговора са Европском унијом, недостаје преговарачком поглављу 26 (Образовање и култура).

Стање у области пре реализације активности из Акционог плана

Успешан завршетак било ког програма у оквиру средњег стручног образовања требало би да гарантује ученицима, а касније и послодавцима, стицање неопходних компетенција за обављање радних процеса у одређеној струци. Ипак, истраживања спроведена претходних година указују да **квалитет** средњег стручног образовања треба даље унапређивати. Тако истраживање ИПСОС-а⁹⁵ показује да су 2015. године, када је истраживање спроведено, испитаници програме средњег образовања видели као застареле и недовољно примењиве. Према мишљењу грађана највећи проблеми са основним и средњим образовањем у Србији су били везани за недостатак стицања практичних знања и „меких вештина“. Такво мишљење је делило преко половине грађана Србије. Слично, у студији изводљивости о дуалном средњем стручном образовању у Србији се закључује да, иако

⁹⁵ ИПСОС, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва (2015). Образовање у Србији. Ставови грађана о образовању у Србији

квалитет варира од школе до школе, начин остваривања стручне праксе ученика у оквиру програма средњег стручног образовања није адекватан те да не води усвајању жељених вештина и стицању тражених компетенција⁹⁶.

Када су у питању **праведност и обухват**, процена на основу података РЗС је била да је раним напуштањем средње школе од стране младих између 15 и 18 година погођено око 16% ученика овог узраста који затим остају без формално признатих квалификација, и да је стопа одустајања уопште из средњег образовања била око 1,1% али ако гледамо само трогодишње профиле где обично има највише ученика из осетљивих група, осипање је било чак скоро три пута веће, 3,1% (на годишњем нивоу). Раније је већ било речи о томе да званична методологија рачунања осипања ученика вероватно подцењује праве бројеве, па је основана претпоставка да је осипање веће од наведеног.

Такође, систем стручног образовања се већ дуги низ година посматра као нерелевантан. Односно, постоји широко распрострањена претпоставка да актуелни систем средњег стручног образовања не пружа у довољној мери квалификације неопходне за унапређење привреде и подршку предузећима у њиховој борби да задовоље будућу тражњу на националном и глобалном тржишту. Такође, сва истраживања у овој области, као један од узрока високе стопе незапослености наглашавају неусклађеност компетенција младих и потреба тржишта рада. Тако је, на пример, истраживање Уније послодаваца Србије показало је да свега 4,12% младих сматра да поседује знања и вештине потребне за конкретно радно место, док се чак 86% младих изјаснило да не поседује практична знања (Унија послодаваца, 2014).

Такође, о релевантности средњег стручног образовања и потреби за усавршавањем система планирања уписа у средње школе говорили су и следећи подаци - 2014. године уписна квота за подручје рада Економија, право и администрација (која је безмало попуњена) била 12.026 места, што чини преко 25% места у свим подручјима рада. Истовремено, према подацима НСЗ, у октобру 2014. године (али и годинама уназад) на евиденцији незапослених било је највише лица која су класификована у истоимену групу занимања – 81.472. На другој страни екстрема, подручје рада текстилство и кожарство већ годинама чини око 2,0% укупне уписне квоте (2014. године 2,19% - 1.262 места), иако су шивачи текстила међу 5 најтраженијих занимања (Велев, 2015).

О **ефикасности** система указивао је податак да од свих ученика који заврше средњу школу, 64,2% наставља школовање у оквиру програма високог образовања, док то чини више од пола оних који заврше средње стручне школе.

Остварени напредак у извештајном периоду

Квалитет израде програма

Како би се отклониле критике на рачун средњег стручног образовања које се односе на релевантност програма, застарелост и проблеме у процени постигнућа ученика предвиђено је да програми буду развијани или прилагођени стандардима квалификација (ПУ - СТ03), те је тако успостављен Каталог стандарда квалификација који се перманентно

⁹⁶ GIZ (2016). Дуално средње стручно образовање у Србији. Студија изводљивости.

допуњава. Према подацима Завода за унапређивање образовања и васпитања, програми се развијају на основу стандарда квалификација и до сада је усвојен 71 програм рађен према овој методологији. Програми, како је предвиђено, имају обавезне и изборне делове. Предузетништво је обавезни предмет у сваком од ових планова и програма заснованих на исходима и стандардима квалификација, а као ваннаставна активност у преко 200 стручних школа примењује се програм „ученичка компанија“. Ученичке компаније пружају могућност ученицима који су укључени да током школске године стичу знања о тржишној економији и предузетништву кроз програме организације „Достигнућа младих“ и своје компаније воде од оснивања до израде компанијског извештаја и затварања компаније. Ученике предводе наставници ментори који су прошли обуку ове организације, акредитовану од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања.

Обуке за наставнике се континуирано изводе како кроз различите семинаре из каталога ЗУОВ тако и кроз међународне пројекте јер је ССО једна од приоритетних тема многих донаторских организација. У унапређењу ССО, поред осталих донатора, Србија има и сталну подршку ЕУ која је током последњих година у подршку стручном образовању уложила 25 милиона евра.

Доношење закона о занатству, формирање занатских комора и увођење мајсторског образовања у Стратегији је виђено као начин да се одрже занати који су тражени и подржи квалитет оваквих обука (ПУ-СТ02). Овај процес није започет јер се очекује развој и усвајање правне регулативе у овој области која је у надлежности Министарства привреде.

Стратегија, такође, јасно наводи да би сви елементи ССО функционисали усклађено и сви учесници у процесу доприносили квалитету, јасна подела улога и одговорности је кључна (ПУ- СТ09). У том смислу, може се рећи да је сарадња у оквиру система образовања, али и са другим секторима напредовала. Конкретније, оба завода су учествовала у свим активностима у складу са својим надлежностима, а повезивање са организацијама и телима из света привреде се постепено и званично уређује кроз нове законе. Остаје да се види како ће у будућности радити Секторска већа и да ли ће овај вид координације и сарадње просвете и послодаваца бити ефикасан.

Оно што је значајна промена је да оба национална савета (Национални просветни савет (НПС) и Савет за стручно образовање и образовање одраслих (ССООО)) са усвајањем новог ЗОСОВ-а могу само да дају мишљења и предлоге али више не усвајају одређена документа. Претходних година процедура која је повезивала ЗУОВ, ЗВКОВ, НПС и ССООО када је у питању одобравање националних планова и програма била је често „уско грло“.

Квалитет спровођења програма

На основу Закона о дуалном образовању биће развијен модел акредитације послодаваца, а за ове послове ће бити надлежна Привредна комора Србије (ПКС). У циљу потпуне примене овог закона, Привредна комора Србије ће донети следеће опште акте: Акт о организацији, саставу и начину рада комисије за утврђивање испуњености услова за извођење учења кроз рад код послодавца; Акт о спровођењу обуке, саставу комисије на испиту за стицање лиценце инструктора, издавању лиценце и регистру издатих лиценци;

и Акт о висини трошкова обуке и полагања испита за инструктора. Креирање обуке за инструкторе у компанијама је у складу са Законом о дуалном образовању поверено Заводу за унапређивање образовања и васпитања (Центру за стручно образовање и образовање одраслих). Имајући све претходно речено то у виду, може се претпоставити да ће квалитет спровођења програма бити унапређен.

Испити и оцењивање нису значајни само за ученике индивидуално већ и за цео систем. Зато је успостављање система праћења и вредновања ССО један од приоритета до 2020 (ПУ-СТ08). Тако је вредновање стручних школа успешно спроведено свих претходних година. Релативно висок проценат стручних школа је добио највишу оцену, нарочито у поређењу са гиманзијама. С обзиром на начин вредновања при чему се пре свега прати квалитет рада установе а не квалитет самог програма толико, није могуће донети закључак о појединачним профилима. Извештавање о спроведеном екстерном вредновању реализује се у складу са Правилником, прво се извештава школа а затим се јавно објављују збирни подаци на сајту ЗВКОВ-а.

Спољашње вредновање стручних школа је спроведено на бази општих стандарда јер још увек нису усвојени посебни стандарди предвиђени стратегијом. Приликом ревизије методологије спољашњег вредновања, која је коришћена у првом циклусу, свакако, ће бити више измена како би се прецизније дефинисале и обухватиле све специфичности стручних школа. Треба напоменути да је ЗУОВ, још 2015. године, припремио Додатне стандарде квалитета рада средњих стручних школа али они нису усвојени. Једна од главних кочница била је чињеница да је предложени број додатних стандарда био значајан, то би значило да стручне школе имају много већи број захтева које морају да испуне.

У периоду од 2015. до 2017. године ЗВКОВ је, у складу са захтевима МПНТР, извршио вредновање 21 образовног профила у систему средњег стручног образовања. Сви извештаји су достављени на даљу надлежност Министарству просвете, науке и технолошког развоја и Савету за средње стручно образовање и образовање одраслих. Сваки од извештаја је од стране аутора представљен Радној групи за питање огледа у средњем стручном образовању (која је формирана од стране МПНТР и ССООО) као и на седницама ССООО.

Завршни испити су тренутно једина национална испитивања која пружају слику о ученичким постигнућима на крају стручног образовања. Акциони план у оквиру прве акције која се односи на стандардизацију испита обједињује више активности (ПУ-СТ01). С обзиром на ту комплексност рок да се заврши јесте предвиђен за 2020. годину, али треба нагласити да су значајни кораци ипак учињени у периоду од доношења АП. Центар за стручно образовање и образовање одраслих – Сектор за развој квалификација и мрежу школа развио је методологију оцењивања заснованог на компетенцијама у стручном образовању. Методологија је резултат вишегодишњих истраживања и стечених искустава кроз имплементацију завршних и матурских испита као и примењених метода оцењивања у оквиру образовних профила у огледу. Обучено је 500 екстерних испитивача акредитованих од стране Привредне коморе Србије и Уније послодаваца Србије на предлог ЗУОВ-а. Израдом стандарда квалификације омогућено је праћење и објективно

процењивање ученичких компетенција у оквиру сваке квалификације али се још увек чека потпуна примену Закона о Националном оквиру квалификација који је усвојен у априлу 2018. године. Овим законом успостављен је јединствени и интегрисани национални оквир квалификација који обухвата све нивое и врсте квалификација, без обзира на начин стицања и независно од животног доба у коме се квалификације стичу. Квалификације се у НОКС сврставају у осам нивоа и четири поднивоа, а према врсти разврставају се на опште, стручне, академске и струковне квалификације. Овим законом се успоставља и систем за разврставање квалификација КЛАСНОКС који је усклађен са Међународном стандардном класификацијом образовања. Законом је предвиђено и образовање Савета за НОКС као саветодавног тела које даје препоруке о процесу планирања и развоја људског потенцијала у складу са јавним политикама у области целоживотног учења, запошљавања, каријерног вођења и саветовања.

Обухват

Мере за превенцију осипања и раног напуштања школовања развијене су у сарадњи са ЦОП и УНИЦЕФ за основне и средње школе. Оно што највише недостаје и даље су подаци о ученицима и праћење које би помогло правовремено реаговање. Такве мере захтевају интерсекторску сарадњу која се за сада због капацитета центара за социјални рад али и школа не реализује довољно ефикасно (ПУ-СТ06). Такође, проблем који се преноси на све нивое образовања, а који умањује ефективност мера превенције осипања је и чињеница да секција која се односи на ученике у информационом систему још увек није у функцији. План је да ова секција буде развијена током 2018. године и требало би да обухвати могућност праћења ученика кроз процес образовања. С обзиром да је рок за реализацију ПУ-СТ06 до 2020. године можемо се очекивати да ће до Јединствени информациони систем у просвети (ЈИСП) бити потпуно оперативан.

Правилником о упису ученика у средњу школу омогућен је упис ученика – припадника ромске националне мањине под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности у стицању образовања. Овим Правилником прописана су мерила и поступци за ромске ученике на нивоу средњошколског образовања што подразумева да се припадницима ромске националне мањине, који се пријављују за упис у средњу школу под повољнијим условима, ради стицања пуне равноправности, број бодова који остваре на успеху из школе и завршном испиту увећава за 30 одсто од броја бодова који им недостаје до 100 бодова. Пријаву за упис у школу под повољнијим условима подноси родитељ у основној школи, односно други законски заступник ученика. У пријави родитељ, односно други законски заступник ученика се изјашњава о националној припадности ученика и доставља документацију о социјалном статусу ученика. Основна школа саставља листу ученика који су се пријавили за упис у школу под повољнијим условима и доставља је министарству надлежном за послове образовања.

Систем каријерног вођења и професионалне оријентације још увек у потпуности није прилагођен ученицима из маргинализованих група (а рад на овоме планиран је у оквиру ПУ-СТ06).

Релевантност

Питање **релевантности** средњег, па самим тим и средњег стручног, образовања може се сагледавати и кроз податке који указују да је у Србији током 2017. године било 274.3 хиљаде незапослених за средњом школом што је око 63,07% од укупног броја незапослених (РЗС, 2017). Дужина транзиције до првог стабилног/задовољавајућег запослења упола је већа за младе са дипломом средње школе 24,3 месеца него за младе дипломце који имају терцијарни ниво образовања у односу на 11,7 месеци (Марјановић, 2016). Ови подаци указују да на пољу повећања релевантности средњег стручног образовања још треба радити.

Умањеној релевантности ССО доприноси и то што у Србији још увек нема консолидоване методологије за редовну процену тржишта рада (*labour demand forecast*). Постоје само спорадични докази о томе да су рађене анализе потреба за вештинама на нивоу школа, на пример анализом актуелних огласа за посао. Повремено удружења послодаваца раде анкете међи послодавцима и синдикатима, али углавном за интерну употребу (ЕТФ, 2017).

Ипак, последње две године и у склопу подршке развоју дуалног образовања у Србији, преко Сталне конференције градова и општина (СКГО) организују се редовни регионални састанци и развијен је модел заједничке изјаве о општинском/градском плану уписа ученика који потписују школе, општине/градови и Привредна комора Србије.

Учешће послодаваца омогућено је на различитим нивоима доношења политика, а ЗУОВ и ПКС су потписали Меморандум о сарадњи на пословима планирања квалификација. Даљим реформисањем плана и програма учења повећаваће се обим учешћа послодаваца у реализацији националних планова и програма самим тим и завршних испита, а за сада практична настава се реализује код послодаваца у већини образовних профила у обиму прописаним националним плановима и програмима. Код 33 профила заснованих на стандардима квалификација представници послодаваца су чланови испитних комисија на завршним испитима.

Такође, у складу са реформским правцима у Србији се већ годинама у систем уводе тзв. модернизовани огледни профили који се након одређеног броја имплементације евалуирају и уколико евалуација покаже да огледни профили дају боље резултате на различитим димензијама процене у односу на „класичне“ профиле уводе се у систем замењујући их. Реформисани образовни профили су конципирани у сарадњи са релевантним актерима и у блиској сарадњи са представницима привреде, а у оквиру ових профила однос часова практичне и теоријске наставе је промењен у корист практичне наставе која се спроводи у школским кабинетима и радионицама али и код послодаваца. Огледни профили су понудили и нови концепт стручне матуре и завршног испита, где је фокус на провери стручних компетенција и практичних знања, а у комисије за полагање ових испита укључени су и послодавци.

Оно што у оквиру ове акције (ПУ-СТ07) још увек изостаје јесте механизам за стимулисање послодаваца да уђу у процес образовања. Законом о дуалном образовању није предвиђена стимулација већ обавеза послодаваца да материјално подрже ученике који улазе у дуални

модел учења. То ограничава могућу понуду профила јер тренутно се дуално образовање реализује у компанијама које испуњавају услове који су дефинисани Законом о дуалном образовању, а вероватно постоји потреба за многим другим занимањима за које није могуће обезбедити радно окружења због недовољних ресурса компаније.

Оно што говори у прилог томе да је образовни систем одлучан да повећа релевантност средњег стручног образовања су подаци који указују да је током школске 2017/18. године, планом уписа је уведено смањење укупног броја места у средњим стручним школама за 2,28%, како би понуђени број места био усклађен са потражњом за одређеним бројем стручних образовних профила. Овом мером се у највише утицало на оптимизацију броја ученика у одељењима, односно спречавање појаве великог броја одељења са малим бројем ученика. Током исте школске године, дошло је и до смањења квоте понуде профила у четворогодишњем трајању у подручју економије, права и администрације за 6.29 % у складу са актуелним трендовима на тржишту рада и у циљу оптимизације мреже профила у овој области. Паралелно са тим смањењем, дошло је до повећања квота занатских/трогодишњих образовних профила у већем броју подручја рада (грађевинарство 15%, шумарство и обрада дрвета 33%, текстилство и кожарство 47%, трговина угоститељство и туризам 3%) као одговор на идентификован недостатак квалификованих лица за занимања ове врсте и истовремено боље трендове њиховог запошљавања након завршетка образовања.

Центар за стручно образовање и образовање одраслих и Привредна комора Србије, учествују у пројекту *"Learning by Doing – Targeted capacity building of VET partnerships in the Danube Region for the effective modernisation of VET systems"* који окупља земље Дунавске регије и који за циљ има унапређивање капацитета социјалних партнера укључених у стручно образовање и обуку у подунавским земљама, кроз јачање националних и међународних партнерстава, омогућавајући стварање система у коме се квалификације усклађују са потребама тржишта рада. У оквиру овог пројекта организују се различите промотивне активности у циљу јачања капацитета за имплементацију учења кроз рад у систем средњег стручног образовања у Србији⁹⁷.

Ефикасност

Кроз просветни информациони систем се још увек не прикупљају подаци о транзицији и запослености ученика који су завршили стручно образовање, а нема ни обједињеног праћења ефикасности образовања у средњим стручним школама.

Ипак, МПНТР је током 2017. године прикупило одређене податке о ученицима прве генерације који су се школовали у оквиру кооперативног модела учења установљеног кроз GIZ VET пројекат, односно податке о ученицима који су завршили образовне профиле бравар-заваривач, електричар и индустријски механичар. Ови ученици уписани су у осам средњих школа у јуну 2014. године, а завршни испит полагали су јуна 2017. године.

Подаци указују на то да је, ако се посматра број уписаних у односу на планирани број ученика који могу да се упишу у ове образовне профиле, квота испуњена у износу од 65%. По завршетку образовања уписаних ученика, релативна успешност је идентична. Наиме,

⁹⁷ Извор: <http://zuov.gov.rs/projekat-learning-by-doing/>

само 65% од оних који су уписали ове профиле успела је да их заврши у предвиђеном року. Кумулативно, долази се до података да је свега 42% ученика који су потенцијално могли бити образовани за поменута занимања дошло до одговарајуће дипломе у предвиђеном року.

Интересантне увиде везане за ефикасност у случају прве генерације ученика школоване по овом моделу пружају и подаци о осипању ученика током завршне године образовања укључујући и полагање завршног испита у првом року. Односно, код профила бравар - заваривач осипање у завршном разреду износило је 3% а уколико узмемо у обзир и број неуспешних на завршном испиту у првом року, у јуну 2017. године укупно осипање је износило 10%. Код профила електричар осипање у завршном разреду било је још израженије и износило чак 25%, а уколико узмемо у обзир и број неуспешних на завршном испиту у првом року, у јуну 2017. године, укупно осипање увећава се на огромних 55%. Код профила индустријски механичар, који се у прве две генерације уписаних ученика спроводио само у једној школи, Техничкој школи у Пећинцима, није било осипања у завршној години учења тако да је свих 13 ученика најпре са успехом завршило завршни разред, а затим положило завршни испит у првом року. Имплементација овог профила, кроз сарадњу средње школе у Пећинцима и компаније БОШ, интересантна је и по томе што је 10 ученика из прве генерације већ запослено у компанији БОШ у којој су две године похађали практичну наставу.

Прикупљени подаци о току образовања ових ученика указују и на велику флукуацију ученика (исписивање и накнадно уписивање ученика током школовања), као и на изражену праксу понављања разреда услед већег броја недовољних оцена на крају поједине године учења.

Питање мреже средњих школа која се није мењала, макар не плански, је комплексније када је реч о средњим стручним школама. Овде се не ради само о демографским променама (паду од 13% ученичке популације од 2011. године) већ и о утицају на економски и регионални развој (ПУ- СТ05). Ипак, и у овој области је остварен одређени напредак. Усвојена је Уредба о критеријумима за доношење Акта о мрежи јавних средњих школа РС, на седници Владе РС („Службени гласник РС, број 21/18), која се примењује од 27.03.2018. године. Такође, реализована је и теренска анализа од стране Сектора за средње образовање и васпитање и образовање одраслих. У току је израда Акта о мрежи јавних средњих школа у Републици Србији и Одлуке о укидању и оснивању нових средњих школа (38 средњих школа у 19 парова у хоризонталној оптимизацији).

Оно што је неопходно споменути је да иако тренутно не постоје механизми за процену ефикасности свих мера, свака модернизација у стручном образовању захтева значајна финансијска улагања у опрему и инфраструктуру, обучавање наставника за нове програме (ЕТФ, 2017), а питање финансирања свих споменутих мера остаје отворено.

Дуално образовање

У систем дуалног образовања у Србији значајна средства су уложиле Немачка, Аустрија и Швајцарска које већ имају уведен овај систем. Потписивањем Меморандума о сарадњи између Привредне коморе Србије, Министарства просвете, науке и технолошког развоја ,

Савезног министарства за Европу, интеграцију и спољне послове Републике Аустрије и Привредне коморе Аустрије, 09. фебруара 2016. и званично је потврђена подршка Републике Аустрије у развоју елемената дуалног образовања у средњем стручном образовању у Републици Србији. Швајцарска је инвестирала у развој профила по дуалном моделу образовања за сектор дрвно-прерађивачке индустрије. Овај део образовног система тј. вид средњег стручног образовања се остварује у тесној сарадњи са ПКС и надлежности за бројне аспекте који се односе на припрему и реализацију програма у надлежности су ПКС.

Законом о дуалном образовању приступило се са циљем да се концепција дуалног образовања прилагоди времену, потребама и условима у којима се може одвијати овај процес у Републици Србији, уједно користећи сва искуства европских земаља које имају развијен овај систем образовања. Да би споменути закон имао потпуну и неометану примену, израђени су следећи правилници који су у процесу усвајања: Правилник о програму обуке за инструктора и ближе услове о полагању испита за инструктора; Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад; Правилник о ближим условима о начину рада, активностима и саставу тима за каријерно вођење и саветовање.

Процес планирања уписа ученика у средње школе започиње тако што школе, путем информационог система просвете „Доситеј“, достављају и одговарајућим прилозима образлажу број и структуру уписа ученика по подручјима рада и образовним профилима/смеровима које планирају да упишу, а након тога се организују локални састанци са релевантним партнерима. Резултат сваког састанака треба да буде документ: Предлог плана уписа ученика у средње школе за град/општину за школску годину. Након тога овај план разматрају ШУ, а као крајње инстанце и надлежне службе у Министарству просвете, науке и технолошког развоја у сарадњи са кључним партнерима – ЗУОВ, РПК и СКГО (МПНТР, 2018).

План уписа у дуално образовање испуњен је у износу од 81% што је значајно повећање у односу на претходни период у коме су занатски образовни профили, најчешће у трогодишњем трајању, остајали веома слабо попуњени на завршетку уписног рока. У 2017/2018 години, Укупан број уписаних ученика у образовне профиле по дуалном моделу (или са елементима дуалног модела) био је 4559.

Конкретније, када су у питању сами тзв. дуални профили укупно их је 19 и у њих спадају три образовна профила (Бравар-заваривач, Електричар и Индустријски механичар) која су развијена у оквиру пројекта „Реформа средњег стручног образовања у Србији – Фаза V”, који је подржала Немачка организација за међународну сарадњу (ГИЗ). Један образовни профил Оператер за израду намештаја, развијен кроз пројекат „Регионални економски развој и предузетништво“, подржан од стране Швајцарске агенције за развој и сарадњу (САЦ) и који је захваљујући даљој подршци Владе Швајцарске заживео кроз склапање приватно-јавних партнерстава између школе и послодаваца.

У ову групу образовних профила спада и пет профила у области цивилног ваздухопловства (Авио-механичар, Мехатроничар за транспортне системе аеродрома, Техничар ваздушног саобраћаја, Техничар ваздушног саобраћаја за спасавање и Техничар

ваздушног саобраћаја за безбедност) који већ постоје али се од школске 2017/18. спроводе по принципу дуалног образовања уз подршку МПНТР, ПКС, ЈАТ технике, Ер Србије и аеродрома Никола Тесла. Такође, МПНТР и Министарство одбране су потписали Споразум о сарадњи два министарства у процесу увођења дуалног образовања за потребе Војске Србије, односно о имплементацији учења кроз рад предузећима, за образовне профиле Авио-техничар за ваздухопловни мотор, Авио-техничар за електронску опрему ваздухопловства, Авио-техничар електро-опрему ваздухопловства, Мехатроничар за ракетне системе и Мехатроничар за радарске системе. Осим тога, овај Споразум предвиђа и будуће увођење два нова образовна профила која ће допринети унапређењу војне индустрије (образовни профили Техничар наоружања и Техничар за муницију и ракетне системе), а који ће учење кроз рад реализовати у фабрикама наменске индустрије (Слобода Чачак; Црвена застава, Крагујевац; Први партизан, Ужице итд.).

Додатно, за примену у школској 2017/18. развијено је пет нових образовних профила: механичар моторних возила, електротехничар обновљивих извора енергије, модни кројач, оператер за прераду метала и техничар за логистику и шпедицију. Ови профили настали су као одговор на утврђене недостајуће потребе привреде и израђени су по методологији која је укључивала сталну координацију са стручњацима из света привреде. Реализација ће се одвијати у складу са моделом дуалног образовања што, између осталог, подразумева значајан број часова намењених практичној настави у компанији. У зависности од године учења то је 1, 2 или 3 дана недељно. У првој години учења практична настава се одвија у школи док се у другој односно трећој години учења одвија у компанијама, са којима су школе претходно склопиле одговарајуће уговоре о сарадњи на реализацији практичног дела курикулума. У неким од случајева уговоре са компанијама склапају и ученици односно њихови родитељи, што је обавезујућа форма предвиђена Законом о дуалном образовању. Према подацима МПНТР, ови профили се, од школске 2017/18. године, реализују у 28 школа на територији целе Србије.

У школској 2017/18. години у 49 средњих стручних школа се остварује неки од претходно споменутих 19 образовних профила концептираних за дуални модел реализације.

Као посебна мера подршке развоју дуалног образовања, у буџету МПНТР за 2017. годину обезбеђена су средства за пројекат „Промоција дуалног образовања“ у Србији. Пројекат је планиран за период 2017-2019 године, а током 2017. године реализује у 34 града и општине у читавој Србији. Циљеви пројекта су: промоција концепта дуалног образовања кроз реализацију едукативних и промотивних радионица у основним и средњим школама у Србији, повезивање са компанијама и организацијама које ће подизати капацитете оваквог вида образовања, као и подизање свести јавног мњења о значају и улози оваквог вида образовања младих (Закон о буџету РС).

Поред тога додатна 43 образовна профила садрже изражене елементе дуалног образовања. Један од таквих профила је Трговац, који је реформисан пре четири године али који се данас остварује у једном делу школа по принципима дуалног образовања и који је развијен уз подршку Аустријске федералне привредне коморе и Аустријске развојне агенције.

Према интерним подацима МПНТР, образовни профили базирани на дуалном моделу или профили који садржа изражене елементе дуалног образовања/учења кроз рад у компанијама, се током ове школске године остварују у 69 градова и општина широм Србије (13 јединица локалне самоуправе чији је степен развијености испод 60% републичког просека). Укупан обухват ученика овим профилима је 5751 ученик, а укупан број обухваћених школа је 127 што представља око 35% свих стручних школа. Извештаји МПНТР такође сугеришу да је заинтересованост компанија за подршку дуалном образовању превазишла сва очекивања. Односно, да је велики број компанија доставило МПНТР и Привредној комори Србије обавезујуће изјаве о намери за сарадњу са школама и подршку ученицима који ће уписати ове профиле. Ове изјаве део су нове методологије планирања уписа ученика у сарадњи са локалним самоуправама и локалним послодавцима која је спроведена у периоду новембар 2016 - април 2017. и која је резултовала новим Конкурсом за упис ученика у средње школе.

На основу Закона о дуалном образовању, Влада Републике Србије је образовала комисију за развој и спровођење дуалног образовања ради спровођења и унапређивања дуалног образовања и трогодишњих вредновања остварених резултата. Ову комисију чине представници оба сектора – образовања и привреде.

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ПУ-СТ01 - Стандардизација испита за стицање квалификације		✓		✓
ПУ-СТ02 - Увођење мајсторског образовања			✓	✓
ПУ-СТ03 - Развој програма образовања на основу стандарда квалификација		✓		✓
ПУ-СТ04 - Флексибилна организација наставе			✓	✓
ПУ-СТ05 - Усклађивање мреже стручних школа и понуду образовних програма (профила) са потребама привреде		✓		✓
ПУ-СТ06 - Смањење стопе раног напуштања образовања		✓		✓
ПУ-СТ07 - Укључивање послодаваца у процес програмирања, развоја и реализације ССО	✓			✓
ПУ-СТ08 - Успостављање система праћења и вредновања стручног образовања		✓		✓
ПУ-СТ09 - Дефинисање јасне поделе одговорности, улога и задатака свих носилаца управљања у ССО	✓			✓

Високо образовање

Основне информације о тренутном стању

Установе које самостално обављају делатности високог образовања су универзитети (и факултети и уметничке академије у њиховом саставу), академије струковних студија, високе школе и високе школе струковних студија. Високим образовањем је током школске 2016/2017. године било обухваћено укупно 262.108 студената (од тога 56% студената је женског пола) на свим нивоима студија, укључујући и државне и приватне универзитете као и државне и приватне високе школе (око 15% студената студира на приватним ВШУ), у свих десет подручја образовања (образовање; уметност и хуманистичке науке; друштвене науке, новинарство и информисање; пословање, администрација и право; природне науке, математика и статистика; информационе и комуникационе технологије; инжењерство, производња и грађевинарство; пољопривреда, шумарство, рибарство и ветеринарство; здравство и социјална заштита; услуге). Подаци о дипломираним студентима током 2016. године говоре да је током те године дипломирало укупно 51.544 студената (од чега 58% женског пола), а од тог броја укупно 20,1% на приватним ВШУ. Новоуписаних студената у школској 2017/2018. години има 47.676 (од тога 53,8% је женског пола).⁹⁸

Након више измена и допуна Закона о високом образовању (ЗВО)⁹⁹ којим су се решавала појединачна питања, 2017. је усвојен потпуно нови Закон¹⁰⁰. Овај Закон је наишао је на подељена мишљења. Његов садржај је усклађен са Акционим планом и СРОС 2020, међутим питања која су најчешће постављана односе се на транспарентност рада високошколских установа (ВШУ), као и промене надлежности и овлашћења појединих тела чиме су МПНТР и Влада РС добили значајно већу улогу у телима која доносе одлуке и дају мишљења о питањима од значаја за систем високог образовања.

Осигурање квалитета

Контрола квалитета је дугорочан процес који осигурава поштовање договорених стандарда. Ови стандарди треба да осигурају да свака образовна институција има могућност да достигне постављене критеријуме за обезбеђивање квалитета. Стандарди и препоруке Европске асоцијације за осигурање квалитета у високом образовању (ENQA), који се односе на интерно и екстерно осигурање квалитета у високом образовању, заснивају се на неколико основних принципа обезбеђења и осигурања квалитета у јединственом европском образовном простору високог образовања. Комисија за проверу квалитета у високом образовању (КАПК) је 2013. године добила пуноправно чланство на 5 година у Европској асоцијацији за обезбеђење квалитета у високом образовању (ENQA) и 2014. у Европском регистру за обезбеђење квалитета у високом образовању (EQAR). Овим је показано да су стандарди и процедуре које КАПК спроводи у складу са Европским стандардима и смерницама за обезбеђење квалитета (ESG), као и да је систем квалитета у нашој земљи компатибилан са европским.

⁹⁸ Подаци Републичког завода за статистику.

⁹⁹ Од доношења ЗВО 2005. године, измене и допуне су вршене 2008, 2010, 2012, 2013. и 2015. године.

¹⁰⁰ Закон о високом образовању („Службени гласник РС“, бр.88/2017 и 27/2018 – др. закон)

Позиционирање универзитета у Србији на светским ранг листама

Иако позиционирање факултета на високом месту на међународним ранг листама није једини гарант и доказ квалитетног образовања и успеха, релативан успех универзитета из Србије на релевантним рангирањима не може се порећи.

Универзитети у Нишу, Крагујевцу и Новом Саду први пут се 2017. године појављују на Шангајској ранг листи светских универзитета и то међу 500 најбољих универзитета из области математике, ранжирани између 301. и 400 места (Универзитет у Нишу), односно 401. и 500. места (Универзитет у Крагујевцу и Универзитет у Новом Саду). Београдски универзитет из области математике 2017. године побољшао је своју позицију у односу на претходне четири године, па се сада налази од 201. до 300. места где је био и 2016. године, а још боље је ранжиран из области физике (од 151. до 200. места).

Универзитет у Београду се први пут нашао на Шангајској листи 2012. године, када је сврстан у групу универзитета који заузимају између 401. и 500. места. Од 2013. године поправио је ранг и нашао се у групи универзитета који заузимају позиције између 301. и 400. места, све до ове године када се нашао између 201. и 300. места.

Универзитет у Београду ранжиран је међу најбољим светским универзитетима у 8 од 46 научних области и у два научна поља у оквиру QS World University Rankings by Subjects за 2017. годину. QS World University Rankings је један од три најутицајнија светска инструмента академског рангирања (заједно с Academic Ranking of World Universities и Times Higher Education World University Rankings), а за потребе овогодишње публикације извршена је процена укупно 4.438 светских универзитета, са рангирањем на основу академске репутације, репутације међу послодавцима и библиометријским показатељима научноистраживачког учинка, са циљем утврђивања извршености у појединим дисциплинама. У пољу природно-математичких наука, Универзитет у Београду је, међу светским универзитетима, ранжиран на 347. месту, док је у пољу хуманистичких наука ранжиран између 401. и 450. места.

Шангајска листа коју сваке године објављује универзитет Ђао Тонг из Шангаја једна је од најутицајнијих листа која рангира најбоље универзитете у свету. Критеријуми који се узимају обзир при рангирању факултета на Шангајској листи су: број и квалитет научних радова; број истраживача највише цитираних у својој дисциплине; број нобеловаца међу бившим студентима; број научних радова написаних у сарадњи са иностраним универзитетима; број добитника Филдсових медаља међу бившим студентима. Области из којих се рангирају Универзитети су следеће: математика и природне науке, инжењеринг/технологија и рачунарске науке, затим област живота и пољопривредних наука, фармација и клиничка медицина и област друштвених наука.

Студирање из перспективе студената

Већина наведених квантитативних показатеља у овом одељку представља налазе истраживања ЕУРОСТУДЕНТ V и VI која дају увид у податке који се односе на

доступност и једнакоправност високог образовања у нашој земљи, али пружа и могућност компаративног прегледа.¹⁰¹

Образовно порекло студената и повезаност са финансирањем током студија

Када је у питању образовно порекло студената, значајан проценат има макар једног родитеља који има диплому основних студија (43,8%). Скоро је подједнак број оних којима су родитељи завршили средњу школу (42%). Само 1,8% студената потиче из породице где ни један родитељ није завршио средње образовање. Скоро 12% студената има макар једног родитеља који имају мастер или докторски ниво студија¹⁰².

Нешто преко 50% студената који имају финансијске тешкоће су из породица где је средње образовање највиши степен, док 61,4% долази из породица где је макар један родитељ високо образован. Оно што је карактеристично за нашу студентску популацију је да више студената који зависе од сопственог финансирања (тј. имају сопствене приходе) долазе из високо образованих породица, иако се чини да би они били по мањим притиском да зарађују јер су те породице генерално бољег социо-економског статуса. Од укупног броја кредита и стипендија МПНТР издваја до 10% за студенте и до 10% за ученике из осетљивих друштвених група. У случају студената у те мере спадају још и ослобађање од школарине, као и мере на основу којих студентски центри у оквиру својих смештајних капацитета наменски треба да одреде до 10% капацитета за смештај студената из осетљивих друштвених група.¹⁰³

Задовољство студирањем

У оквиру реформе високог образовања у Европи посебни циљеви усмерени су на промену положаја студената и активно учествовање у сопственом образовању, њихов субјекатски положај, доношење одлука, креирање курикулума избором предмета и усмерења, преузимање одговорности за сопствено образовање, активно учествовање у настави, као и допринос контроли квалитета студијских програма и педагошког рада наставника. Нови приступи високом образовању подразумевају активнији положај студената који утиче на њихово веће ангажовање и партиципацију, али и мотивацију за сопствено учење и образовање.

Задовољство студирањем даје важну перспективу о квалитету високог образовања из угла учесника у процесу. У оквиру ЕУРОСТУДЕНТ истраживања мере се више од шест димензија које се односе на квалитет и организацију предавања (квалитет предавања, организација студија и распоред предавања, могућност избора великог броја курсева), однос запослених према студентима (однос запослених у администрацији према студентима, однос запослених у настави према студентима) и опремљеност високообразовних установа (библиотека, рачунари, зграда, учионице).

¹⁰¹ Напомена: Студија из 2017 није укључивала ВШУ које нису део универзитета.

¹⁰² Доступно на <http://database.eurostudent.eu/>

¹⁰³ Чекић-Марковић, Ј (2016) Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера, Београд: СИПРУ и Влада РС

Према последњим подацима ЕУРОСТУДЕНТ, више од половине студента задовољно је квалитетом наставе (54,6%) док 16,4% изражава своје незадовољство. Изгледа да почетни ентузијазам има утицаја па су тако бруцоши основних студија углавном задовољнији. То међутим не важи и за студенте на кратким програмима. Једно могуће објашњење је да традиционални начин предавања на факултетима у Србији мање одговара студентима на специјалистичким и струковним студијама којима је потребно више практичног и интерактивног рада. Када посматрамо области образовања, више од 60% студената друштвених наука, новинарства и ИКТ је задовољно, док су студенти у областима здравља и социјалне заштите, природних наука и статистике чешће незадовољни и то поново јер сматрају да им недостаје више практичног рада.

Када је у питању задовољство професорима, мишљења су подељена - 40,4% налази да их предавачи инспиришу, а 30% се с тим не слаже. Овај налаз донекле употпуњује и податак да скоро половина студената сматра да њихови професори нису заинтересовани за њихов напредак. Студенти у области здравства и социјалне заштите посебно истичу незаинтересованост професора. Нешто мање од 60% студената би свој програм препоручило другима, а 71,5% нема сумње да ли је програм који су изабрали био прави избор за њих.

Мобилност

Промовисање међународне мобилности студената у европском простору високог образовања оцењује се као један од најважнијих циљева Болоњског процеса. С једне стране, мобилност побољшава квалитет студијских програма, доприноси изврсности у истраживањима и повећава сарадњу као и конкуренцију између високообразовних установа, а подједнако је важна и за лични развој студената и повећава шансе за запослење.

Већина студената који имају икакво искуство у иностранству углавном су га стекли кроз летње школе, школе језика или екскурзије. Само 1,5% студената је заиста студирало, а 3,2% је имало неки вид праксе. Студенти на мастер студијама и дужим програмима обично су мобилнији као и студенти који имају сопствене приходе. Они који зависе од кредита, стипендија или породице ређе бораве у иностранству. Већина студената (58,6%) има добро знање два језика, а три језика добро зна 16,1% студената. Студенти који имају намеру да студирају у иностранству углавном имају и боље знање језика. Препреке за студирање у иностранству су из угла студената углавном финансијске или административне, док се личне пре свега односе на то да не желе да се одвоје од породице, пријатеља или партнера (40,3%). Језик представља проблем скоро четвртини студената. Када наводе административне препреке то се пре свега односи на мањак информација од стране домаће ВШУ (34,7%), а такође је значајно и то што није лако интегрисати програм у иностранству у студирање у Србији. За 65% студената највећи проблем су ипак финансије.

Припремљеност за тржиште рада

Високо образовање треба да припреми студенте за интелектуалне послове који захтевају комплексне вештине, експертизу и креативност али и помогне развоју позитивних личних особина.

Економска криза није заобишла дипломце. Од 2008. до 2013. године у Европској Унији проценат запослених међу свршеним студентима од 20 до 34 године у року од једне до три године након дипломирања пао је за 6,6%¹⁰⁴ (од 82%). Од 2013. године на европском нивоу проценти се поправљају па тако у 2016. години 78,2% дипломаца се запошљава у року од једне до три године, али Србија остаје иза свих ЕУ земаља по запошљивости особа са терцијарним образовањем¹⁰⁵.

Сами студенти, тачније 39% њих процењује (EUROSTUDENT VI) да су им шансе за налажење посла који одговара њиховим квалификацијама на домаћем и страном тржишту једнаке, међутим само 9,5% верује више у могућности на страном тржишту (наспрам 29.5% који веће шансе виде на домаћем). Оно што је донекле забрињавајући податак је да чак 21,9% није могло да процени своје шансе - пре свега они који су на дужим програмима и основним студијама, верованто због мањег контакта са светом рада. То указује на потребу да се са студентима од почетка што више ради на каријерном вођењу, упознавању са светом рада и да им се пружају прилике да истражују потенцијална занимања кроз праксе или посете. Студенти на програмима из области пословања, администрације и права, као и образовања, више од других су усмерени на домаће тржиште. Узрок томе може да буде специфичност система у овим областима, због чега се не осећају подједнако спремни и за страно тржиште. Скоро половина студената сматра да су добро припремљени за национално тржиште, поготово они студенти који намеравају да раде у образовању и ИКТ сектору, док 12,5% студената мисли супротно.

Предност коју студенти дају домаћем тржишту рада можемо повезати и са смањеном мобилношћу, јер чак 79,1% студената није имало било каквог академског искуства у иностранству.

Остварени напредак у извештајном периоду (са освртом на период 2012-2015)

У наставку је сажетак оствареног напретка од тренутка доношења Акционог плана за СРОС 2020 закључно са 2017. годином док се преглед остварености појединачних мера налази на крају одељка у облику табеле.

Унапређење механизма осигурања квалитета

Вредновање квалитета је од посебног значаја за сваки образовни систем, јер је то поступак који доводи до оцене квалитета и пружа препоруке за даљи развој.

Од 2007. КАПК је обавила два круга акредитације на нивоу институција и студијских програма: први у периоду 2007-2011. и други у периоду 2012-2016, као и један круг спољашње провере квалитета установа (СПК). Укупно је акредитовано преко 200

¹⁰⁴ Eurostat (2017). Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy, 2017 edition, EU

¹⁰⁵ WEF (2017) The Global Human Capital Report Insight Report -Preparing people for the future of work, World Economic Forum

високошколских институција и 2000 студијских програма у оба круга акредитације. До краја 2016. године КАПК је обавила укупно 5234 евалуације од чега су 4401 били захтеви за акредитацију студијских програма (1947 у првом кругу акредитације и 2454 у другом).

После другог круга акредитовано је:

- 1610 програма академских студија за упис 85.713 студената на прву годину студија (20% на приватним универзитетима)
- 444 програма струковних студија за упис 26.088 студената
- Укупно 2054 програма за упис 111.801 студената¹⁰⁶

У табели испод преузетој из Извештаја КАПК о самовредновању (2017) види се статистика током три циклуса акредитације (укључујући и СПК).

Први круг акредитације 2007 - 2011	
2007	78 Високих школа струковних студија+ 515 студијских програма
2008	81 Факултета, Високих школа, Универзитета+ 928 студијских програма
2009	60 Факултета, Високих школа, Универзитета + 308 студијских програма
2010	13 Факултета, Високих школа, Универзитета + 51 студијских програма
2011	145 студијских програма
Први круг спољашње провере квалитета 2011 - 2015	
2011	54 Високих школа струковних студија
2012	36 Факултета, 6 Високих школа струковних студија
2013	7 Универзитета, 59 Факултета
2014	1 Универзитет са накнадним праћењем, 17 Факултета (3 накнадна праћења)
2015	7 Факултета (1 накнадно праћење)
Други круг акредитације 2012 - 2016	
2012	52 ВШУ (2 Факултета, 50 Високих школа струковних студија, 14 актова) + 210 студијских програма (59 актова, 2 одбијања)
2013	35 ВШУ (2 Универзитета, 27 Факултета, 1 Висока школа, 6 Високих школа струковних студија, 2 акта) + 494 студијска програма (67 актова, 6 одбијања)
2014	63 ВШУ (8 Универзитета, 52 Факултета, 2 Високе школе, 1 Висока школа струковних студија, 4 акта) + 644 студијска програма (79 актова, 2 одбијања)
2015	40 ВШУ (2 Универзитета, 32 Факултета, 3 Високе школе, 3 Високе школе струковних студија) + 366 студијских програма (68 актова, 37 одбијања)
2016	6 НЕИс (3 Факултета, 3 Високе школе, 3 акта) + 250 студијских програма (141 актова, 57 одбијања)
Трећи круг акредитације 2017 -	
2017	13 ВШУ (1 Универзитет, 3 Факултета, 7 Високих школа струковних студија, 3 акта) + 151 студијских програма (65 актова, 9 одбијања)
Почетна акредитација 2013-	
2013	4 ВШУ (1 позитивно мишљење, 3 негативна мишљења)
2014	9 ВШУ (3 позитивна мишљења, 6 негативних мишљења)
2015	3 ВШУ (2 позитивна мишљења, 1 негативно мишљење)
2016	11 ВШУ (3 позитивна мишљења, 8 негативних мишљења)
2017	2 ВШУ (2 позитивна мишљења)
Ванредна спољашња контрола квалитета по захтеву Министарства	
2014	1 Висока школа струковних студија
2016	1 Висока школа струковних студија

¹⁰⁶ Презентација „Искуства КАПК после другог круга акредитације студијских програма“, Комисија за акредитацију и проверу квалитета, Србија, Друга регионална конференција тела задужених за осигурање квалитета у високом образовању, март, 2017 Бања Лука

На пољу осигурања квалитета у групу активности у складу са препорукама ENQA и EQAR које је КАПК, уз сагласност Националног савета за високо образовање (НСВО), самостално извела током другог круга акредитације спадају: а) увођење процедуре накнадног праћења б) објављивање неколико системских анализа и ц) увођење послодаваца и студената у систем осигурања квалитета. Значајне примедбе ENQA и EQAR типале су се правног статуса Комисије, организације и ресурса као и унапређења независности што представља усклађивање са ESG¹⁰⁷.

Новим ЗВО правни статус КАПК је промењен и предвиђено је формирање самосталног независног државног регулаторног тела – Националног акредитационог тела (НАТ) која се састоји од органа пословођења, стручног органа тј. КАПК и стручне службе које обављају административно-техничке послове (ВО-ЗД11). Кад говоримо о НАТ, његово формирање свакако је било планирано акционим планом, међутим оно што је изостало је дискусија о могућим моделима успостављања агенције. НАТ је конституисан у мају 2018 и треба да преузме послове на анализирању рада ВШУ и изради препорука за унапређење рада (ВО-АС06).

Сам процес акредитације унапређен је кроз рад на стандардима, допуну стандарда за нове области и повећање транспарентности процеса (ВО-ЗД09, ВО-ЗД10). Индикатори (стандарди) квалитета су први пут уведени 2006. године и више пута су унапређивани (веће измене су биле 2013. када су уведени стандарди за почетну акредитацију, 2015. када су уведене измене стандарда за докторке студије и 2016. када су уведени стандарди за струковни мастер) и коначно је урађена велика ревизија стандарда у складу са ESG. Један од актуелних Еразмус+ пројеката „Развој и имплементација система за вредновање успешности ВШУ у Србији, (PESHES) за циљ има повезивање неколико акција и стварање система који би пратио квалитет исхода ВШУ, а не само квалитет улазних карактеристика. Пројекат има за циљ и даље унапређивање стандарда за акредитацију, повезивање ВО са послодавцима (како би се добила релевантна процена стечених компетенција) и развој система за рангирање програма и установа¹⁰⁸.

У складу са препорукама ENQA уведени су страни рецензенти за програме докторских студија, а оно што је изузетно важно у процесу јачања јавне одговорности ВШУ за квалитет високог образовања (ВО-ЗД08), регистри акредитованих установа и програма дефинисани су као „отворени подаци“ тј. подаци доступни јавности. За сада, све ово је дефинисано у прописима, али тек треба да буде реализовано, као и операционализација свих система од јединственог образовног броја (ЈОБ) до функционалних регистара.

КАПК након анализе првог циклуса акредитације налази да је повећан степен одговорности установа за контролу квалитета (ВО-ЗД08). Оно што независна истраживања показују јесте да транспарентност и даље није на задовољавајућем нивоу, па

¹⁰⁷ Презентација „Чланство КАПК у ENQA i EQAR Обавеза одржања националног система обезбеђења квалитета у високом образовању и изазов за његово унапређење“ Софија Пекић Кири 22. Скуп трендови развоја: “Нове технологије у настави”, Златибор, 16. - 19. 02. 2016.

¹⁰⁸ <http://peshes.ius.bg.ac.rs/summary.php>

тако чак и ако установе објективно и ревносно раде самовредновање, јавност не добија потпуне извештаје и све релевантне информације (или не редовно и доследно)¹⁰⁹.

Учешће студената у управљању

У оквиру Европског поља високог образовања, партиципативност у управљању ВШУ значи и већу улогу студената и студентских организација. СРОС 2020 и Акциони план виде студенте као значајни ресурс за подизање квалитета и зато је предвиђено да се у процес осигурања квалитета студенти укључе и допринесу праћењу наставног процеса (ВО-ЗД15). ВШУ су добиле слободу да укључе студенте у процес оцењивања наставног процеса и већина ВШУ спроводи неки вид студентских евалуација¹¹⁰. Оно што се појављује као проблем је квалитет самих инструмената и неуређеност критеријума за процену, али и јавност добијених оцена. Тако свака ВШУ доноси сопствени правилник и може одлучити да учини јавно доступним делове или само сажете евалуације. У складу са обавезом ВШУ да садашњим и будућим студентима пружају јасне и транспарентне информације које су им важне за одлуке о студирању, објављивање извештаја по предметима и оцена рада професора треба да буду јавне. Само на тај начин може да се сматра да су студенти укључени равноправно јер имају потпуни увид у све фазе вредновања, а то укључује и коначну оцену квалитета. Када је упитању учешћа студената у доношењу одлука, Студентска унија Србије (СУС)¹¹¹ је одржала први круг јавних расправа о нацрту Закона о студентском организовању у Новом Саду, Београду, Нишу и Крагујевцу у јануару 2018. Нацрт Закона о студентском организовању припремила је радна група СУС у сарадњи са МПГНР, у двогодишњем процесу. Осим СУС, учешће студената у доношењу одлука омогућено је кроз Студентску конференцију универзитета Србије (СКОНУС) и Студентску конференцију академија струковних студија (СКАСС), као и појединачним студентским парламентима при ВШУ. Садашње регулисање учешћа студената у одлучивању се своди на одредбу ЗВО (став 2, члан 11) која прописује да се у питањима која су од значаја за студенте, а на позив Националног савета за високо образовање, у раду Националног савета, са правом учествовања у одлучивању, учествују два представника студената које одређују студентске конференције из редова студената који имају просечну оцену студија најмање осам. Да би се статус реализације ове активности могао проценити било би потребно постојање униформног начина праћења учешћа студената преко адекватних показатеља (нпр. да ли је учешће суштинско и значајно или формално и слично).

Студенти неких области нису задовољни обимом и учесталошћу праксе у оквиру програма предмета. Још 2015. године НСВО је донео Подсетник за студентску стручну праксу¹¹². Потреба за студентском праксом препозната је и у Акционом плану (ВО-ЗД16) и начињени су кораци да се обезбеди испуњавање ове обавезе. У складу са Правилником о стандардима и поступку за акредитацију ВШУ и студијских програма у оквиру Стандарда 5

¹⁰⁹ Насевски, С (2017). Quality assurance and open data for ranking in Serbian higher education – we are ready. Београд: БОШ, 2017

¹¹⁰ Нпр. Правилник о студентском вредновању, Ветеринарски факултет, Универзитет у Београду

¹¹¹ Студентска унија Србије је активни члан Европске студентске уније (ЕСУ) и један од оснивача Медитеранске Студентске Мреже (МедНет) и Југоисточних Иницијатива (СЕИ) – мреже националних студентских организација из земаља југоисточне Европе.

¹¹² НСВО (2015). Подсетник за студентску стручну праксу у високом образовању,

који се односи на курикулум студентска пракса се поставља као услов. О томе у којој мери се студентска пракса реализује и на који начин, у овом тренутку без регистра студената и програма није могуће говорити са прецизношћу. Оно што је студентима доступно је портал www.studentskapraksa.com који представља јединствену базу понуде и тражње студентских стручних пракси за студенте Универзитета у Београду, Универзитета у Новом Саду, Универзитета у Крагујевцу и Универзитета у Нишу. Наведени универзитети и универзитетски центри за развој каријере повезани су са овом базом тражње и понуде и могу да врше активну и континуирану размену информација са факултетима и студентима и послодавцима. Послодавци су у могућности да објаве отворена места за праксу и путем портала знатно олакшају процесе селекције кандидата, администрације пријава и евалуације. Студенти су у могућности да креирају свој профил у бази и да врше активну претрагу огласа за праксу и пријављују се за актуелне понуде стручних пракси.

Квалитет рада наставника у високом образовању

Без квалитетног наставног кадра, нема ни квалитетног образовања. Акциони план препознаје потребу за подршком и унапређење рада наставног особља у ВО (ВО-ЗД17, ВО-ЗД18, ВО-ЗД19, ВО-ЗД20). Реализује се Програм за стицање наставничких компетенција из области педагошко-психолошког и дидактичко-методичког усавршавања наставника (ВО-АС06). Регистар запослених на ВШУ који је предвиђен ЗВО садржи личне податке запослених и податке о ангажовању, али подаци који улазе у критеријуме за ангажовање или напредовање доступни су ипак само ВШУ која одлучује о ангажовању. Ближи услови за избор у звање наставника утврђују се општим актом ВШУ, у складу са минималним условима за избор у звање наставника на универзитету који су донесени 2015. године. За сада нису дефинисани услови избора у различитим научно образовним и уметничким пољима па је тако овај део активности из мере ВО-ЗД17 делимично реализован. Јесте реализовано успостављање процедуре за наставнике из дијаспоре и наставнике из иностранства. Потписани су међународни споразуми и програми о културно-просветној сарадњи, као и међууниверзитетски и међуфакултетски програми сарадње. Као пример остварене сарадње, у складу са потписаним билатералним споразумима, у периоду од 2015. до 2018. у Србији је боравило 332 лектора. Подршка наставном особљу за наставни и стручни рад у иностранству (ВО-ЗД18) чека доношење нових подзаконских аката. Уредба о нормативима и стандардима услова рада универзитета и факултета за делатности које се финансирају из буџета последњу измену претрпела је 2007. године¹¹³, а нови модел финансирања ВО и научноистраживачких пројеката још увек није стигао до јавне расправе. Подаци о мобилности наставника за сада су доступни само у оквиру универзитета и ВШУ, а тек са успостављањем регистра запослених биће могуће пратити у оквиру обједињене базе ефекте појединачних мера које ВШУ предузимају. На нивоу струковних студија нема нових донетих политика (ВО-СС06) осим могућности које су отворене новим ЗВО за наставно особље на свим ВШУ.

Када је реч о усклађивању броја наставника по областима (ВО-ЗД20), нису вршене анализе на националном нивоу, па о томе нема позданих података. Стандарди акредитације

¹¹³ Службени гласник РС, бр. 15/02, 100/04, 26/05, 38/07, 110/07

дефинишу број студената по наставнику за различита поља, као и обим радног оптерећења наставника, па се може сматрати да је ова Акција делимично испуњена. Стандарди, такође, предвиђају неколико опција за рад наставника са непуним радним временом¹¹⁴. Важно је истаћи да су ово стандарди за акредитацију програма - када установа добије акредитацију за програм, она би требало и да га реализује у складу са тим. Међутим, лоша пракса каснијег отпуштања или привидног запошљавања кадрова није непозната међу ВШУ. Инспекција и КАПК који имају ограничене капацитете реагују по притужбама на рад, а тај процес понекад може да потраје и дуже времена. До тада права студената могу да буду озбиљно угрожена. Регистар наставног особља, стога мора да буде јавно доступан и да даје увид у тренутно стање по ВШУ, као и испуњеност Стандарда 9 како би се имала стварна слика тренутне праксе у сваком моменту.

Мобилност у високом образовању

Мобилност и интернационализација универзитета саставни је део усклађивања са европским образовним простором. У априлу 2017. године донет је Закон о потврђивању Споразума о учешћу у Средњоевропском програму универзитетске размене. Осим тога на снази су међународни билатерални споразуми са 77 земаља. У периоду од 2015. године до 2018. године стипендије Владе РС добило је 260 студената, а у Србији је боравило 332 лектора на основу споразума. И друге активности у оквиру акција ВО-ЗД28 и ВО-ЗД29 се успешно и доследно реализују, као нпр. анализа докумената радних и саветодавних група у оквиру *Bologna Follow-Up Group* у оквиру припреме за министарску конференцију у Паризу, а стратегије мобилности донели су Универзитет у Београду, Универзитет у Нишу и Универзитет у Крагујевцу. Ради се и на отклањању појединачних административних препрека, па тако МПНТР поступа у складу са Законом о странцима и издаје потврде на основу којих се регулише привремени боравак у надлежној испостави полиције. Закључено је 20 уговора са студентским центрима, Темпус канцеларијом и другим социјалним партнерима којима је прописана процедура регулисања здравствене заштите. Ефекти ових мера ће се знати када подаци из јединственог информационог система буду доступни, а неки актуелни подаци из ЕУРОСТУДЕНТ истраживања дати су у претходном делу.

Истраживање и развој

Квалитет високог образовања се огледа и у броју објављених научних радова у међународним часописима, цитираности и др. Истраживање и развој су неодојиви део мисије ВО и Акциони план садржи мере које би требало да унапреде ту област (ВО-ЗД25, ВО-ЗД26). Нови стандарди акредитације подразумевају и стандарде који се односе на научноистраживачки рад (Стандард 6), али и индикаторе који би омогућили праћење и боље планирање политика у овој области. Мере које треба да помогну развој научно-истраживачке делатности ослањају са на неколико различитих стубова, као што је начин финансирања ВШУ, начин финансирања научно-истраживачке делатности, успостављање и ажурирање регистара (наставника, истраживача, пројеката), као и унапређење компетенција за научно-истраживачки рад. Може се закључити да је ЗВО усвојен и да постоје Стандарди који покривају ову област, али да у овој области није

¹¹⁴ Стандард 9: Наставно особље, 9.1.

начињен суштински напредак. Пројекат који реализују Светска банка и МПНТР требало би да резултује у новом начину комбинованог финансирања.

"Студент у центру учења" и његове компетенције

Оно што је заједничка тема за све нивое образовања је како да ученик/студент заиста постану центар целог система, а да систем остане одржив и уређен и да у исто време буде флексибилан и да уважава потребе различитих корисника.

Када се говори о квалитету образовања, никако се не могу занемарити коначни исходи тј. шта је то што се тим образовањем жели постићи? Које способности и компетенције треба да се развијају и какве стручњаке желимо да имамо када заврше своје образовање? Исходи учења се могу дефинисати у форми општих академских стандарда дисциплине. Ови стандарди експлицирају и описују особине, знања, способности и вештине које дипломирани студенти у дисциплини поседују. Начини провере наученог на располагању наставницима су многобројни: тестови, есеји, пројектни рад, усмени испит, задаци, дневници, извештаји, студије случаја, презентације, практичне демонстрације. За потенцијалне послодавце, универзитетске институције и друштвену заједницу у целини, експлицитно дефинисани исходи учења на нивоу студијског програма олакшавају препознавање и признавање појединих квалификација и звања. Дефиниције исхода учења су неопходне за обезбеђење и контролу квалитета образовања јер установљавају стандарде квалитета са којима упоређујемо стечена и демонстрирана знања и вештине студената на крају процеса учења.

„Студент у центру учења“ (ВО-ЗД21) није концепт који је покривен Болоњском декларацијом, али инструменти као што су ЕСПБ, признавање претходног учења, НОК и др. су ослоњци за његову реализацију. Оријентација на исходе учења и компетенције значи померање фокуса са садржаја области и предмета на оно шта студенти знају да примене. Исходи учења су мерљиве изјаве о томе шта се од студента који је добио одговарајућу квалификацију или завршио програм или његов део, очекује да зна, разуме и шта је у стању да уради. Принципи оваквог концепта препознати су у ЗВО и Стандардима за акредитацију па тако Акцију (ВО-ЗД21) остварују појединачне установе и тела у складу са потребама студената. Поједине ВШУ дају информације о томе шта чине у овом смислу, нпр. у складу с добром праксом универзитета у свету, на Машинском факултету Универзитета у Београду су од ове школске године уведене две новине – уводна предавања из математике и физике и институција ментора. Према анализи резултата бруцоши на испиту из Математике 1 имали су већу проходност и вишу средњу оцену за око 12% у односу на претходну генерацију. Кључне компетенције за основне академске студије нису дефинисане ЗВО, већ се налазе у Стандардима за акредитацију студијског програма, али захтев из АП (ВО-АС02) да постоји претходна анализа и јасно раздвајање основних од струковних студија није испуњен.

Компетенције студената дефинисане су за основне и мастер студије и посебно за докторске студије са појачаним нагласком на научноистраживачким компетенцијама и компетенцијама потребним за реализацију пројеката. Када је реч о мастер студијама, ситуација је иста. Мастер студије су прилагођене актуелним захтевима друштва и

циљевима високог образовања усмеравањем и оспособљавањем студената за тражене и значајне послове, а то се и проверава и приликом акредитације (ВО-АС03). Универзитети у склопу правилника о самовредновању (као нпр. УБГ, УН) имају предвиђено анкетирање послодаваца што би требало да се користи за унапређивање студијских програма (ВО-АС06).

Све ВШУ у својим информаторима и сајтовима истичу да су програми и настава конципирани око исхода учења и да студенти добијају јасну информацију шта се од њих очекује и које компетенције ће на крају стећи. Усклађивање исхода учења и броја остварених ЕСПБ је процес који прати ревидирање студијских програма (ВО-ЗД22). Исходи учења се описују према дескрипторима исхода учења националног оквира квалификација, па се тако очекује да ће сада, када је усвојен Закона о Националном оквиру квалификација, установе ускладити своје програме и уједначити дефинисане исходе у оквиру истих области/предмета. Стандард 5 за акредитацију програма: Курикулум даје смернице за распоређивање ЕСПБ бодова, тиме и смернице за распоређивање наставе у оквиру сваког поља по семестрима. За 60 бодова студирања годишње радно оптерећење студената је од око 1500 – 1800 сати, што одговара броју од око 25 – 30 студентских сати рада по боду¹¹⁵, али не постоји анализа да ли су програми предмета тако и распоређени. Обука која је била предвиђена Акционим планом „Веза исхода учења и оптерећења студената“ није одржана али су различите ВШУ држале различите тренинге.¹¹⁶ У Акционом плану (ВО-АС04) предвиђа се и додела посебних сертификата за „одличне“ студијске програме, међутим индикатори за процену квалитета осим оних предвиђених за акредитацију нису додатно разрађени да би могао да се упоређује квалитет појединачних програма, па тиме посебни сертификати за квалитет нису могући. У светлу формирања НАТ потребно је и ревидирати АП у деловима који се тичу надлежности институција за проверу и осигурање квалитета тако да се препознаје улога НАТ. Овај налаз односи се и на рангирање студијских програма (ВО-АС05).

Питање на које се увек враћамо када се говори о квалитету јесте сам наставни процес, начин предавања и развоја компетенција. Акциони план наглашава потребу за модернизацијом и применом нових модела учења и ИКТ-а (ВО-ЗД23) и предвиђа популаризацију учења на даљину. МПНТР је на свом сајту објавио конкурс у августу 2017. године „Развој високог образовања“. Предмет јавног конкурса је суфинансирање пројеката од стране МПНТР за подршку високошколским установама у развоју нових и иновирању постојећих предмета у оквиру студијских програма. Право учешћа на јавном конкурс у добиле су акредитоване високошколске установе чији је оснивач Република Србија које: (1) имају акредитоване студијске програме, у оквиру којих се пројектом предлаже увођење нових или иновирање постојећих предмета, (2) уводи нови студијски програм који прати потребе тржишта рада и садржи предмете чији се развој предлаже пројектом. Током новембра 2017. године су одлуком министра просвете, науке и технолошког развоја додељена средства 67 ВШУ. ВШУ такође имају могућност да реализују програме учења на

¹¹⁵ <http://europa.eu.int/comm/education/socrates/ects.html>

¹¹⁶ Не располажемо подацима колико ВШУ је испунило ову обавезу, али сви програми који су акредитовани требало би да макар на основу документације имају задовољен овај услов.

даљину у складу са ЗВО и да обезбеде услове за електронско полагање испита. Ова пракса тренутно је чешћа на приватним факултетима. Већина државних факултета користи систем *moodle* или неку другу платформу и то углавном за електронско пријављивање испита, приступ литератури, презентацијама, вестима итд.

Струковне студије на првом и другом степену су трпеле различите измене. Питање места високих школа струковних студија и проходности на овај тип студија остаје да буде додатно уређен. У Акционом плану (ВО-СС01, ВО-СС03) планиране акције требало би да подигну квалитет и понуде студијске програме студентима који желе да се усаврше у одређеној области и имају што бржи приступ тржишту рада. Међутим, с обзиром на то да мисија високог образовања ипак на свим нивоима треба да има и развојну улогу, јачање истраживачке компоненте мора да се огледа и на струковним студијама другог и трећег степена. Касни се са реализацијом активности које се односе на реорганизацију ових степена, али су допуњени и измењени Стандарди за акредитацију, основано је радно тело за развој стандарда квалификација и решено је питање еквиваленција са претходним квалификацијама (ВО-СС05).

На трећем степену, тј. на докторским студијама научна компонента ВО је најизраженија. Зато је јачање капацитета кадрова и самих ВШУ за истраживачке пројекте и укључивање што више младих доктораната стратешки циљ (ВО-ДС01, ВО-ДС02). За унапређивање стандарда акредитације самих докторских студија потребно је да НАТ постане потпуно оперативан и да НСВО донесе одговарајуће одлуке. Прилике за усавршавање наставног особља за рад на међународним пројектима углавном се реализују кроз пројекте у којима ВШУ учествују. Пројекти углавном пружају највише могућности за пост-докторска усавршавања (ВО-ДС07).

Обухват

У оквиру Стратегије Европа 2020 постигнут је консензус да је жељени проценат високообразованог становништва на нивоу ЕУ 40%. Да би ово било остварено земље чланице, али и претендујући кандидати дефинисали су своје циљане вредности и мере. Проценат оних који према европском индикатору о раном напуштању школовања имају највише завршену средњу школу од 2008. пао је са 14,7% на 10,7% док је проценат високо образованих повећан са 31,1% на 39,1%.¹¹⁷

СРОС 2020 предвиђа да се упис на високо образовање повећава постепено са сваком новом генерацијом. За 2020. циљна вредност је да укупно уписује установе високог образовања најмање 50%, а највероватније 55% генерације, од тога 40% – 50% оних који су завршили четворогодишње средње стручне школе (15% – 18,5% генерације) и 95% оних који су завршили гимназије (35% генерације). У школској 2017/2018. години обухват генерације која похађа факултете и високе школе (19-24¹¹⁸) године је 54,2% и показује даљу тенденцију благог раста (РЗС) као и да су стратешки планови оствариви. Стопа обухвата

¹¹⁷ Eurostat (2017). Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy, 2017 edition, EU

¹¹⁸ Генерација 19-29 година 28,2%

струковним или академским студијама првог степен је 41,7% а другог 10,2% док се на докторским студијама налази 1,2%¹¹⁹.

Један од главних циљева СРОС 2020, дефинисаних и Законом о високом образовању, је да се омогући равноправан и праведан приступ високом образовању, као и могућност целоживотног учења уз уважавање принципа људских права и грађанских слобода уз забрану сваког вида дискриминације. На националном нивоу постоје мере усмерене на повећање приступа осетљивим групама као што су Роми и студенти са инвалидитетом или сметњама у развоју. Тренутно то значи да је свака ВШУ дужна да у оквиру буџетске квоте обезбеди 2% места за ученике из осетљивих група, док се у студентским домовима оставља до 10% места за студенте из осетљивих група.

Око 15,1% студената прима неку врсту финансијске подршке (кредити или стипендије). Према подацима из EUROSTUDENT VI¹²⁰ истраживања, проценат студената из осетљивих група уписаних на високо образовање је следећи:

- Студенти са веома лошем социо-економским статусом (СЕС) **31%**
- Студенти са инвалидитетом **6,8%**
- Студенти са мигрантским пореклом (друга генерација) **14%**

На већини факултета питања за пријемни испит нису позната унапред, те су стога средњошколци често принуђени да похађају часове припремне наставе који се плаћају и које организују факултети или да похађају часове које организују индивидуални наставници, а који могу бити веома скупи. Самим тим шансе за успех на пријемном испиту и студирање у категорији буџетских студената се смањују за средњошколце из нижих социјалних слојева, што је управо случај са ромским ученицима¹²¹.

Становање током студија

Студенти и ученици из осетљивих друштвених група остварују право на смештај и исхрану под условима утврђеним Законом о ученичком и студентском стандарду (2013), Правилником о смештају и исхрани ученика и студената (2012), Правилником о ученичким и студентским кредитима и стипендијама (2013) и применом блажих критеријума¹²².

Већина студената у Србији живи са родитељима (48%) док 30,7% живи са цимерима. Ретки су они који живе са партнером, чешће они старији до 30 година, али зато значајан проценат живи сам 16,2%. Око 11% студената (2% од оних који не живе са родитељима) живи у студентски домовима. Оних који живе сами, али уз финансијску подршку породице, има 17,6%, а 6,3% има сопствене приходе.

Транзиција из средње школе

¹¹⁹ Подаци достављени од стране РЗС (април, 2018)

¹²⁰ Еуростудент: *PLASD Country profile The social dimension in higher education in: Serbia, 2015*

¹²¹ Чекић-Марковић, Ј (2016) Анализа примене афирмативних мера у области образовања рома и ромкиња и препоруке за унапређење мера, Београд: СИПРУ и Влада РС

¹²² ИБиа

Око три четвртине студената уписује ВШУ у року од годину дана од завршетка средњег образовања. Међутим, постоји и одређени број, који чини 16% студентске популације која уписује ВШУ понекад и више од две године по завршетку средње школе. До 2017. није било предвиђено студирање уз рад, па је тако фактор самосталних прихода често утицао на одложен упис. Студенти који се одлучују за кратке програме, то чине често кад већ заснују радни однос, а укаже се могућност или потреба за стицањем одређене квалификације. Одлагању уписа високообразовне установе склонији су студенти који уписују високообразовне установе које се баве услужним делатностима и образовањем, а мање су склони они који студирају образовне профиле који су повезани са пољопривредом, природним наукама, медицином и њој сродним областима¹²³.

Од студената који су учествовали у EUROSTUDENT V истраживању у Србији 57,7% студената долази из средњих стручних школа, док 42,3% студената долази из гимназија. Имајући у виду да 24,8% укупне средњошколске популације чине гимназијалци може се закључити да ученици гимназија у већој мери уписују високо образовање, иако ови подаци говоре да је високо образовање у Србији, такође, веома доступно ученицима средњих стручних школа¹²⁴. Према подацима РЗС, стопа настављања међу гимназијалцима је 90,9%, док ученици који заврше средње стручне школе настављају у 34,7% случајева образовање на ВШУ.

Највећи проценат студената у високо образовање улази на традиционалан начин, полагањем матуре на крају средњег образовања и полагањем пријемног испита на факултету. Нетрадиционални улаз на ВШУ односи се на оне који су ишли у трогодишње средње школе. У том случају неопходно је да полажу диференцијалне испите како би добили потврду о завршеном средњем образовању које има проходност на трећи ниво образовања, а неки чак морају и да похађају програме образовања одраслих. Други начин уласка на високо образовање односи се пре свега на уметничке факултете, на које ученици и пре завршене средње школе могу да буду уписани на основу изузетног талента и пријемног испита. Чешће мушкарци имају нетрадиционални и одложен упис на ВШУ као и студенти старији од 30 година.

Као један од начина за повећање праведности и бољу контролу улаза на факултет предвиђено је да се упис на високо образовање уреди на основу положене матуре на крају средње школе (ВО-ЗД01). На тај начин би се смањиле разлике у условима приступа и будући студенти би имали транспарентније такмичење за места. За сад упис се и даље реализује преко пријемних испита уз остварен успех из средње школе, али нови ЗВО предвиђа увођење заједничке матуре као приступног испита, док се ВШУ оставља могућност додатних захтева (додатни тестови). Мере које предвиђају другачију организацију уписа на ВШУ добиле су законску основу новим Законом о високом образовању и Програмом опште и стручне матуре према којима се матура вреднује

¹²³Јовановић, В и др. (2015). Социјална димензија студирања у Србији-ЕУРОСТУДЕНТ V извештај за Републику Србију

¹²⁴ ИБИА

приликом уписа на факултет, а ученик осим обавезног дела може да изабере предмете које ће полагати, а који су у складу са захтевима ВШУ коју жели да упише.

Флексибилност и развој различитих модела уласка у високо образовање нису били значајније разматрани у извештајном периоду, тако да нема нових предлога за признавање претходног учења или улазак на високо образовање осим кроз матуру и пријемне испите (ВО-ЗД02).

Нови ЗВО отворио је и могућност учења, студирања уз рад (у складу са ВО-ЗД04). Правилници који би требало да додатно регулишу ову област планирани су за доношење до краја 2018. Упис на студије другог степена одвија се у складу са конкурсом ВШУ. Новим Законом о високом образовању, дефинисана је уписна политика у вези са уписом свршених студената са струковних студија на мастер академске студије, односно више не постоји могућност уписа. Општа правила дефинисана ЗВО односе се пре свега на број остварених ЕСПБ који омогућавају пролаз на други степен, док су ближи услови одређени конкурсом ВШУ. Флексибилне путање улаза на ВШУ, иако су отворене донекле тиме што свака ВШУ може да дефинише улаз у оквиру конкурса и даље се у ствари односе на ограничен број случајева. Спор напредак када је у питању валидација неформалног и информалног учења условљен је донекле и нејасноћама у погледу термина и дефиниција (нови термини су у употреби, нпр. признавање, валидација, сертификација). Питање како вредновати учење се поставља изнова и изнова са недоумицама као што су процењивање исхода учења и ко треба да постави стандарде за процену. Поред основних предмета, при конкурсима за упис на високошколске установе у Србији би у наредним годинама бодове могли да донесу и бројни завршени курсеви. Да би се покрио читав спектар претходног учења, Савет ЕУ укључују и алтернативне начине процењивања и валидације. Поред класичних тестова и испитивања, заинтересовани који желе да упишу факултет или неки од модула, моћи ће да представе свој портфолио, да траже интервју па чак и да им се путем испита призна знање стечено праксом¹²⁵.

Афирмативне мере

Мере за подстицање праведности и доступности за студенте из осетљивих група постоје у оквиру афирмативних мера. Осим посебних квота и могућности прилагођавања пријемног испита, услови за упис наредне године прате статус студента. Тако, нпр. студенти који су уписани у складу са мерама афирмативне акције могу да наставе студирање о трошку државе и са остварених 36 бодова (наспрам 48 колико је потребно осталим студентима и то ако приликом рангирања задрже место). Оно што је 2015. опажено као недостатак кроз пројекат ТЕМПУС „Једнак приступ за све: оспособљавање социјалне димензије у циљу јачања Европског простора високог образовања у контексту студентског стандарда“ је и следећи проблем - недостатак транспарентног и лако доступног информационог центра о стипендирању, кредитирању и другој подршци током образовања, и поред чињенице да се Законом о високом образовању предвиђа вођење евиденције о студенту и његовом успеху¹²⁶. Новим ЗВО и увођењем јединственог образовног броја (ЈОБ) као и обавезним регистром студената биће омогућено транспарентније и прецизније усмеравање

¹²⁵ Доступно на <https://ec.europa.eu/epale/en/content/what-slows-down-process-competence-validation>

¹²⁶ Ђорић, Г (2015). Социјална димензија високог образовања, Филозофски факултет, Ниш

подршке студентима (у складу са ВО-ЗД05). Мере као што су кредити и стипендије немају адекватне критеријуме, јер је услов за финансијску подршку меритократски и неосетљив је на социоекономске карактеристике студената. Зато је јасно да овакав систем доделе буџетских места не доприноси унапређењу социјалне димензије високог образовања јер препознаје једино критеријум изврности. Од укупног броја студентских кредита и стипендија опредељује се до 10% за студенте из осетљивих друштвених група, односно сви се студенти пријављују на редован конкурс за студентске кредите и стипендије, а споменутих 10% остаје резервисано за студенте из осетљивих група који у оквиру те прве расподеле нису успели да остваре своја права. Уколико се ових 10% не искористи у потпуности, преостали кредити и стипендије се додељују студентима који су остали „испод црте” на редовној расподели. Ако се има у виду да је ових 10% „резервисано” за припаднике свих осетљивих група, јасно је да тај проценат никако није довољан за све, нити се прави разлика у бројности припадника одређених група¹²⁷.

Када је у питању доступност домова, потребно је ревидирати критеријуме као и процедуре јер студент, односно кандидат за смештај у студентском дому подноси обимну документацију којом доказује припадност осетљивој друштвеној групи. За сваку осетљиву друштвену групу формира се посебна ранг листа на основу бодова из коначне редовне ранг листе.

Усклађивање са потребама привреде

Када је реч о мерама за циљно повећање обухвата тј. повећање обухвата у областима где постоје дефицитарни кадрови, оне се реализују у складу са могућим законским решењима. По усвајању Закона о националном оквиру квалификација, стекли су се услови за образовање тела које оцењује развојне и тржишне потребе и приоритете (до тада се квоте за упис одређују као и до сад, уз могуће повећање од 20% ако се процени као оправдано и у складу са потражњом).

Формирани су каријерни центри при универзитетима и факултетима (нпр. <http://www.razvojkarijere.bg.ac.rs>). На струковним студијама још увек нема стратегије уписа, нити статистике, као ни измена у начину финансирања. За студенте бруцоше АП предвидео је и увођење припремне наставе у форми и обиму коју ВШУ одреди, као и електронске курсеве. За кандидате који искажу интересовање, нпр. Агрономски факултет у Чачку спроводи потпуно бесплатну припремну наставу из предмета који се полажу за упис на Факултет (ВО-АС07). Универзитети перманентно обављају промоцију студијских програма основних академских студија код ученика средњих стручних школа и гимназија.

Финансијска подршка студентима

Финансирање високог образовања као инструмент за повећање праведности није за сада претрпео значајне измене, али се током 2018. године очекује доношење закона о финансирању високог образовања на ком је Радна група МПНТР почела са радом (ВО-

¹²⁷ Еуростудент: *PLASD Country profile The social dimension in higher education in: Serbia, 2015*

¹²⁷ Чекић-Марковић, Ј (2016). Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера, Београд: СИПРУ и Влада РС

АС07). Тренутно, на основу кредита и стипендија студенти примају у просеку око 22% свог укупног прихода од државе и они чине око 16,7% студентске популације¹²⁸. Од студената који примају неку врсту подршке (16,7%) њих 69,9% прима стипендије, а 32,5% кредит. Једино што прави неку врсту диференцијације (осим критеријума успеха и економске ситуације студента) јесу стипендије за посебно талентоване студенте у некој области. Показало се да редовни студенти имају више могућности да дођу до државне помоћи, а они који раде уз студирање остварују право само у 3,8% случајева. Тренутни систем стипендирања и кредитирања више је наклоњен редовним студентима и студентима са бољим просеком што указује на то да можда треба боље прилагодити критеријуме или раздвојити додатно типове помоћи, јер је студентима који немају задовољене основне потребе тешко да се успехом надмећу са боље ситуираним колегама.

Спречавање осипања из високог образовања

Надлежна тела још увек нису донела неки вид протокола за праћење и спречавање осипања из високог образовања (ВО-ЗД07). Саме ВШУ су акцијом ВО-АС07 такође одговорне за спречавање осипања и спровођење анализа које у томе могу да помогну. Системи туторства и све мере које се реализују почевши од студирања уз рад, јачање каријерних центара и понуде релевантних програма служе и као превенција осипања, те од ВШУ зависи коју је меру проценила као најнужнију. Оно што недостаје, а што је најзначајнији инструмент за делотворне мере спречавања осипања је добар систем прикупљања и обраде података. Успостављањем регистра студената дата је основа, али осипање на свим нивоима па и на нивоу високог образовања захтева да се развије посебна стратегија образовне статистике са унапред одређеном динамиком прикупљања, праћења, анализе и повратног информисања надлежних у циљу предузимања превентивних и интервентних мера. Без праћења не постоји увид у обухват мерама нити у ефективност свега што ВШУ спроводе, па тиме губимо значајну повратну информацију за оне који креирају нове политике.

Релевантност

У контексту актуелних друштвених промена, развоја науке и технолошког напретка, трендови у високом образовању посебно су усмерени ка образовним циљевима, исходима и потребним компетенцијама. Већини развојних и реформских мера циљ је повезивање високог образовања и привреде како би се задовољиле нарастајуће потребе тржишта рада, унапредила улога у глобалној економији, оснажили и ојачали појединци и друштва засновала на знању.

У складу са таквим променама савремено друштво захтева другачији приступ образовању које подразумева развој вештина као што су критичко приступање решавању проблема, способност за тимски рад и сарадњу са другима, успостављање квалитетне комуникације, као и функционална и примењива знања.

Увођење струковног мастера и отварање могућности за програме кратког циклуса у будућности би уз добру процену потреба и контролу квалитета могло да значајно унапреди запошљивост свршених студената. Кроз увођење ЈОБ биће могуће праћење

¹²⁸ Еуростудент 6. база <http://database.eurostudent.eu/>

стоје запошљавања дипломаца са сва три степена (ВО-ЗД06). Дефинисање обавезног корпуса знања предуслов је за модернизовање студијских програма и бољег усклађивања са светом рада (ВО-ЗД14). Усвајањем Закона о НОК створена је законска могућност за образовање секторских већа. У измењеним Стандардима за акредитацију студијских програма помињу се стручне компетенције као нужан услов за акредитацију, али остаје да се сачека почетак рада секторских већа. Ова акција планирана је за комплетну реализацију у 2019. години па тако можемо закључити да се формални услови полако испуњавају.

Јачање иновационог потенцијала, на свим нивоима студија (ВО-ЗД26, ВО-ДС03) препознато је и кроз Стратегију истраживања за развој иновација до 2020 (донете у марту 2016). Отворено је више иновационих центара, пословних инкубатора, центара за трансфер технологија итд. Није познат број новоформираних предузећа од стране студената, али није примећен видан пораст, као ни пораст сарадње ВШУ са привредом у циљу развоја иновација¹²⁹. Број пријављених или прихваћених патената је и даље врло низак. Очекује се усвајање нових Закона о иновационој делатности као и Закона о научно-истраживачкој делатности (НИД), које би требало да створе повољније законски оквир за развој иновација.

Осавремењивање студијских програма је сталан процес (ВО-АС01). Поједини универзитети и факултети су тестирали различите начине и неки су свакако примери добре праксе. На пример, на Агрономски факултету у Чачку током јесењег семестра школске 2017/2018. године тутори су одржали пет састанака са студентима и поднели су извештаје о раду. Том приликом добијене су одређене сугестије и предлози у циљу унапређења пролазности студената на испитима. То је само један од примера и без сумње их има још, али потребна су истраживања ефеката и стална повратна спрега нових мера, евалуације и образовне политике да би се квалитет уједначио на националном нивоу.

Новим ЗВО, кратки програм студија може се изводити у обиму од 30 до 60 ЕСПБ бодова. У току је Erasmus+ пројекат PT&SCHE (Part-time & short-cycle studies in higher education) који се односи на увођење кратких програма студија у области ИТ (ВО-АС10).

Усклађивање са потребама привреде

Потребе за неким дефицитарним кадровима препознате су од стране надлежних институција па је тако Влада РС иницирала је развој сектора информационих технологија (ИТ) што је било праћено развојем или ревидирањем програма на 15 факултета. Квота за студенте повећана је тиме за 700 места у овој области. Међутим уписна политика и даље не решава питање програма који имају проблем да попуне квоту или где постоји zasiћење тржишта кадровима.

¹²⁹ Извештај о постојећим стратегијама и законима Републике Србије који се односе на димензије треће мисије, Пројекат „Институционални оквир за развој треће мисије на универзитетима у Србији“, УКИ

Законом о високом образовању је предвиђено да се два члана НСВО бирају на предлог Привредне коморе Србије и да се два члана Управног одбора Националног акредитационог тела бирају на предлог Привредне коморе Србије. НСВО доноси стандарде за акредитацију студијских програма на предлог Националног акредитационог тела (ВО-ЗД24, ВО-ДС03). Такође, Национални савет најмање два пута годишње одржава састанак са Привредном комором Србије, односно једанпут годишње са Националним просветним саветом, Саветом за стручно образовање и образовање одраслих и другим професионалним удружењима за разматрање питања из своје надлежности и утврђивања приоритета у спровођењу политике високог образовања. На овај начин послодавци партиципирају у свим релевантним процесима и имају прилику да редовно прате развој политика и програма и на тај начин допринесу бољој усклађености са привредом.

У марту 2018. године формиран је Савет за сарадњу науке и привреде кога чине представници МПНТР, Кабинета министра без портфеља задуженог за иновације и технолошких развој, Кабинета председника Владе - Јединице за имплементацију стратешких пројеката - Тим за ИТ и предузетништво, Републичког секретаријата за јавне политике Владе Србије као и Завод за интелектуалну својину, представници универзитета у Београду, Крагујевцу, Новом Саду и Нишу, Фонд за иновативну делатност, Развојна агенција Србије, ИКТ мрежа кластер, Научно-технолошки парк Звездара, ИКТ ХУБ, Биосенс институт, Агроуник, ХТЕЦ Груп, Хелветас и други.

За бољу повезаност послодаваца са ВШУ потребно је да са радом почну секторска већа а ЗВО за сад само отвара могућност да ВШУ, ради остваривања сарадње на развоју студијских програма у складу са потребама тржишта рада, може да има савет послодаваца. Универзитети у оквиру каријерних центара нуде послодавцима сарадњу и остварују је пре свега кроз обликовање понуде праксе и активности каријерног вођења (пример УБГ – Секција за послодавце <http://www.razvojkarijere.bg.ac.rs/poslodavci-saradnja>).

Подстицање предузетништва и предузетничког духа је заједничка тема на свим нивоима образовања. Новим ЗОСОВ међу компетенцијама које треба да буду исход и основног и средњег образовања, предузетничке компетенције су уврштене као кључне и међупредметне компетенције. Овај принцип преноси се и на високо образовање па су тако и дефинисане активности које за циљ имају унапређење те компоненте (ВО-ЗД27). Њихова реализација за сада стагнира, мада у исто време поједини факултети желе да покрену програме предузетништва, а неки већ нуде одабране предмете, па чак и мастер студије. Не постоје обједињени подаци о томе колико ВШУ има модуле или садржаје везане за предузетништво, као ни подаци о компанијама студената или самозапошљавању. Ова акција, иако се ставља високо на листи приоритета у развоја конкуретности и релевантности ВО, за сад нема адекватну реализацију.

Код струковних студија, ЗВО предвиђа учешће послодаваца у креирању студијских програма, али још увек нема јасних образовних мера у том погледу. Од планираних активности за јачање веза са привредом није се много урадило од доношења АП (ВО-

СС07). Увођење струковног мастера би требало да донекле допринесе бољој проходности студената и равноправнијем надметању на тржишту рада.

Ефикасност

Ефикасност студирања у фокусу је реформи високог образовања у последњих десет година. У Србији, пре усвајања Закона о високом образовању 2005. године са којим су реформски процеси званично и почели, такозвани стари систем студија најоштрије је критикован управо из перспективе ефикасности, односно његове основне димензије, дужине студирања. Просечна дужина студирања дипломираних студената који су студирали по старом, пре-болоњском програму била је 7,28 година док је просечна дужина студирања дипломираних студената који су завршили према новом, болоњском систему студија 4,89 година¹³⁰. Ипак, упркос повећању ефикасности студирања, значајно је размотрити све препреке које данас стоје студентима на путу ка ефикасном студирању.

За прекид у студирању студенти углавном наводе као разлог губитак мотивације (34,5%), финансијске тешкоће (32%) и здравствене разлоге (31,6%). Најмањи проценат наводи да је запослење довело до прекида студија (18,1%). Они који зависе од сопственог прихода чешће и наводе финансијске разлоге за прекид студија. С друге стране, они који примају подршку државе ретко паузирају, с обзиром на то да је подршка углавном условљена редовношћу студирања¹³¹.

Након уписа, готово један од 10 студената направи прекид у студирању који је дужи од једне године. Са друге стране, 4% студената направи паузу дужу од једне године између два нивоа студија, односно након стицања прве дипломе и наставка студија. Одлагање студија не утиче на каснији интензитет студирања.¹³²

Од студената који прелазе на други степен (мастер), скоро 70% студената прелази одмах након завршетка основних студија. Остатак од 30% то учини или након једне до две године или касније. Постоје разлике међу областима, па тако већина студената са уметничких, друштвених, природних и ИКТ факултета одмах наставља студирање, док само 27% студената са пољопривредних факултета то чини одмах по завршетку основних студија¹³³. На основу података РЗС од прошле године, у Србији тренутно на годишњем нивоу добијемо око 1500 нових доктораната, што у светлу индикатора предвиђеног СРОС чини нешто више од предвиђених 200 доктораната на милион становника.

Акционим планом предвиђено је да буде успостављен систем за мерење и праћење ефикасности, као и мере за повећање ефикасности. Према тренутним подацима из ЕУРОСТУДЕНТ базе¹³⁴ 5% је оних који студирају дуже од седам година, па се може рећи да нема много оних који значајно спорије студирају или имају дуже паузе. Нажалост, за сада не постоје подаци о стопи завршавања у року у националним базама, као ни

¹³⁰ Јовановић, В и др. (2015). Социјална димензија студирања у Србији-ЕУРОСТУДЕНТ V извештај за Републику Србију

¹³¹ Еуростудент база <http://database.eurostudent.eu/>

¹³² Јовановић, В и др. (2015). Социјална димензија студирања у Србији-ЕУРОСТУДЕНТ V извештај за Републику Србију

¹³³ Еуростудент база <http://database.eurostudent.eu/>

¹³⁴ Напомена: Студија из 2017 није укључивала ВШУ које нису део универзитета као ни програме кратког циклуса.

дефинисани индикатори ефикасности. Док НСВО не буде усвојио индикаторе и док не почне примена на појединачним ВШУ (што је омогућено усвајањем ЗВО и увођењем ЈОБ) ова акција не може да се у потпуности реализује (ВО-ЗД13).

Како би се ефикасност осигурала, универзитети су почели и да на дневном нивоу прате реализацију наставе. Тако нпр. на Универзитету у Крагујевцу распоред часова, тј. одржавања наставе (предавања, вежбе и лабораторијске вежбе), се објављује пре почетка семестра и руководства факултета надзиру одржавање наставе (ВО- АС01)

Индикатори за мерење образовне успешности постоје на појединачним ВШУ, али НСВО још није усвојио на нивоу система, нити постоје стандардизовани подаци и развијене базе, на основу којих би могла да се прати ефикасност студирања (ВО-ЗД12).

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ЗАЈЕДНИЧКЕ АКЦИЈЕ				
ВО-ЗД01 - Развој система уписа на основне студије на основу положене матуре		✓ ¹³⁵		Не
ВО-ЗД02 - Увођење алтернативних путева уласка у високо образовање			✓	Не
ВО-ЗД03 - Приступ другом степену високог образовања				
ВО-ЗД04 - Увођење студија уз рад („part time” студије)		✓ ¹³⁶		Не
ВО-ЗД05 - Осигурање доступности на сва три нивоа студија студентима из осетљивих група		✓ ¹³⁷		Не
ВО-ЗД06 - Развој програма за повећање обухвата у приоритетним областима		✓		✓
ВО-ЗД07 - Смањење стопе напуштања високог образовања			✓	Не
ВО-ЗД08 - Јачање јавне одговорности ВШУ за квалитет високог образовања		✓		Не
ВО-ЗД09 - Увођење индикатора квалитета у ВО		✓		Не
ВО-ЗД10 - Унапређење система акредитације	✓			Не
ВО-ЗД11 - Унапређење система осигурања квалитета- формирање националне акредитационе агенције		✓ Чека се НАТ		Не
ВО-ЗД12 - Увођење анализе образовне успешности			✓	✓
ВО-ЗД13 - Програм унапређења ефикасности			✓	Не

¹³⁵ Чека се подзаконска регулатива новог ЗОВ

¹³⁶ Чека се подзаконска регулатива новог ЗОВ

¹³⁷ Чека се подзаконска регулатива новог ЗОВ

ВО-ЗД14 - Дефинисање језгра струке (корпус обавезних знања и компетенција)			✓	✓
ВО-ЗД15 - Унапређење учења студената у подизању квалитета наставног процеса		✓ Нема обука и јединственог приступа		Не
ВО-ЗД16 - Успостављање система стручне праксе		✓		Не
ВО-ЗД17 - Унапређење критеријума и процедура за избор и напредовање наставног особља		✓		Не
ВО-ЗД18 - Развој подршке наставном особљу за наставни стручни и научни рад			✓	Не
ВО-ЗД19 - Усклађивање броја наставника по областима				Не
ВО-ЗД20 - Увођење интерсекторског ангажовања наставника			✓	Не
ВО-ЗД21 - Унапређење имплементације концепта „студент у центру учења”		✓		✓
ВО-ЗД22 - Усаглашавање исхода учења и интереса студената (ЕСПБ)		✓		✓
ВО-ЗД23 - Унапређења у примени нових метода учења, информационих технологија и е-учења		✓		✓
ВО-ЗД24 - Унапређење сарадње са послодавцима и привредом		✓ ¹³⁸		Не
ВО-ЗД25 - Унапређење истраживачке компоненте високог образовања		✓		✓
ВО-ЗД26 - Јачање иновативног потенцијала и повећање иновативних исхода		✓		✓
ВО-ЗД27 - Јачање предузетничке компоненте високог образовања			✓	✓
ВО-ЗД28 - Унапређење међународне отворености система високог образовања	✓			Не
ВО-ЗД29 - Успостављање интернационалне мобилности наставника, студената и истраживача	✓			Не
СТРУКОВНЕ СТУДИЈЕ				
ВО-СС01 - Реформа организационе структуре установа струковног образовања			✓	✓
ВО-СС02 - Јачање улоге конференције академија струковних студија			✓	Не

¹³⁸ Чека се успостављање секторских већа

ВО-СС03 - Увођење истраживања у струковне студије			✓	✓
ВО-СС04 - Прилагођавање уписне политике у области струковних студија			✓	✓
ВО-СС05 - Унапређење очекиваних исхода струковних студија	✓			Не
ВО-СС06 - Унапређење компетенција наставног кадра на струковним студијама			✓	Не
ВО-СС07 - Јачање сарадње ВШУ у области струковних студија са привредом			✓	✓
АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ (ОСНОВНЕ И МАСТЕР)				
ВО-АС01 - Осавремењивање студијских програма у складу са потребама тржишта рада и са степеном достигнутог научног и технолошког развоја у свету		✓		✓
ВО-АС02 - Редифинисање кључних компетенција за основне академске студије (ОАС)		✓		Не
ВО-АС03 - Редифинисање кључних компетенција за мастер академске студије (МАС)	✓			Не
ВО-АС04 - Подстицање развоја и понуде квалитетних студијских програма			✓	Не
ВО-АС05 - Увођење рангирања студијских програма			✓	Не
ВО-АС06 - Унапређење методологије и технологије наставе		✓		✓
ВО-АС07 - Припрема бруцоша за наставу у високом образовању		✓		✓
ВО-АС08 - Развијање интереса потенцијалних студената за студирање на ОАС		✓		✓
ВО-АС09 – Увођење и могућности примене модула на мастер студијама		✓ ¹³⁹		Не
ВО-АС10 - Увођење кратких програма (кратки циклус)		✓		✓
ВО-АС11 - Организација студија на пољу уметности			✓	✓
ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ				
ВО-ДС01 - Укључивање студената докторских студија у научноистраживачке пројекте			✓	✓
ВО-ДС02 - Јачање истраживачких капацитета и			✓	✓

¹³⁹ Чека се подзаконска регулатива новог ЗВО

изврности				
ВО-ДС03 - Успостављање сарадње с привредним, пословним и јавним сектором			✓	Не
ВО-ДС04 - Унапређење система провере квалитета докторских студија		✓		Не
ВО-ДС05 - Развој и организација „докторских школа”			✓	✓
ВО-ДС06 - Унапређење докторских студија у пољу уметности			✓	Не
ВО-ДС07 - Увођење постдокторског усавршавања		✓		✓

DRAFT

Образовање одраслих

Основне информације о тренутном стању

Образовање одраслих у Србији је интегрални део система образовања и стратешка опредељења, као и правци развоја система образовања одраслих се нису мењали од доношења Стратегије развоја образовања у Србији до 2020.

Подаци из последње Анкете о образовању одраслих, према којој се у Србији наставља тренд већег учешћа у програмима неформалног образовања одраслих у односу на формално образовање одраслих (4% у формалном, 13,6% у неформалном у 2011. години, односно 3% у формалном а 18,2% у неформалном образовању према истраживању из 2016. године).

У исто време, Стратешко опредељење Србије је да до 2020. године минимум 7% грађана учествује у неком облику целоживотног учења (СРОС, 2012), док је циљ Европске уније да до 2020. године 15% становништва од 25 до 64 године партиципира у целоживотном учењу и образовању одраслих. Тако, ако упоредимо податке ЕУРОСТАТ-а где је наведено да је ЕУ просек у учешћу у образовању одраслих 10,9% за 2017. са процентом за Србију који износи 4,4% у 2017. години, према подацима Републичког завода за статистику, прикупљених у оквиру Анкете о радној снази, може се закључити да је Србија прилично удаљена од постављених циљева националном стратегијом, а још удаљенија од просека земаља ЕУ.

Интерни подаци Министарства просвете, науке и технолошког развоја наводе да је у школској 2016/2017. години 1158 полазника ромске националности завршило је трећи циклус основног образовања одраслих.

Остварени напредак у извештајном периоду

Образовање одраслих у Србији је дефинисано у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године, Стратегији развоја образовања одраслих (2007), али и у другим стратешким документима – Стратегији за смањење сиромаштва у Србији (2003), Националној стратегији запошљавања (НСЗ) (2011) и Стратегији каријерног вођења и саветовања (2010). Уколико се стратешки оквир посматра од 2007. године, односно од тренутка усвајања Стратегије развоја образовања одраслих, сви остварени и неостварени резултати на крају 2020. године представљаће резултат имплементације тог оквира и тринаестогодишњег стратешког планирања.

Од тренутка усвајања СРОС највећи напредак учињен је током 2013. године, усвајањем законског оквира тј. Закона о образовању одраслих (Службени гласник РС, број 55/2013) и подзаконских аката који су се најпре односили на основно образовање одраслих - „Правилника о наставном плану и програму основног образовања одраслих“ (Службени гласник РС - Просветни гласник бр. 13/13), „Правилника о условима у погледу простора, опреме, наставних средстава и степена и врсте образовања наставника и андрагошких асистената за остваривање наставног плана и програма основног образовања одраслих“

(Службени гласник РС - Просветни гласник бр. 13/13, 18/13), „Правилника о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих“ (Службени гласник РС, број 50/2013 и 115/2013), док су два додатна подзаконска акта усвојена током 2015. године - „Правилник о ближим условима у погледу програма, кадра, простора, опреме и наставних средстава за стицање статуса јавно признатог организатора активности образовања одраслих“ (Службени гласник РС, број 89/2015) и „Правилник о врсти, називу и садржају образаца и начину вођења евиденција и називу, садржају и изгледу образаца јавних исправа и уверења у образовању одраслих“ (Службени гласник РС, број 89/2015) и они се односе и на остале нивое и типове образовања одраслих.

Србија је учествовала у последња два циклуса истраживања у оквиру Анкете о образовању одраслих (2011. и 2016. године)¹⁴⁰ и подаци тог истраживања за Србију показују да је проценат учешћа одраслих према тој методологији 16.5% у 2011. односно 19.8% у 2016. години, што представља минималан раст, с обзиром да је тај проценат на нивоу ЕУ је много већи и износи 40,3% за 2011. годину. Према наведеној методологији, уколико се посматрају подаци за 2016. годину, једино Грчка и Румунија од ЕУ држава чланица (за које постоје подаци), имају нижу стопу партиципације у образовању одраслих у односу на Србију, док се у односу на земље у региону Србија налази испред Босне и Херцеговине и Македоније.

У Србији се систем образовања одраслих, у пракси, најпре имплементира кроз програм функционалног основног образовања одраслих. Програм функционалног основног образовања одраслих је покренут ИПА пројектом „Друга шанса - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији“ (2010-2013. година) који је имао за циљ унапређење основних вештина код најугроженијих друштвених група кроз развијање концепта функционалног основног образовања одраслих (ФООО). У пројекту је учествовало преко 5.000 одраслих (особе од 15 година старости), 80 основних школа у којима се спроводио програм и 75 средњих стручних школа које су одраслима пружиле стручно оспособљавање. Захваљујући овом пројекту, постављена је основа за усвајање легислативног оквира за имплементацију основног образовања одраслих, а кроз пројекат су, поред капацитета школа (преко 1000 наставника је обучено за извођење овог програма), развијени и наставне планове и програме и материјале за обуке у оквиру ФОО.¹⁴¹

Други најчешћи облик образовања одраслих у Србији су програми преквалификације, доквалификације и специјализације, док су обуке које спроводе јавно признати организатори активности (ЈПОА) такође заступљене у виду неформалног образовања али, како још увек није успостављен регистар ЈПОА образовања одраслих, не постоје прецизни подаци ни о организаторима ни о броју полазника тих програма.¹⁴²

¹⁴⁰ Подаци су доступни у ЕУРОСТАТ бази, а објављивање званичних података Републичког завода за статистику за циклус истраживања из 2016. године се очекује током 2018. године.

¹⁴¹ Извор: www.drugasansa.rs

¹⁴² Оно што је доступно јесте списак јавно признатих организатора активности (ЈПОА) образовања одраслих на интернет адреси МПНТР (www.mpn.gov.rs/obrazovanje-odraslih/), по коме постоји 23 ЈПОА и 68 акредитованих обука.

Годишњим планом образовања одраслих, као важним документом који усваја Влада Републике Србије, дефинишу се приоритети, распоређују се активности образовања одраслих на јединице локалне самоуправе и утврђује динамика спровођења активности (уз уважавање потреба тржишта рада и потенцијалног броја полазника програма образовања одраслих), а одређују се и средства потребна за спровођење плана и критеријуми за расподелу тих средстава. Анализом три последња годишња плана образовања одраслих (ГПОО) за 2015, 2016. и 2017. годину, долази се до закључка да планови, према одредби закона која уређује садржај плана (чл. 55 Закона о образовању одраслих), имају одељке о показатељима система образовања одраслих у Србији, а затим и процењен број полазника програма образовања одраслих по јединицама локалне самоуправе. Другим речима, у првом делу, сви годишњи планови образовања одраслих у себи садржи опште податке о образовању одраслих, на првом месту податке из Анкете о образовању одраслих и Анкете о радној снази и према садржини представљају сумиран стратешки оквир преузет из СРОС и других релевантних документа, чиме се доводи у питање сврсисходност ових планова.

Поред ових планова, предвиђено је и усвајање извештаја о реализацији Годишњих планова образовања одраслих. У извештају о реализацији Годишњег плана образовања одраслих за 2016. годину наводе се подаци о утрошеним средствима и реализацији програма само у формалном образовању одраслих, те је у самом извештају видљиво да нема довољно података о учешћу у активностима у неформалном образовању одраслих, признавању претходног учења, као ни у области каријерног вођења и саветовања¹⁴³.

Ипак, када је у питању формално образовање у извештају се наводи да је програм функционалног основног образовања одраслих реализован у 68 основних школа и да га је похађало 6.072 полазника (а планирано је 6.679) у 2016. години. Средње образовање одраслих у истој години је остварено у 209 средњих школа, на територији 17 школских управа за 2.801 полазника, а преквалификације, доквалификације и специјализације су се реализовале у 238 средњих школа, на територији 17 школских управа за 6.747 полазника (а планирано је 20.228 полазника). Ванредно средње образовање одраслих, за полазнике старије од 17 година, финансирано из буџета Републике Србије, у 2016. години реализовано је у 209 средњих школа, на територији 17 школских управа. Програм ванредног средњег образовања одраслих је похађало 2.801 полазника (а планирано је 4.628) старијих од 17 година.

Такође, последњи ГПОО за 2017. годину, реферишући на план из 2016. године, констатује да је „проширена мрежа институција и организација које су нудиле програме за учење и образовање одраслих, а обухват одраслих у програмима формалног и неформалног образовања се значајно повећао у складу са планираним“ (Влада Републике Србије, 2017, стр. 6), без навођења прецизнијих података или извора података.

Исти извештај наводи и то да је заједничким активностима Министарства просвете, науке и технолошког развоја и Министарства правде - Управе за извршење кривичних санкција

¹⁴³ Одређени подаци о неформалном образовању и каријерном вођењу као делу политике запошљавања доступни су у склопу годишњих извештаја Националне службе за запошљавање.

у 2016. години реализован програм Функционалног основног образовања одраслих у казнено-поправним заводима у Нишу, Крушевцу, Ваљеву и Пожаревцу, те да се у будућности планира припрема услова за почетак реализације ФООО и у КПЗ у Сремској Митровици и Новом Саду.

Према томе, када се сагледају тренутни резултати као у систему образовања одраслих тако и према стопи партиципације, и поред свих декларативних напора да се образовање одраслих постави као механизам који ће унапредити образовну структуру становништва и приближити филозофију целоживотног учења грађанима, односно повезати боље радну снагу са тржиштем рада (СРОС, 2012; НСЗ, 2011), напредак у овој области је веома скроман. Наиме, иако законски оквир постоји, он није развијен и примењен у довољној мери и не осликава потребу друштва за развојем и унапређењем целоживотног учења и образовања одраслих. Односно, без обзира што обухвата различите нивое образовања (основно, средње, високо образовање) и има различите функције (компензациона функција (Кулић и Деспотовић, 2010); редуција сиромаштва (Медић, 2004); унапређење квалитета живота (Пејатовић, 2005); професионални аспект (Михајловић и Кецап, 2014) итд.) у Србији је у оквиру образовања одраслих још увек доминантно основно које наглашава компензациону и функцију смањења сиромаштва, а бројеви везани за планирану и остварену партиципацију указују на то да постојећи системски капацитети нису довољно искоришћени.

Табеларни приказ реализације АП СРОС

Акција	Реализовано	Делимично	Није реализовано	Рок 2018+
ПД-ОО01 - Успостављање мреже јавно признатих организатора активности (ЈПОА) образовања одраслих.			✓	✓
ПД-ОО02 - Унапређење функционализације основног образовања одраслих			✓	✓
ПД-ОО03 - Развијање програма образовања и стручне обуке одраслих на радном месту (workplace learning);			✓	✓
ПД-ОО04 - Увођење кратких курсева обуке стицања потребних знања и вештина, са ЕСПБ			✓	Не
ПД-ОО05 - Увођење система вредновања квалитета институција за формално и неформално образовање одраслих на свим нивоима			✓	✓
ПД-ОО06 - Увођење електронског учења у образовање одраслих			✓	✓
ПД-ОО07 - Оснивање „универзитета” за треће доба			✓	✓

Образовање припадника националних мањина

Законодавни оквир

Закон о основама система образовања и васпитања ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017), у **члану 5** *Употреба језика* прописује да се образовно-васпитни рад остварује се на српском језику и ћириличком писму, док се за за припаднике националне мањине образовно-васпитни рад остварује се на језику, односно говору и писму националне мањине, уз могућност да се образовно-васпитни рад изводи и двојезично на језику и писму националне мањине и на српском језику, а у складу са посебним законом. У делу ЗОСОВа који се бави циљевима образовања и васпитања, **члан 8**, истиче се и „развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости, развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине“. Кад је реч о мрежи јавних установа, ЗОСОВ у **члану 104** прописује да се у јединици локалне самоуправе у којој је у службеној употреби и језик и писмо националне мањине, односно у којој се образовно-васпитни рад изводи на језику и писму националне мањине, акт о мрежи јавних предшколских установа и јавних основних школа доноси се уз претходно прибављено мишљење националног савета националне мањине чији је језик и писмо у службеној употреби у јединици локалне самоуправе, односно чији се језик и писмо користи у образовно-васпитном раду.

Закон о предшколском васпитању и образовању ("Сл. гласник РС", бр. 18/2010 и 101/2017) у члану 5, *Употреба језика*, прописује следеће: „Васпитно-образовни рад остварује се на српском језику. За припаднике националне мањине васпитно-образовни рад остварује се на језику националне мањине, а може да се остварује и двојезично на језику националне мањине и на српском језику, ако се за то определи најмање 50% родитеља, односно другог законског заступника деце. Статутом предшколске установе утврђује се језик на којем се остварује васпитно-образовни рад, а предшколским програмом начин остваривања“. У члану 6, *Евиденција и јавне исправе*, прописује се да „Када се васпитно-образовни рад остварује на језику националне мањине, установа води евиденцију на српском језику ћириличким писмом и на језику и писму националне мањине, осим евиденције и педагошке документације о васпитно-образовном раду која се води на језику на коме се изводи васпитно-образовни рад“. У члану 7а, *Евиденција о запосленима*, напомиње се да евиденцију о запосленима чини и податак о националној припадности, подаци о језику на којем је стечено основно, средње и високо образовање и податак о познавању језика националне мањине. Члан 18 закона, који се бави различитим облицима и програмима васпитно-образовног рада, наглашава да „у циљу унапређивања квалитета васпитно-образовног рада, ширења разноврсности понуде програма, облика рада и услуга и повећања обухвата деце, предшколска установа остварује и различите облике и програме у функцији остваривања

неге, васпитања и образовања деце, одмора и рекреације, пружања подршке породици, **неговања језика и културе националне мањине**“. Кад је реч о образовању васпитача, члан 39, прописује да „Послове васпитача може да обавља лице које испуњава услове прописане Законом и има одговарајуће образовање, и то: 7) са децом - припадницима националних мањина - лице које испуњава услове из тач. 1) до 6) овог става, ако је стекло одговарајуће образовање на језику на коме се остварује васпитно-образовни рад или је положило испит из тог језика са методиком на одговарајућој високошколској установи - васпитач, у складу са Законом. Изузетно, у недостатку васпитача са знањем језика националне мањине може се, уз васпитача који не испуњава услове због непознавања језика, ангажовати помоћни васпитач са знањем језика и најмање средњим образовањем васпитачког смера, до окончања поступка по расписаном конкурс, а најдуже до 31. августа наредне године“.

Закон о основном образовању и васпитању (*"Сл. гласник РС", бр. 55/2013 и 101/2017*) у члану 12, Језик остваривања образовно-васпитног рада, прописује следеће: „Образовно-васпитни рад остварује се на српском језику. За припаднике националне мањине образовно-васпитни рад остварује се на језику и писму националне мањине. Изузетно, за припаднике националне мањине образовно-васпитни рад може да се изводи и двојезично на језику и писму националне мањине и на српском језику. Када се образовно-васпитни рад остварује на језику и писму националне мањине односно двојезично на језику и писму националне мањине и на српском, министарство надлежно за послове образовања (у даљем тексту: Министарство) по прибављеном мишљењу одговарајућег националног савета националне мањине даје сагласност за остваривање образовно-васпитног рада за мање од 15 ученика уписаних у први разред. Када се образовно-васпитни рад остварује на српском језику, за ученика припадника националне мањине организује се настава језика националне мањине са елементима националне културе као изборни програм. Када се образовање стиче на језику националне мањине, страном језику или двојезично, учење српског језика је обавезно“.

Закон о средњем образовању и васпитању (*"Сл. гласник РС", бр. 55/2013 и 101/2017*) у члану 5, Употреба језика прописује следеће: „Образовно-васпитни рад остварује се на српском језику. За припаднике националне мањине образовно-васпитни рад остварује се и на језику и писму националне мањине, односно двојезично, ако се приликом уписа у први разред за то определи најмање 15 ученика. Школа може да остварује образовно-васпитни рад на језику и писму националне мањине, односно двојезично и за мање од 15 ученика уписаних у први разред, уз сагласност министарства надлежног за послове образовања, у складу са законом. Сагласност за остваривање школског програма на језицима националних мањина за мање од 15 ученика Министарство даје по прибављеном мишљењу одговарајућег националног савета националне мањине у складу са законом којим се уређује надлежност националних савета националних мањина. Уколико национални савет националне мањине не достави мишљење у року од 15 дана од дана пријема захтева, сматра се да је мишљење дато. Када се образовно-васпитни рад остварује на језику и писму националне мањине, школа је у обавези да за ученика организује наставу српског језика. Када се образовно-васпитни рад остварује на српском језику, за ученика

припадника националне мањине организује се настава језика националне мањине са елементима националне културе“.

Закон о дуалном образовању (*"Сл. гласник РС", бр. 101/2017*) у члану 22, прописује следеће: „Обавезни елементи уговора о учењу кроз рад су: 8) уколико се план и програм наставе и учења остварује на језику националне мањине, обавеза послодавца је да организује и реализује учење кроз рад на језику те националне мањине“. У члану 29, прописује се да „Инструктор је лице које:

- 1) је у радном односу код послодавца или које самостално обавља делатност;
- 2) има радно искуство од најмање три године у одговарајућем занимању или групи занимања за која се ученик образује у дуалном образовању;
- 3) има најмање исти ниво образовања за одговарајући образовни профил за који се ученик школује;
- 4) познаје језик националне мањине на којем се остварује план и програм наставе и учења“

Закон о уџбеницима (*"Службени гласник РС", број 27/2018*), у чл. 5, *Уџбеник на језику и писму националне мањине*, ове уџбенике ближе дефинише: Уџбеником на језику и писму националне мањине сматра се:

Уџбеником на језику и писму националне мањине сматра се:

- 1) уџбеник на језику и писму националне мањине који је издат на територији Републике Србије;
- 2) уџбеник на језику и писму националне мањине који је превод уџбеника одобреног на српском језику;
- 3) додатак уз уџбеник који се користи за реализацију прилагођеног дела програма наставе и учења за предмете од значаја за националну мањину;
- 4) уџбеник на језику и писму националне мањине издат у иностраној држави, који је одобрен у складу са овим законом. Одредбе овог закона које се односе на уџбеник, сходно се примењују и на додатак уз уџбеник за предмете од значаја за националну мањину.

Број васпитно-образовних и образовно-васпитних установа, одељења и ученика припадника националних мањина који наставу похађају на језицима националних мањина

На територији Републике Србије настава се одвија у 1302 основне школе, 61 основној и средњој музичкој и балетској школи, 48 школа за образовање одраслих, 44 основне специјалне школе, у 23 средње специјалне школе и з 573 средње школе, са укупно 847 719 ученика. На свом матерњем језику образовање похађају припадници и припаднице **8 националних мањина: албанске, бугарске, бошњачке, мађарске, румунске, русинске, словачке и хрватске националне мањине.**

Током школске 2017/2018. школске године основне и средње школе похађа укупно 44.633 ученика у 2487 некомбинованих одељења и 239 комбинованих одељења, што чини 5,27% од укупног броја ученика основних и средњих школа у Републици Србији.

Школска 2017/2018. година

	бр. ученика 2017/18	%
УКУПАН број ученика у основним и средњим школама на српском језику	803.086	94,73
УКУПАН број ученика у основним и средњим школама на језицима националних мањина	44.633	5,27
УКУПАН број ученика у основним и средњим школама у Републици Србији	847.719	100

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Број ученика, одељења и број редовних основних школа у школској 2017/18. години у Републици Србији према језику наставе.

Наставни језик	БРОЈ УЧЕНИКА		БРОЈ ОДЕЉЕЊА		БРОЈ ШКОЛА
	Σ	%	комбиновани	некомбиновани	
српски језик	555 225	94,3	2 809	23 788	1159
албански језик	4 497	0,7	22	277	16
босански језик	12 374	2,1	79	530	21
бугарски језик	36	0,007	0	5	1
мађарски језик	13 090	2,2	48	850	72
румунски језик	825	0,1	15	80	14
русински језик	389	0,06	1	28	3
словачки језик	2502	0,4	4	147	11
хрватски језик	245	0,05	6	24	5
УКУПНО	589 183	100	2 984	25 729	1302

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Укупан број ученика у средњим школама на српском језику и језицима националних мањина у школској 2017/18. години.

ЈЕЗИК	БРОЈ УЧЕНИКА		БРОЈ ОДЕЉЕЊА		БРОЈ ШКОЛА	
			Комб-инованих	некомб-инованих		
	Σ	%			Σ	%
српски језик ¹⁴⁴	242 645	95.83	549	8731	509	90
албански језик	2 770	1.09	8	127	5	0,8
босански језик	1 429	0.56	3	47	6	1
бугарски језик	149	0.06	0	12	2	0,4

¹⁴⁴ Српски укључује и српско-енглески, српско-италијански, српско-немачки и српско-француски

мађарски језик ¹⁴⁵	5 394	2.13	23	206	36	6,4
румунски језик	166	0.06	0	6	2	0,4
русински језик	63	0.03	0	2	1	0,3
словачки језик	419	0.17	0	16	3	0,5
хрватски језик	167	0.07	0	2	1	0,2
УКУПНО	253 202	100	583	9 149	565	100

Изборни предмет *Матерњи језик/говор са елементима националне културе* изучава се на 14 језика националних мањина у 314 основних школа у школској 2016/17. години: мађарски језик, босански језик, ромски језик, румунски језик, словачки језик, бугарски језик, хрватски језик, русински језик, буњевачки говор, влашки говор, македонски језик, украјински језик, чешки језик, албански језик. У школској 2016/17. години је овај изборни предмет похађало је **11.509** ученика, док је у школској 2017/18. години у 310 основних школа бележимо пораст и **15.950** ученика и ученица похађа ова изборни предмет. Унапређен је статус овог изборног предмета доношењем Стручног упутства о формирању одељења и начину финансирања у основним и средњим школама за школску 2016/17. годину, као и Стручним упутством за школску 2017/18. годину. Новина коју доноси овај документ омогућава да школа која остварује програм изборног предмета матерњи језик/говор са елементима националне културе, може да формира групу на нивоу циклуса, односно групу коју чине ученици од првог до четвртог разреда (ученици првог циклуса) и/или групу коју чине ученици од петог до осмог разреда (ученици другог циклуса). Такође, групе за изборни предмет *Матерњи језик/говор са елементима националне културе* могу се формирати и на нивоу више школа у једној општини, уз сагласност надлежне школске установе. Национални савети националних мањина активно учествују у информисању родитеља о важности изучавања матерњег језика и говора, као и у формирању одељења/група за овај изборни предмет.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја промовише могућности учења језика и културе националних мањина кроз различите облике ваннаставних и факултативних активности (зимске и летње школе, радионице...) и друге облике рада. У оквиру пројекта Савета Европе и Европске уније који пружа подршку Југо-источној Европи и Турској у испуњавању европских стандарда, као и приближавању легислативи Европске уније током процеса проширења, реализује се активност - јачање заштите националних мањина у Србији – а један од циљева је усмерен и на јачање образовања на мањинским језицима. Кроз анализу модела образовања у Србији и европским земљама, биће анализиран и модел учења језика друштвене средине.

У оквиру овог пројекта једна од активности се фокусира, између осталог, и на јачање образовања на мањинским језицима. Изабрани су издавачи (ЈП Завод за уџбенике и Клет) чији ће уџбеници бити предмет анализе. Одабрани су и наставни програми за предмете:

- Српски језик и књижевност: I-VIII разред ОШ и I-IV разред гимназије;
- Историја: VII – VIII разред ОШ и III-IV разред гимназије и средњих школа
- Свет око нас: I-II разред ОШ;
- Географија: VI-VIII разред ОШ, II-IV разред гимназије;

¹⁴⁵ Мађарски укључује и мађарско-немачки

- Познавање природе и друштва: III-IV разред ОШ
- Ликовна уметност: I-VIII разред ОШ и I-IV разред гимназије;
- Музичка уметност: I-VIII разред ОШ и I-IV разред гимназије.
- Социологија: IV разред гимназије;
- Устав и права грађана: IV разред гимназије.

Унапређивање образовања ромске деце

Мере подршке које МПНТР реализује су следеће:

Стипендије, кредити, смештај и исхрана - донет је Правилник о изменама и допунама правилника о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, који је утврдио блаже критеријуме за доделу стипендија и кредита припадницима осетљивих друштвених група. На основу Конкурса за доделу ученичких и студентских кредита и стипендија за школску 2017/2018. годину, одобрено је 303 ученичке стипендије за ученике ромске националности. Ромски едукативни фонд је у сарадњи са МПНТР по завршеном конкурс на који су имали право пријаве средњошколци ромске националности са просеком 2,5 – 3,5, одобрио 500 стипендија за школску 2017/2018. годину. Подршку у укључивању, учењу и напредовању овим ученицима пружају наставници–ментори који су кроз обуку припремљени за менторство. Ментори/ке пружају подршку ученицима и прате напредовање ученика/ица, редовност похађања наставе и ваннаставних активности. Ученици/це који су део менторског система подршке поправили су школски успех и редовније похађају школу. У школској 2017/2018. години ангажован је 201 наставник-ментор за пружање подршке ученицима ромске националне мањине.

Програм афирмативне мере уписа ученика ромске националности у средњу школу.

Доношењем „Правилника о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности“ у фебруару 2016. године, а који је сада постао део „Правилника о упису у средњу школу“, заокружио се процес системског уређивања ове врсте подршке. У школској 2017/2018. години применом Програма афирмативне мере уписано је 1969 ученика ромске националности у средње школе. На високошколске установе у академској 2016/2017. године уписано је 182 будућа студента ромске националности, 88 младића и 94 девојке, а у академској 2017/18. години уписно је 153 студента, 71 младић и 82 девојке.

Педагошки асистенти - у систему их је тренутно 175, у предшколским установама их је 35, а остали су ангажовани у основним школама, сви су сертификовани кроз акредитоване модуле у оквиру Центра за целоживотно учење у Крагујевцу. У наредном периоду биће ангажовано 50 нових педагошких асистената. Такође, Министарство ради на уређивању описа њихових послова, на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата кроз подзаконски акт (нови или измену и допуну постојећег).

Интеркултуралност, толеранција, десегрегација - заинтересовани ученици у Републици Србији имају могућност да уче језике и културу националних мањина кроз

различите облике ваннаставних активности односно факултативне наставе кроз зимске и летње школе, кампове, радионице или друге облике рада.

Пројекат „Подстицање демократске културе у школама“ представља двогодишњу активност коју суфинансирају Европска унија и Савет Европе, а у оквиру Програма Европске уније - Савета Европе под називом „Хоризонтална помоћ за Западни Балкан и Турску“. Програм реализује Одељење за образовање Савета Европе у сарадњи са Канцеларијом Савета Европе у Београду. Општи циљ пројекта представља повећање квалитета образовања путем подстицања демократске културе у формалном систему образовања, кроз примену антидискриминаторних приступа који се заснивају на стандардима и пракси Савета Европе.

Специфични циљеви пројекта представљају: а) унапређивање компетенција наставника, ученика и грађана у заједници о концепту, политици, пракси и добити које инклузивно образовање и демократска култура имају у школама; б) оснаживање и повећање ресурса пилот школа за уклањање предрасуда и дискриминаторних приступа осетљивим групама, као и умањење ситуација насиља у школи. Очекивани резултати пројекта су:

- Идентификација примера добре праксе демократске културе у школама који ће бити промовисани у систему образовања и васпитања у земљи и региону;
- Припремљен акциони план са пројектованим активностима и начину на који ће искустава из пилот школа бити искоришћена за израду стратешког плана;

Изабрано је 20 пилот школа (10 основних и 10 средњих школа) добиле су могућност увођења мера и активности за борбу против дискриминације и механизме за праћење тих мера. Пројекат траје 24 месеца, а реализује се у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја кроз активности које обухватају ширу групу релевантних учесника, укључујући и Завод за унапређивање образовања и васпитања, истраживачке институте, изабране пилот школе, локалне заједнице, медије, невладине организације, стручњаке, академске, као и међународне организације/донаторе у Србији. Ових 20 изабраних школа које учествују у пројекту „Подстицање демократске културе у школама“ промовисаће концепт демократске културе у школи кроз наставне и ваннаставне садржаје, обуку запослених, успостављање праксе и активности којима се кроз пружање нових знања, вештина и разумевања, развијања ставова и понашања, ученици уче како могу да бране своја демократска права и преузму одговорност.

Ученици повратници по реадмисији - Током школске 2016/17. године у основне школе на територији Републике Србије уписно је укупно 711 ђака, повратника по реадмисији, 369 девојчица и 342 дечак. С обзиром да основне школе афирмативно приступају решавању питања повратника по реадмисији, често ове ђаке не региструју посебно, већ примењују олакшане процедуре уписа у школу, затим ангажују тим за претходну проверу знања и укључују децу у редовну наставу. Захваљујући флексибилности система и мерама подршке, ова деца се брзо интегришу. Тако деца која су уписан током школске године по основну Споразума о реадмисији, често не буду третирана као повратници, већ након месец дана постају редовни ученици. Додатно, уколико се дете врати током исте школске

године, школа га не третира као новоуписаног ђака, већ дете остаје у истом разреду. Тако дете не губи годину, изостанак се оправда, а деци се омогућава додатна подршка у савладавању градива и могућност да надокнади пропуштене часове. Уписани ђаци враћени по Споразуму о реадмисији према разредима у основним школама: 1. разред: 0; 2. разред: 101 (47 девојчица, 54 дечака); 3. разред: 234 (122 девојчице, 112 дечака); 4. разред: 262 (138 девојчица, 124 дечака); 5. разред: 88 (54 девојчица, 34 дечака); 6. разред: 13 (6 девојчица, 7 дечака); 7. разред: 9 (2 девојчице, 7 дечака); 8. разред: 4 (0 девојчица, 4 дечака). Од укупног броја ђака који су враћени по Споразуму о реадмисији, њих 497, односно 70% (292 девојчица, 205 дечака) је уписано у узрасно одговарајући разред. Остали су уписани у ниже разреде према резултатима испита за проверу знања и способности.

Разлози за упис у нижи разред од старосног узраста су:

- недовољно познавање српског језика тј. језика на коме се одвија настава;
- недовољно познавање ћириличног писма;
- нередовно похађање наставе;
- често прекидање образовања и одлазак у иностранство више пута током школске године.

Средње школе

Током школске 2016/17. године у средње школе на територији Републике Србије уписано је укупно 15 ђака који су повратници по реадмисији, 6 девојчица и 9 дечака.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја наставља да прати ученике-повратнике по споразуму о реадмисији и током 2017/18. године.

УЏБЕНИЦИ

Уџбеници на језицима националних мањина су објављени у Каталогу уџбеника за основну школу одобрених за школску 2016/17, 2017/18, 2018/19 годину, доступан је укупно 1521 уџбеник на језицима националних мањина за предшколско, основношколско и средњешколско образовање.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је са циљем прибављања недостајућих уџбеника на језицима националних мањина који реализују целокупну наставу на свом матерњем језику потписало Меморандуме о сарадњи у области штампања недостајућих уџбеника на језику и писму националне мањине са Заводом за уџбенике и 8 националних савета националних мањина (албанске, бошњачке, словачке, хрватске, бугарске, мађарске, румунске и русинске националне мањине). Овим меморандумима планирано је штампање 184 уџбеника. До краја 2017. године одштампан је 61 уџбеник, 26 уџбеника се налази у штампи, док се 31 рукопис се налази у процедури одобрења, 13 у припреми за одобрење, а за 72 уџбеника нису достављени рукописи од стране аутора.

Осим за националне мањине које имају комплетну наставу на матерњем језику, Завод за уџбенике објављује и уџбенике за припаднике националних мањина који наставу похађају на српском језику, а који имају наставу из предмета **Матерњи језик/говор са елементима националне културе**.

- За **Македонски језик са елементима националне културе** до сада су одштампани уџбеници за први (2014), други (2015) и трећи (2017) разред, финансирани средствима Завода за уџбенике. Уџбеник за четврти разред је у припреми за слање на одобрење у Министарство просвете.
- За **Влашки говор са елементима националне културе** до сада је одштампан уџбеник за први разред (2014), финансиран средствима Националног савета Влаха. За други разред рукопис је у припреми за слање на одобрење у Министарство просвете.
- За **Буњевачки говор са елементима националне културе** до сада су одштампани читанка за први и други разред (2014) и граматика од првог до четвртог разреда (2014), финансирани средствима Завода за уџбенике. Урађен је и на сајту Завода за уџбенике наставницима бесплатно доступан приручник за наставнике за наставу овог предмета у првом и другом разреду. Читанка за трећи и четврти разред је послата на одобрење у Министарство просвете.
- За **Ромски језик са елементима националне културе** у току је израда уџбеника за прва четири разреда, од којих су два послата на одобрење у Министарство просвете (добито је позитивно мишљење ЗУОВ-а, чека се одобрење Министарства да би ушли у процедуру штампе), а уџбеници за трећи и четврти разред су у припреми за слање на одобрење и биће послати до краја године. Средства су обезбеђена на тендеру Центра за едукацију Рома и етничких заједница.
- За **Чешки језик са елементима националне културе** до сада су одштампани уџбеници за први (2012) и за други разред (2017), финансирани средствима националног савета Чеха (први разред), односно Завода и националног савета Чеха (други разред).

Праћење квалитета образовања на језицима националних мањина.

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања сваке године израђује анализу постигнућа ученика који се образују на језицима националних мањина. На основу Извештаја о резултатима завршног испита ученика припадника националних мањина за школску 2015/2016. година коју је израдио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања у Закључку документа се каже следеће: «Од укупног броја ученика који су ове године у јунском року полагали завршни испит, њих 4,5% припадају једној од седам националних мањина. Ученици припадници различитих националних мањина су полагали тестове на свом матерњем језику, изузев припадника бугарске мањине, који су решавали тестове на српском језику. Тест из матерњег језика је по структури био идентичан за све ученике, али не и по садржају. Од свих тестова из матерњег језика које су решавали припадници националних мањина, највиши скор је забележен на тесту из хрватског језика, а висока постигнућа су забележили и ученици који су решавали тестове из албанског и мађарског језика. Најниже постигнуће (једино испод 10 бодова) су остварили ученици који су решавали тест из русинског језика. Као и ранијих година, ученицима је тест из математике био најтежи. Само су ученици припадници хрватске националне мањине у просеку успели да реше половину задатака са теста, док је свим осталим ученицима то било недостижно. Најлошије и изразито ниске резултате су

остварили припадници румунске и мађарске заједнице. Када је реч о комбинованом тесту, највиша постигнућа имају ученици бугарске националне мањине, и важно је истаћи да једино они постижу изнадпросечне резултате. Са друге стране, постигнућа ученика који припадају другим националним мањинама су у категорији исподпросечних. Поређењем постигнућа по годинама, уочава се да ученици русинске националне мањине имају врло стабилна постигнућа. Насупрот њима, код осталих мањина се бележе веће или мање осцилације током година, с тим што су најизраженије код ученика мађарске (тест из матерњег језика), бугарске (тест из језика и комбиновани тест) и албанске мањине (тест из математике). Генерално узев, у просеку су веће разлике током година на тесту из матерњег језика и математике, него што је то случај са комбинованим тестом. Посматрано на нивоу округа, на тесту из математике прилично уједначена постигнућа имају окрузи у којима наставу похађају ученици мађарске и румунске националне мањине, а на тесту из матерњег језика најмања варијабилност се бележи код ученика русинске заједнице. Постигнућа ученика различитих мањина углавном варирају у већој или мањој мери, док су најизраженија на комбинованом тесту и то код припадника румунске и словачке националне мањине. Иако су утврђене највеће разлике у постигнућу ученика албанске националности, треба бити опрезан приликом извођења закључака услед велике диспропорције у броју ученика по окрузима. Наведени налази о постигнућу ученика припадника националних мањина пружају добру основу за праћење напредовања ових ученика и за формулисање одговарајућих образовних политика базираних на подацима. Целокупан Извештај се може наћи на веб сајту www.ceo.edu.rs.

Урађен је концепт опште, уметничке и стручне матуре – ученици који су образовање стицали на једном од језика националних мањина имају право да полажу матуру на језику на коме су стицали образовање и имају право да бирају Српски као нематерњи језик као изборни предмет. У поступку доношења је правилник о великој матури. Завршни испит из матерњег босанског језика први пут су полагали и ученици припадници бошњачке националне мањине школске 2016/17. године.

Објављен је Правилник о програму матурског испита. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања у сарадњи са Педагошким заводом Војводине је формирао 8 радних група, за сваки од језика на којима се одвија настава посебну групу, које ће развијати стандарде за матерње језика за крај средњег образовања. Чланове радних група предложили су представници националних савета националних мањина и катедре одговарајућих факултета на основу критеријума које је дефинисао Завод. Чланови радних група су стручњаци у области књижевног језика, професори основних и средњих школа и универзитетски професори.

Јачање иницијалног образовања наставника којим се обезбеђују компетенције на језику националне мањине и српском језику / Обезбеђивање стручног кадра за рад на мањинским језицима у складу са Стратегијом развоја образовања у Републици Србији до 2020. и пратећим акционим планом.

У јулу 2016. године формирана је Радна група коју чине представници 6 државних универзитета у Републици Србији, на којима се реализује иницијално образовање

наставника. Радна група ће предложити различите моделе иницијалног образовања наставника. Одржано је неколико састанака са представницима Националног савета за високо образовање и Комисије за акредитацију и проверу квалитета. Једно од предложених решења је да се подстакне мобилност студената, будућих наставника, на факултете у земље националних мањина, што је у складу са Стратегијом образовања у Републици Србији до 2020, а што ће убрзати билатерални споразуми. Промењени и допуњени стандарди за акредитацију студијских програма, усвојени и објављени у Службеном гласнику 88/17 од 29.09.2017. године у складу су са подстицањем студентске мобилности.

Развијање програма стручног усавршавања наставника и сарадника који изводе наставу на језику националних мањина реализују ЗУОВ и Педагошки завод Војводине.

Унапређење образовање наставника за српски као нематерњи

У оквиру пројекта „Примена препорука Студије за унапређење наставе и учења српског као нематерњег језика у основним школама у Препеву, Бујановцу и Медвеђи“ (2014) који реализују Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Служба Координационог тела Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, уз подршку Канцеларије високе комесарке за питања националних мањина, Британске амбасаде у Београду, програма Европски Прогрес и Мисије ОЕБС-а у Србији, најзначајније активности и препоруке реализоване током школске 2014/15. и 2015/16. године су:

- осмишљена и реализована два циклуса осмодневне акредитоване Основне обуке за наставнике (2015. и 2016. године) и један циклус четвородневне акредитоване Напредне обуке за наставнике (2016.). Укупно 72 наставника су похађала обуку, а од 2016. године у обуке су укључени и наставници из АП Војводина;
- реализовани сусрети наставника који изводе наставу српског као нематерњег језика са представницима институција (МПНТР, ЗУОВ, ЗВКОВ) (2015);
- реализовани сусрети наставника са југа Србије са колегама из АП Војводина у циљу размене искустава и добрих пракси (2015. и 2016. година);
- изабрано и ангажовано шест асистенткиња у настави у четири основне школе у Бујановцу и Препеву током 2015/2016. године, у циљу пружања подршке наставницима у примени нових метода наставе и праћењу постигнућа ученика.

Обука наставника за примену општих стандарда постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих обухватила је 195 учесника (135 из ОПШ и 60 из СШ) наставника који наставу реализују на албанском и мађарском језику.

Развој стандарда за српски као нематерњи и имплементација новог наставног програма српског језика – као нематерњег језика за основну и средњу школу, водећи рачуна о иницијалном разумевању српског језика.

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања формирао је стручну Комисију која је саставила предлог документа образовних стандарда – у оквиру пројекта Развој општих стандарда постигнућа за српски као нематерњи језик за крај првог, другог и трећег циклуса образовања, који обухвата и функционално основно образовање одраслих. Пројекат је трајао од јануара 2015. године до јуна 2016. године, уз подршку Одељења за демократизацију Мисије ОЕБС.

Одлуку о финалном документу који садржи образовне и васпитне компетенције за предмет Српски као нематерњи језик и исказе стандарда по нивоима постигнућа (основни, средњи и напредни), Комисија је донела на основу: (1) предистраживања у децембру 2014. године путем фокус група (наставници српског као нематерњег језика и представници националних савета националних мањина) – које је организовао Завод у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Мисије ОЕБС; (2) експертске процене чланова Комисије; (3) студијске посете свих чланова Комисије и представника ОЕБС-а школама и националним саветима на северу и југу Републике Србије у којима се учи српски као нематерњи језик, у мају 2015. године; (4) емпиријског истраживања у новембру 2015. године; (5) јавне расправе, уз презентацију концепта и сврхе образовних стандарда, са наставницима српског као нематерњег језика и представницима националних савета националних мањина – у Босилграду, Бујановцу, Новом Пазару, Суботици, Новом Саду и Руском Крстору, у мају и јуну 2016. године, у организацији Мисије ОЕБС, као и (6) на основу неопходности будуће перспективе, односно развојне димензије образовних стандарда који треба да унапреде квалитет наставе српског као нематерњег језика у основним и средњим школама.

У емпиријској провери стандарда учествовале су 104 основне школе и 43 средње школе, 2634 ученика осмог разреда и 2165 ученика на крају средњег образовања – чији су матерњи језици: албански, хрватски, мађарски, румунски, бугарски, русински и словачки.

Сагледавши битне аспекте будућег документа, Комисија је у јуну 2016. године редеофинисала конструкт стандарда постигнућа: компетенције, области стандарда, исказе стандарда и њихове индикаторе, раслојене на три нивоа образовних постигнућа према сложености знања и претпостављених процеса мишљења.

Одељење за демократизацију Мисије ОЕБС пружило је Заводу финансијску помоћ за реализацију овог пројекта и организовало студијске посете и низ састанака у 2015. и 2016. години са представницима националних савета националних мањина, наставницима и директорима основних и средњих школа ради подршке Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања и Министарству просвете, науке и технолошког развоја.

Завод за унапређивање образовања и васпитања је у оквиру припреме предлога новог Наставног програма исходно оријентисаног за 5 разред припремио и предлог за предмет српски језик као нематерњи. По први пут, а у складу са захтевима националних мањина припремљена су два програма, и то:

- ПРОГРАМ А - За ученике чији матерњи језик припада несловенским језицима и који живе у хомогеним срединама (основни ниво стандарда);

- ПРОГРАМ Б - За ученике чији матерњи језик припада словенским језицима и који живе у вишенационалним срединама (средњи–напредни ниво стандарда).

Осим тога, Завод је потписао уговор о сарадњи са Организацијом за европску сарадњу и безбедност (ОЕБС) на припреми свих осталих наставних програма за овај предмет у основној и средњој школи. Добијена средства омогућавају да се програми припреме у сарадњи са већим бројем спољних сарадника из различитих националних мањина. Донет је Правилник о Општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих („Службени гласник РС“, број 55/17).

Радна група за израду програма и исхода за предмет Српски као нематерњи језик посетила је школе у којима се изводи настава Српског као нематерњег језика и то: ОШ „Јован Јовановић Змај“, Кањижа, ОШ „Сечењи Иштван“, Суботица, Гимназија „Деже Костолањи“, Суботица, ОШ „10. октобар“, Хоргош и ОШ „Људевит Штур“, Кисач. Посете школама су организоване са циљем да се чланови Радне групе, који раде на изради исхода и програма за Српски као нематерњи језик од првог разреда основне школе до четвртог разреда средње школе, упознају са примерима добре образовне праксе, али и да се сусретну са проблемима и изазовима који се, нарочито у хомогеним срединама у АП Војводини, јављају у настави.

Радна група за израду програма и исхода за предмет Српски као нематерњи језик сачинила је у сарадњи са ОЕБС-ом Предлог програма за свих осам разреда основне школе као и за четири разреда средње школе и гимназије (у А и Б формату). Планирано је да се у наредном периоду одржи јавна расправа са свим националним саветима националних мањина како би се документ унапредио и припремио за даљу процедуру.

До 03. октобра 2017. развијени су сви програми за доуниверзитетско образовање (12 програма у А формату и 12 програма у Б формату), као и Стручно-методичко упутство. Током октобра месеца започета је јавна расправа са свим националним мањинама који наставу похађају на свом матерњем језику и имају обавезан наставни предмет српски као нематерњи језик.

Као резултат, ЗУОВ-у су достављена позитивна мишљења следећих националних савета: бошњачког, словачког, русинског, хрватског и мађарског, али је Национални савет мађарске националне мањине упутио низ предлога и коментара који је РГ размотрила и усвојила (о чему је достављен посебан документ), те сачинила последњу верзију Предлога програма за Српски као нематерњи језик.

Радне групе за развој стандарда за матерње језике националних мањина завршиле су предлог стандарда. Све радне групе организовале су презентацију предлога стандарда и разговоре са наставницима који предају матерњи језик. Сугестије и предлози наставника су уграђени у коначну верзију стандарда. У току је прибављање мишљења од националних савета националних мањина о предлогу стандарда. До сада је пристигло позитивно мишљење од 6 националних савета (мађарског, русинског, бошњачког, хрватског,

румунског и словачког), а очекују се од још 2 (од Националног савета албанске националне мањине и Националног савета бугарске националне мањине). По прибављању мишљења, предлог ће бити упућен Националном просветном савету на усвајање.

Реализација програма у оквиру наставе и ваннаставне активности који подстичу учење српског као нематерњег језика.

У оквиру пројекта „Примена препорука Студије за унапређење наставе и учења српског као нематерњег језика у основним школама у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи“ најзначајније активности и препоруке реализоване током школске 2014/15. и 2015/16. године су:

- обезбеђени уџбеници за српски као нематерњи језик, додатна наставна средства за ученике виших разреда 16 основних школа у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи, и приручници за наставнике (2015);
- реализована три циклуса тестирања постигнућа ученика током школске 2015/2016. године у циљу праћења резултата горе наведених активности; израђена анализа резултата тестирања;
- организована и одржана школска и окружно такмичење из предмета Српски као нематерњи језик у Прешеву и Бујановцу (2016);
- реализоване ваннаставне културне и научне активности за 31 ученика из Прешева и Бујановца који су се пласирали на окружно такмичење (у оквиру посете ученика АП Војводини поводом одржавања републичког такмичења из предмета Српски као нематерњи језик у Новом Саду) (2016);
- израђен српско-албански албанско-српски речник прилагођен за децу основношколског узраста (мали илустровани речник са преко 6000 одредница, са примерима њихове употребе и релевантним граматичким информацијама, тренутно у фази дигитализације) (2015. и 2016.);
- реализација обуке у области интеркултуралности коју је похађало 33 наставника (2016).

Током школске 2016/2017. године у општинама Прешево и Бујановац – у четири основне школе (Ибрахим Кељменди, Сељами Халачи, Мухарем Кадриу и Наим Фрашери) ангажовано је 6 асистената за српски језик. У реализацији наставе предмета Српски као нематерњи језик учествовао је наставник и асистент/киња у настави. Почетком маја 2017. тестирани су ученици наведених школа ради провере постигнућа ученика. Резултати су добијени, али се чека састанак РГ како би аутори тестова представили резултате, упоредили их са прошлогодишњим што треба да послужи као основ за припрему новог пројекта. У оквиру пројекта који у партнерству реализују Мисија ОЕБС-а у Републици Србији, Координационо тело Владе Републике Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа и Министарство просвете, науке и технолошког развоја са циљем подршке подучавању Српског језика као нематерњег у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа у склопу којег је и штампан Албанско-Српски/Српско-Албански речник. Високи комесар Мисије ОЕБС-а за националне мањине је МПНТР предао званично једну штампану верзију Речника, а у октобру 2017. године планирана је дистрибуција школама у којима се настава одвија на албанском језику у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи. Српско-албански

албанско-српски Мали речник/Fjalor i vogël промовисан је и дистрибуиран у 16 основних школа са наставом на албанском језику у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа. Високи комесар ОЕБС-а за питања националних мањина, чија је канцеларија заједно са тимом стручњака израдила Речник, поклатио је сваком одељењу у 16 основних школа по један штампани примерак Речника. Поред тога, у сарадњи са Службом Координационог тела Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, која је помогла израду речника, организовано је и представљање штампане и дигиталне верзије за рачунаре и паметне телефоне у две основне школе у Бујановцу и Прешеву. Речник је двојезичан, илустрован и прилагођен основцима како садржински тако и графички. Садржи више од 12.200 одредница са преко 16.600 значења, 21.300 примера коришћења речи у реченици, као и релевантне граматичке информације и сажету граматiku оба језика. Поред тога, дигитална верзија за рачунаре и паметне телефоне обогаћена је аудио записима правилног изговора више од 23.800 речи на оба језика, а поред тога што је лако доступна и ван школе, омогућава једноставно претраживање, интерактивност и стално унапређивање садржаја. Мали речник/Fjalor i vogël доступан је у дигиталном издању на интернет страници: <http://dictionary.hcnm.org/dict/>

Јачање језичких капацитета и учење стручне терминологије за студенте припаднике националних мањина на језику националне мањине у циљу приступа тржишту рада и професионалног развоја.

МПНТР је започело мапирање потреба високо-образовних установа које реализују студијске програме на језицима националних мањина са Филозофским факултетом Универзитета у Новом Саду. У овом извештајном периоду прикупили смо податке од 5 факултета, од 14 колико их делује у оквиру Универзитета у Новом Саду.

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду од свог оснивања реализује студијске програме на језицима националних мањина: Словачки језик и књижевност, Мађарски језик и књижевност, Румунски језик и књижевност и Русински језик и књижевност, чијим завршетком студенти стичу не само наставничке, већ и компетенције за друга препознатљива занимања (преводаштво, лекторисање, рад у медијским кућама и сл.).

Студентима је омогућено да користе стручну литературу на језицима националних мањина из богатог библиотечног фонда Библиотеке Филозофског факултета. Поред тога, у оквиру Центра за језике Факултета могу да јачају своје језичке капацитете и уче стручну терминологију која им је потребна за даљи професионални развој.

Факултет остварује значајну сарадњу са универзитетима у земљама матицама националних мањина и са следећим универзитетима:

- Западни универзитет у Темишвару, Румунија (Еразмус+ и билатерална сарадња);
- Универзитет у Сегедину, Мађарска (Еразмус+);
- Универзитет у Прешову, Словачка (Еразмус+);
- Универзитет у Печују, Мађарска (Билатерална сарадња);
- Универзитет Матеј Бел у Бањској Бистрици, Словачка (Билатерална сарадња);
- Технички универзитет у Констанци, Румунија (Билатерална сарадња);

- Филозофски факултет, Свеучилиште у Осијеку, Хрватска (Билатерална сарадња);
- Филозофски факултет, Свеучилиште у Ријеци, Хрватска (Билатерална сарадња);
- Универзитет Панонија у Веспрему, Мађарска (Билатерална сарадња);
- Учитељски факултет, Свеучилиште у Ријеци, Хрватска (Билатерална сарадња);
- Мађарски универзитет Сапиентиа у Трансилванији;
- Факултет техничких и друштвених наука Тиргу-Муреш, Румунија (Билатерална сарадња);
- Мађарски институт П Ференц Ракоци у Украјини, Депарتمان за филологију, Берехове, Украјина (Билатерална сарадња).

Активност мапирања потреба са циљем јачања капацитета за учење стручне терминологије за студенте припаднике националних мањина на језику националне мањине, настављамо са почетком нове школске године.

Образовање ученика избеглица у Републици Србији

Република Србија у погледу приступа образовању, регистрације ученика, принципа једнаког третмана, спречавања ксенофобије и нетолеранције, примењује одредбе међународног права, као и домаће законодавство. У Министарству просвете, науке и технолошког развоја формирана је Радна група за обезбеђивање подршке у образовању ученика избеглица и тражилаца азила у институцијама система образовања и васпитања, чији је задатак унапређивање процеса укључивања у образовни систем деце миграната и квалитетно образовање. Унапређена је координација активности са другим институцијама: здравственим сектором, МУП-ом и Комесаријатом за избеглице. Остварен је висок ниво сарадње са међународним организацијама (Уницеф, ОЕБС, Save the Children) и невладиним организацијама (Дански савет за избеглице, Група 484, Индиго, СОС село, Фондација Новак Ђоковић. Министар је донео *Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања*. Овим подзаконским актом су дате процедуре за укључивање ученика, давање подршке и праћење. Формирана је међуминистарска Радна група за решавање проблема мешовитих миграционих токова. Укључени су Министарство рада, здравља, просвете, војске, унутрашњих послова, Комесаријат за избеглице и миграције. У Изменама и допунама Закона о основама система образовања ("Сл. гласник РС", бр. 88/2017) и Закона о основном образовању и васпитању ("Сл. гласник РС", бр. 55/2013 и 101/2017) и у Закону о средњем образовању и васпитању ("Сл. гласник РС", бр. 55/2013 и 101/2017) омогућено је системско укључивање ученика миграната и тражилаца азила.

Током школске 2016/17. године у образовни систем Републике Србије био је укључен 101 ученик у 6 основних школа, док је у школској 2017/18. години у 45 основних школа укључено 503 ученика, за 83 је пружена образовна подршка у транзитним центрима. У текућој школској години обухваћено је 95% деце избеглица основно школског узраста а која се налазе у избегличким центрима. Остварено је неколико циклуса стручног усавршавања запослених у образовању из области подршке учења деце миграната. Припремљен је предлог пројекта МАДАД 2 код Европске комисије који подржава и унапређује процес укључивања ученика у образовни систем. Реализује се стално праћење процеса укључивања, подршка запосленим и ученицима.

Промене у друштвеном и образовном контексту од периода доношења стратегије

Стратегија донесена 2012 године израђена у сарадњи великог броја образовних стручњака и стручњака из других области те је за сваки део образовног система је урађена анализа тренутних слабости и јаких страна, и идентификован је смер реформе у ком сваки део система треба да се креће. Тада постављени циљеви и опредељења нису се суштински изменила до 2018. године али су се појавили нови могући механизми за остварење стратешких циљева али и контекстуално условљене претње.

Акциони план за спровођење Стратегије развоја образовања у Републици Србији донет је почетком 2015. године, али је спровођење извесног броја активности које он обухвата започето и пре формалног усвајања; ипак, системски механизми координације и праћења имплементације тада су дефинисани, као и улоге и одговорности свих релевантних институција, а нарочито сектора у оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Иако Србија није реформу образовања почела доношењем Стратегије, већ дужи низ година спроводи реформу образовања уз значајну подршку међународних институција и организација доступни показатељи квалитета образовања показују да ефекти нису у свим доменима задовољавајући. Према ПИСА истраживању из 2012, 30% ученика од 15 година је функционално неписмено, а изостанак учешћа Србије у ПИСА циклусу 2015. године онемогућава извештавање и адекватно праћење тренда популације деце која се посматрају као функционално неписмена у тренутку завршеног обавезног образовања. Тај податак је посебно важан у светлу чињенице да се Србија тренутно налази на 60. месту од 130 земаља према томе колико квалитетно и ефикасно развија свој људски капитал, како је наведено у *Global Human Capital 2017* индексу, тј. позиционирана је испод свих ЕУ земаља.

Од 2012, Влада РС промењена је више пута, приликом републичких избора 2012., 2014. и 2016. године, а долазило је и до реконструкција Владе. Сектор образовања на чијем је челу 2012. године био Жарко Обрадовић, до 2018. водила су још три министра укључујући и тренутног. Образовање је током тог периода увек било помињано као приоритет иако су потенцијали образовног сектора и важност појединачних нивоа образовања виђени другачије у различитим сазивима. Области које су се смењивале као кључ за развој друштва биле су високо образовање, средње образовање, предшколско васпитање и образовање, образовање националних мањина и од 2015. средње стручно образовање са фокусом на дуалном образовању као специфичном приступу где је нагласак на учењу кроз рад. Уз нагласак на стицању квалификација потребних тржишту рада и развоја кадрова за нова занимања, подстиче се и развој предузетништва и других трансверзалних компетенција. Неретко су се, као области деловања, наводиле и активности повезане са враћањем угледа наставничкој професији, унапређењем услова рада и квалитета кадрова.

У програму рада Владе РС изнетом 2017. године наводи се да образовање треба да „*креира младе за будућност, младе који су тимски играчи, који имају капацитет да анализирају проблеме и налазе решења за њих, младе који имају храбрости да доносе одлуке, младе који мисле*“. Истиче се да

је, кроз образовање, важно младима вратити снагу и способност за доношење информисаних одлука, при том имајући у виду да немају сви исту почетну позицију и да праведност мора да се огледа у широкој доступности свим нивоима образовања. Наведено је и да, дигитализација као један од општих праваца развоја, она мора да се укорени и у образовном систему како у смислу унапређења информатичко - комуникационе инфраструктуре образовних установа тако и у смислу промена у школским програмима. Стварање јединствених база, електронске документације и опремање школа требало би заједно да допринесу ефикаснијем и транспарентнијем систему образовања и бољем планирању политика у овој области.¹⁴⁶

Важно је нагласити и то да упркос томе што СРОС упућује на разматрање увођења обавезног средњег образовања, Србија је и даље једна од ретких земаља где обавезно образовање траје само 8 година (плус година припремног предшколског програма). Средње образовање још увек није обавезно у свим земљама ЕУ до 18 године, али је већина земаља трајање обавезног образовања продужила на 10-12 година тј. ученици не напуштају школовање пре 16 године¹⁴⁷.

Када је у питању финансирање образовања из буџета Републике Србије, овај сектор се финансира на исти начин и у сличном износу већ годинама, при чему већина средстава одлази на плате запослених што оставља мало простора за улагање у развој. Међутим, постоји значајан прилив страних средстава у област образовања, а видна је и промена у приступу у улагање у образовање тј. јасније указивање на везе између образовања и света рада омогућава прилив и комбиновање средстава и из других сектора, па се тако од 2012. године реализују бројни развојни пројекти различитог обима и трајања који су директно повезани са образовањем иако за крајњи циљ имају подршку развоју економије.

Демографски трендови и мрежа школа

Према проценама средином 2016. године, број становника у Републици Србији је 7.058.322, од чега 51,3% чине жене, а 48,7% мушкарци. Настављен је тренд депопулације, те је и коефицијент раста становништва, у односу на претходну годину, негативан и износи -5,2%¹⁴⁸.

Последишно, депопулација и унутрашње миграције значајно утичу на смањење броја ученика у појединим школама, а како се разноликост средњих школа може наћи само у великим урбаним центрима, значајан број средњошколаца је приморан да самостално финансира превоз или смештај да би похађали удаљене школе. Имајући то у виду, али и чињеницу да постоје бројни докази да мрежа школа у Србији није довољно оптимизирана, током 2018. године Министарство просвете, науке и технолошког развоја је започело активности које се тичу оптимизације мреже школа која за циљ има повећање њене ефикасности али без угрожавања принципа једнакости и доступности у образовању.

Макроекономски трендови

¹⁴⁶ Програм Владе Републике Србије кандидата за Председника владе Ане Брнабић, 28. јун 2017

¹⁴⁷ European Commission/EACEA/Eurydice, 2017. Compulsory Education in Europe – 2017/18. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union

¹⁴⁸ <http://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>

Према подацима Републичког завода за статистику (РЗС), укупан бруто домаћи производ (изражен у релативним ценама) у 2017. години је био већи за 1,9% у односу на 2016. годину. У четвртом кварталу 2017. године укупни БДП је био за 6,2% већи од просека за ту годину, а за 2,5% већи од укупно оствареног БДП-а у четвртом кварталу 2016. године. Просечна нето зарада у периоду јануар-јул 2017. године повећана је за 0,9%. Смањене су и разлике између просечних зарада јавног и приватног сектора, превасходно као резултат бржег раста зарада у приватном сектору.

Кретања на тржишту рада

У 2017. години просечан број запослених је износио 2.794.700, а број незапослених 435.200. У истој години, стопа запослености популације старости 15 и више година износила је 46,7%, стопа незапослености 13,5%, што је давало стопу активности од 54% и стопу неактивности од 46%.

У Акционом плану за запошљавање је истакнуто да је од посебног значаја за продуктивно запошљавање у наредном периоду Влада Републике Србије препознала потребу за усаглашавањем политика запошљавања, образовања и научно-технолошког развоја ради прилагођавања нивоа знања и вештина и запошљавања према потребама тржишта рада. Када је у питању положај младих (15-24) на тржишту рада, услед негативних демографских трендова, дошло до смањења неактивног, односно укупног становништва тог узраста, што је довело до повећања стопа запослености и незапослености младих за 1,3 односно 0,4 п.п., респективно.

Стопа запослености младих у 2017. години износила је 20,9%, а стопа незапослености 31,9%.

Индикатори тржишта рада за младе (15-24)

Становништво старости 15-24	2016.	2017
<i>Стопа активности %</i>	30,3	30,6
<i>Стопа запослености %</i>	19,7	20,9
<i>Стопа незапослености %</i>	35,0	31,9
<i>Стопа неактивности %</i>	69,7	69,4

Извор: АРС, РЗС

Удео младих који нису запослени али нису ни у систему образовања и обуке у укупној популацији младих између 15 и 24 године старости (тзв. НЕЕТ стопа), износи 17,2% и у односу на претходну годину мањи је за 0,5 п.п.

НЕЕТ стопа за младе (15-24)

Становништво старости (15-24)	2016.	2017.
НЕЕТ стопа-учешће %	17,7	17,2

Извор: АРС, РЗС

Промене у законодавном оквиру

Током 2016. године на динамику спровођења Акционог плана утицале су институционалне и кадровске промене као последице ванредних парламентарних избора и формирања нове Владе Србије.

Систем образовања и васпитања у Републици Србији уређен је сетом закона, који чине: Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о предшколском васпитању и образовању, Закон о основном образовању и васпитању, Закон о средњем образовању и васпитању, Закон о образовању одраслих, Закон о високом образовању, Закон о ученичком и студентском стандарду и Закон о уџбеницима. У периоду од 2015. до 2017. године већина ових закона доживела је измене и допуне.

Изради новог Закона о основама система образовања и васпитања приступило се са циљем да се концепција развоја целокупног система образовања прилагоди времену и условима у којима се може одвијати овај процес у Републици Србији. Начела и тенденције образовања које су исказане и у претходном закону и које су усмерене према општем развоју, унапређивању и трансформацији образовања у складу са потребама друштва, уз поштовање традиционалних вредности нашег образовног система, а уважавајући потребу за усаглашавањем и прихватањем тенденција развоја европског система школства и школства развијених земаља – задржане су и у овом закону. Овим законом су јасније дефинисане и обавезе институције у контексту пружања додатне подршке ученицима из осетљивих група.

Осим новог „крвног“ закона донети су и Закон о високом образовању, Закон о уџбеницима, Закон о просветној инспекцији, Закон о националном оквиру квалификација, Закон о дуалном образовању и Закон о предшколском васпитању и образовању, а донети су и Закон о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању, Закон о изменама и допунама Закона о средњем образовању, Закон о изменама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању (објављени у је Службени гласник РС, бр. 101/17).

Правилник о мерилима и поступку за упис ученика - припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности усвојен је 2016. године, а од школске 2017/18 године упис ученика ромске националности под повољнијим условима прописан је Правилником о упису ученика у средњу школу (Службени гласник РС, бр. 38/17). Донет је и Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи (Службени гласник РС, бр. 22/2016).

Придруживање ЕУ- Напредак у оквиру Поглавља 26

У последњем Извештају о напретку наводи се да је остварен извешан напредак у побољшању наставних планова и програма и оснивању националне агенције за Еразмус+. Током следеће године, Србија нарочито треба да повећа учешће деце у програмима раног

развоја, нарочито деце из осетљивих друштвених група и заврши оснивање система за национални оквир квалификација, од чега је последње и урађено током 2018. године.

Пројекат „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“ почео је са припремом у 2016. години, а циља управо прву препоруку из Извештаја о напретку. Унапређивање доступности предшколског васпитања за децу узраста од три до пет и по година, посебно оних из осетљивих друштвених група биће остварено повећањем просторних капацитета – изградњом нових, реновирањем/адаптацијом и пренаменом расположивих просторних капацитета. Квалитет инклузивног предшколског васпитања и образовања, као подршка целовитом развоју и добробити све деце, биће подржан и активностима у пројекту који се односи на широку имплементацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања, унапређивање иницијалног образовања и професионалног развоја стручног кадра као и унапређивање система вредновања квалитета предшколског васпитања и образовања у циљу подршке добробити и целовитом развоју деце.

У Извештају о напретку 2018 посебно се обраћа пажња на потребу за смањењем раног напуштања школовања и усклађивања програма средњег и високог образовања са потребама тржишта рада, као и унапређење положаја особа са инвалидитетом у области запошљавања и образовања. Положај ромских ученика је и даље област где је потребно додатно радити с обзиром на то да је и даље присутно кршење основних људких права и смањен приступ образовању. Опис активности и постигнути резултати у овим областима детаљно су представљени у појединачним поглављима овог извештаја.